

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες θεωρήσεις και προοπτικές»

Διατριβή Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης
της Αικατερίνης Σαρρή
Α.Μ. 1012201603019

Θέμα: «Η συμμετοχή των Ελλήνων στην Οκτωβριανή
Επανάσταση 1917»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ευγενία Γιαννούλη

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2019

Πίνακας Περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6

Α΄ ΜΕΡΟΣ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Ρώσικη Επανάσταση του 1905 ως γενική δοκιμή της Οκτωβριανής Επανάστασης και η σημασία της	10
---	----

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Ρώσικη Επανάσταση του 1917	19
1. Σύντομο χρονολόγιο του έτους 1917	19
2. Φεβρουαριανή Επανάσταση.....	23
3. Οκτωβριανή Επανάσταση	32

Β΄ ΜΕΡΟΣ Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Προεπαναστατική περίοδος	48
1. Αστοί και προλετάριοι.....	48
2. Οι Έλληνες στους ταξικούς αγώνες πριν από την Επανάσταση	49

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Οι δυνάμεις της Επανάστασης.....	52
1. Η ελληνική τάξη απέναντι στην Επανάσταση	52
2. Οι Έλληνες και οι «λευκοί»	54
3. Το αντεπαναστατικό «προπύργιο» της Γεωργίας	55

Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Οι δυνάμεις της Επανάστασης.....	57
1. Οι Έλληνες στον Κόκκινο Στρατό	57

2. Ο επαναστατημένος στρατός ενώνεται με τον επαναστατημένο λαό	59
3. Οι Έλληνες στην πρώτη γραμμή του Αγώνα	59
3.1. Γεώργιος Σκληρός	60
3.2. Γιώργος Φωτιάδης	60
3.3. Ωρίων Αλεξάκης	61
3.4. Ηρακλής Μεταξάς	62
3.5. Γιάγκος Κανονίδης	63
3.6. Βλαδίμηρος Τριανταφύλλωφ	63
3.7. Θόδωρος Κανονίδης: ο «Απόλλων»	64
3.8. Γιάννης Πασαλίδης	65
4. Στα όργανα της σοβιετικής εξουσίας	66

Δ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Ουκρανική Εκστρατεία	68
1. Ζυμώσεις στους Έλληνες στρατιώτες	69
2. Η δράση των Ελλήνων	71
3. Η κόκκινη σημαία στην Οδησό	73

Γ' ΜΕΡΟΣ

Η ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΟΚΤΩΒΡΙΑΝΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΛΕΥΡΩΝ ΤΗΣ

Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ιστορική σημασία της Οκτωβριανής Επανάστασης και του πρώιμου σοσιαλισμού	76
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	83
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	85
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	87
Εικόνες	87
Λεξικό όρων	92
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	96

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η διπλωματική εργασία με θέμα «Η συμμετοχή των Ελλήνων στην Οκτωβριανή Επανάσταση 1917» είναι αποτέλεσμα έντονης ζύμωσης γύρω από το θέμα, το χρονικό διάστημα από τον Φεβρουάριο 2018 ως τον Ιανουάριο του 2019.

Στόχος και σκοπός της μεταπτυχιακής μου εργασίας είναι η ανάλυση της Οκτωβριανής Επανάστασης, που αποτελεί την μεγαλύτερη απελευθερωτική προσπάθεια στην ανθρώπινη ιστορία και στην συμμετοχή του ελληνισμού σε αυτό το εγχείρημα.

Το έναυσμα για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος είναι η συμπλήρωση των εκατό χρόνων από την μεγάλη Ρωσική Επανάσταση, που συνεχίζει να απασχολεί ανθρώπους, κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις όσο καμία άλλη στην ιστορία, καθώς ουδέποτε οι άνθρωποι έπαψαν ή θα πάνσουν να αναζητούν την κοινωνική δικαιοσύνη.

Η αιτιολόγηση της επιστημονικής σκοπιμότητας της εργασίας είναι πως τα κοινωνικά φαινόμενα, πόσο μάλλον μια επανάσταση, είναι πολύ ευρύτερα σε περιεχόμενο από τις σύντομες φράσεις με τις οποίες τα προσδιορίζουμε κι ασφαλώς δεν περιορίζονται στις χρονικές – ιστορικές στιγμές που γίνονται κυρίαρχα, ούτε χαρακτηρίζονται από ιδεοληψίες. Η Ρωσική Επανάσταση συνεπώς δεν εξαντλείται στον Οκτώβρη του 1917, που οι μπολσεβίκοι του Λένιν παίρνουν την εξουσία. Έχει μεγάλο παρελθόν πίσω της, χωρίς το οποίο δεν θα ήταν δυνατή η εμφάνιση και η επικράτησή της. Σήμερα ωστόσο, στις αρχές του 21ου αιώνα, παραμένει ένα ζήτημα εξίσου επίμαχο όσο και την εποχή που συνέβη.

Διευρύνοντας το χρονολογικό φάσμα της έρευνας, εξετάζοντας την περίοδο 1900-1927, μέσα από το πρίσμα της σημαντικότερης βιβλιογραφίας και νέων αρχειακών ευρημάτων, παραδίδεται μια σφαιρική, ολοκληρωμένη και ευσύνοπτη εικόνα για την κοινωνία, την πολιτική και την οικονομία της Ρωσίας κατά την περίοδο της μοναρχίας των Ρομανόφ, τις πολιτικές αναταράξεις του 1905, τον θεμελιώδη ρόλο του Α' Παγκοσμίου πολέμου, τις επαναστάσεις του Φεβρουαρίου και του Οκτωβρίου του 1917, τον Εμφύλιο πόλεμο του 1917-1921, την αντίσταση στον μπολσεβικισμό, τη Νέα Οικονομική Πολιτική και την οικονομική ανάκαμψη. Αναδεικνύεται η πολλαπλότητα και η πολυπλοκότητα του φαινομένου, τα πρόσωπα

και οι θεσμοί που το διαμόρφωσαν, οι οικονομικές συνθήκες και οι ανάγκες της κοινωνίας που το δημιούργησε και εξετάζεται η συναρπαστική ιστορία του πιο καθοριστικού συμβάντος που άλλαξε τον κόσμο μας για πάντα.

Μέχρι την ολοκλήρωση της εργασίας μου οι δυσκολίες που αντιμετώπισα ήταν αρκετές, κυρίως ως προς την συγκέντρωση υλικού, καθώς χρειαζόταν επιτόπια έρευνα σε αρκετές βιβλιοθήκες της Αθήνας και χρειάστηκε αρκετός χρόνος και κόπος για να συγκεντρωθεί το υλικό. Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί η δυσκολία της επεξεργασίας στον βαθμό της αξιολόγησης και κριτικής ανάλυσης των πληροφοριών ώστε να αποφθεχθούν οι απλουστεύσεις και οι οριστικές απαντήσεις και να συνδυαστούν οι ιστορικές αφηγήσεις όλων των ειδών. Όλες οι δυσκολίες που αντιμετώπισα όμως, λειτούργησαν ως επιπλέον ώθηση για την εξέταση της επανάστασης που σφράγισε τον 20^ο αιώνα δημιουργώντας τεράστιες προσδοκίες για την κοινωνική απελευθέρωση των εργαζόμενων τάξεων και για μια δικαιότερη κοινωνία.

Το διαθέσιμο υλικό ταξινομήθηκε με τη διαδικασία της αποδελτίωσης και έπειτα οργανώθηκε σε συγκεκριμένες ενότητες. Για την αναζήτηση στοιχείων για την εργασία μου απευθύνθηκα σε διάφορες πηγές. Αρχικά, επισκέφθηκα την Λαϊκή Βιβλιοθήκη Καλαμάτας, την Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, την Βιβλιοθήκη της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών και της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, την Βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου, καθώς επίσης και τα Γενικά Αρχεία του Κράτους στην Αθήνα, για την συγκέντρωση υλικού και την εύρεση βιβλιογραφίας. Το διαδίκτυο, επίσης, αποτέλεσε έναν ακόμα χρήσιμο βοηθό για την συλλογή πρωτογενούς υλικού.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να ευχαριστήσω όσους με βοήθησαν στη συλλογή και ανάλυση των στοιχείων που απαιτήθηκαν. Οι υπάλληλοι του δημοσίων βιβλιοθηκών, στο μεγαλύτερο μέρος τους, υπήρξαν καλοπροαίρετοι και εξυπηρετικοί. Η εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας απαιτούσε συνεργασία με τις δημόσιες βιβλιοθήκες, οι οποίες κατά την πλειοψηφία ανταποκρίθηκαν στα αιτήματα μου. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω προσωπικά τον καθηγητή μου κ. Θανάση Χρήστου, ο οποίος στάθηκε αρωγός σε όλα τα στάδια της ολοκλήρωσης αυτής της εργασίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εν λόγω εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης του μεταπτυχιακού κύκλου των σπουδών μου, «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες θεωρήσεις και προοπτικές», της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και έχει ως θέμα: «Η συμμετοχή των Ελλήνων στην Οκτωβριανή Επανάσταση 1917»

Η εργασία για λειτουργικούς και πρακτικούς λόγους διαχωρίστηκε σε τρία μέρη.

Το πρώτο από αυτά αφορά το χρονικό της επανάστασης και περιλαμβάνει περιγραφή της Ρώσικης Επανάστασης του 1905 ως γενική δοκιμή της Οκτωβριανής Επανάστασης και τη σημασία της. Δίνεται ένα σύντομο χρονολόγιο του 1917 και στη συνέχεια, γίνεται μια σύντομη αναφορά στην Φεβρουαριανή Επανάσταση που σηματοδότησε την απαρχή της Ρωσικής Επανάστασης του 1917 και την Οκτωβριανή Επανάσταση που έφερε την διακυβέρνηση των Μπολσεβίκων και μια αλλαγή στην κοινωνική δομή της Ρωσίας, που άνοιξε τον δρόμο για την Σοβιετική Ένωση.

Το δεύτερο μέρος της διπλωματικής, ήταν το πιο επίπονο και συνάμα αρκετά χρονοβόρο. Αφορά την συμμετοχή και τον ρόλο των Ελλήνων στην Οκτωβριανή Επανάσταση που αποτελεί και το κύριο μέρος της εργασίας. Αρχικά, περιγράφεται η προεπαναστατική περίοδος, ενώ στην συνέχεια εξετάζονται οι δυνάμεις της αντεπανάστασης και της επανάστασης διαδοχικά. Τέλος, γίνεται αναφορά στην Ουκρανική εκστρατεία και την ελληνική συμμετοχή με εκστρατευτικό σώμα στην εκστρατεία που επιχείρησε η Γαλλία (ως κύριο μέλος της Αντάντ), κατά των Μπολσεβίκων, στην Κριμαία και γενικότερα στη περιοχή της Ουκρανίας το 1919

Το τελευταίο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει την αποτίμηση της Οκτωβριανής Επανάστασης και των πλευρών της. Γίνεται εκτενής αναφορά στην ιστορική σημασία της επανάστασης και του πρώιμου σοσιαλισμού. Μια επανάσταση που σφράγισε τον 20ό αιώνα δημιουργώντας τεράστιες προσδοκίες για την κοινωνική απελευθέρωση των εργαζόμενων τάξεων και για μια δικαιότερη κοινωνία. Μια επανάσταση που σήμερα δεν υπάρχει ως πραγματικότητα στη χώρα που τη γέννησε

και που συνεπώς δεν επηρεάζει τις εξελίξεις ως κοινωνική και κρατική οντότητα. Μια επανάσταση που όμως συνεχίζει να απασχολεί ανθρώπους, κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις όσο καμία άλλη στην ιστορία καθώς ουδέποτε οι άνθρωποι έπαψαν ή θα πάντων να αναζητούν την κοινωνική δικαιοσύνη.

Α΄ Μέρος
Το Χρονικό Της Επανάστασης

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Ρώσικη Επανάσταση του 1905 ως γενική δοκιμή της Οκτωβριανής Επανάστασης και η σημασία της

Η Επανάσταση του 1905 ωρίμαζε στη Ρωσία επί πολλά χρόνια. Ύστερα από την κατάργηση της δουλείας το 1863, η Ρωσία πέρασε μια βιομηχανική επανάσταση που μέσα σε 20 χρόνια, από το 1887 έως το 1908, οδήγησε σε διπλασιασμό των βιομηχανικών της εργατών. Όμως, η εργατική τάξη, που ήταν συγκεντρωμένη κυρίως στο κέντρο της χώρας, ζούσε κάτω από εξαιρετικά ελεεινές, οικονομικές και κοινωνικές, συνθήκες.

Αθλια, ωστόσο, δεν ήταν μόνο η ζωή των εργατών. Και οι αγρότες στέναζαν το ίδιο κάτω από την εξουσία του τσιφλικά. Οι αγρότες υπέφεραν από χρόνια πείνα και πέθαιναν κατά δεκάδες χιλιάδες από την πείνα και τις επιδημίες στα χρόνια της σιτοδείας που επαναλαμβάνονταν ακόμη όλο και συχνότερα.

Σε καμία άλλη μεγάλη ευρωπαϊκή χώρα δεν υπήρχαν τόσο εξόφθαλμες κοινωνικές αντιθέσεις όπως στη Ρωσία. Η Ρωσία εκείνης της περιόδου διέθετε από τη μια μεριά σύγχρονες πόλεις με τεράστια εργοστάσια και πολυτελείς κατοικίες τραπεζιτών και εργοστασιαρχών, και μικρά απομακρυσμένα χωριά, όπου οι άνθρωποι φορούσαν ξυλοπάπουτσα και ρούχα που ύφαιναν μόνοι τους, καλλιεργώντας τη γη με απαρχαιωμένα άροτρα, θερίζοντας με τα χέρια τα σπαρτά και παραδίδοντας σχεδόν τα μισά από τα προϊόντα τους στους γαιοκτήμονες. Το μονοπωλιακό κεφάλαιο όχι μόνο προτιμούσε να μην παρεμβαίνει σ' αυτά τα κατάλοιπα της φεουδαρχίας και της δουλοπαροικίας, αλλά και για να εξασφαλίσει όσο γινόταν μεγαλύτερα κέρδη φρόντιζε να κάνει το κάθε τι για να τα διατηρεί, ώστε να μην εξαφανιστούν. Η γενική καθυστέρηση της χώρας κι η εξαντλητική φτώχεια του κυριότερου όγκου του πληθυσμού προσέφερε ακόμη περισσότερες δυνατότητες για την εντατικοποιημένη εκμετάλλευση του εργαζόμενου λαού. Οι λαϊκές μάζες υπέφεραν όχι μόνο σαν αποτέλεσμα της καπιταλιστικής καταπίεσης, αλλά κι από την αυθαίρετη μεταχείριση

από μέρους των γαιοκτημόνων και του δεσποτικού τσαρικού κρατικού μηχανισμού. Όλα αυτά οδήγησαν σε μια αυξανόμενη ένταση μέσα στην πολιτική ατμόσφαιρα.¹

Την καταπίεση των εργαζόμενων τάξεων της Ρωσίας από τους καπιταλιστές και τους τσιφλικάδες συμπλήρωνε -και επιδείνωνε ταυτόχρονα- το καθεστώς της τσαρικής απολυταρχίας, που με τον στρατό του, την αστυνομία, τα δικαστήρια κτλ. περιφρουρούσε τα συμφέροντα των εκμεταλλευτών, πνίγοντας κάθε τι ζωντανό και προοδευτικό στη χώρα. Έτσι, δεν είναι καθόλου τυχαίο και καθόλου εκπληκτικό το γεγονός ότι το ρωσικό λαϊκό κίνημα αποκτά πολύ γρήγορα έναν βίαιο – εκρηκτικό χαρακτήρα που ενώνει τις οικονομικές με τις πολιτικές διεκδικήσεις του.

Για να έχουμε μια όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη εικόνα των επαναστατικών διεργασιών που συντελούνται στη Ρωσία αυτή την περίοδο, οφείλουμε να σημειώσουμε πως ακριβώς σ' αυτήν την περίοδο συντελούνται ιστορικής σημασίας αλλαγές σ' ολόκληρο το καπιταλιστικό σύστημα, το οποίο περνάει στο μονοπωλιακό του στάδιο. Αναλυτικότερα, το προτσές μετασχηματισμού του παλιού καπιταλισμού του ελεύθερου ανταγωνισμού σε μονοπωλιακό καπιταλισμό – ιμπεριαλισμό ολοκληρώθηκε προς τα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα. Ιδιαίτερη ώθηση σ' αυτήν την εξέλιξη έδωσε η ανάπτυξη της τεχνικής και των επιστημών και σε συνδυασμό μ' αυτό η παγκόσμια οικονομική κρίση στα 1900-1903, που επιτάχυνε τη συγκέντρωση και συγκεντροποίηση του κεφαλαίου, κατέστρεψε μια σειρά καπιταλιστικές επιχειρήσεις ενδυναμώνοντας άλλες, ενίσχυσε το ρόλο των μονοπωλίων, άπλωσε και δυνάμωσε την κυριαρχία τους, με αποτέλεσμα να παίζουν αποφασιστικό ρόλο στην οικονομία μιας σειράς καπιταλιστικών χωρών, αλλά και διεθνώς.

Όπως ήταν φυσικό, οι εξελίξεις αυτές στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα δε ήταν δυνατόν να αφήσουν ανεπηρέαστη τη Ρωσία, η οποία μάλιστα, όπως σημείωνε ο Λένιν, στροβιλιζόταν στη δίνη μιας βαθιάς και αξεπέραστης αντίφασης: «Από το ένα μέρος υπήρχε η πιο καθυστερημένη γαιοκτησία, το πιο πρωτόγονο χωριό, και από το άλλο μέρος ο πιο προοδευμένος βιομηχανικός και χρηματιστικός καπιταλισμός.»²

¹ Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια ιστορία*, Αθήνα 1956, τ. 2, σελ. 249-250.

² Λένιν Β.Ι., *Ιούλιος 1907 – Μάρτης 1908*, Άπαντα, Αθήνα 1978, τ. 16, σελ. 439.

Η οικονομική κρίση στα 1900-1903 τράνταξε ολόκληρο το σύστημα του ρωσικού καπιταλισμού. Η κρίση ξέσπασε στην ελαφριά βιομηχανία, αλλά με μεγαλύτερη δύναμη χτύπησε τους καινούριους κλάδους της βαριάς βιομηχανίας. Οι μισές περίπου υψικάμινοι και το 45% περίπου από όλα τα φρέατα πετρελαίου σταμάτησαν να λειτουργούν. Εκεί όπου η παραγωγή έπεσε πιο πολύ, ήταν οι κλάδοι της βαριάς βιομηχανίας που κατασκεύαζαν σιδηροδρομικές γραμμές, ατμάμαξες και βαγόνια. Με την κρίση, η ανεργία εξαπλώθηκε, οι συνθήκες εργασίας των εργατών χειροτέρευσαν και πολλοί μικροί και μεσαίοι επιχειρηματίες καταστράφηκαν. Ταυτόχρονα, αυξήθηκε η συγκέντρωση της παραγωγής και δυνάμωσαν οι μεγάλες επιχειρήσεις, οι οποίες πλέον αποκτούσαν μονοπωλιακό χαρακτήρα. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την ίδρυση μονοπωλιακών συγκροτημάτων, προπάντων με τη μορφή των συνδικάτων. Στις αρχές του 20ού αιώνα τα μονοπώλια ήταν πολύ λίγα. Ωστόσο, αν και όχι αμέσως, τα μονοπώλια αυτά στερεώθηκαν στους κυριότερους κλάδους της βαριάς βιομηχανίας κι έπαιρναν σιγά – σιγά στα χέρια τους τις σπουδαιότερες πηγές πρώτων υλών και καυσίμων.³

Οι εξελίξεις αυτές στη Ρωσία, η κοινωνικοοικονομική κρίση και το πέρασμα στον μονοπωλιακό καπιταλισμό, σε συνδυασμό με τις άθλιες συνθήκες μέσα στις οποίες ζούσαν οι λαϊκές τάξεις, χωρίς αμφιβολία ευνοούσαν τις επαναστατικές ζυμώσεις. Ειδικότερα, η πολυπλοκότητα του κοινωνικού οικοδομήματος και ο τρόπος αντανάκλασής του στο εποικοδόμημα, δηλαδή ο νεαρός μονοπωλιακός καπιταλισμός ανακατεμένος με επιβιώσεις της δουλοπαροικίας, με αστυνομικές αυθαιρεσίες και το δεσποτισμό της τσαρικής απολυταρχίας, ήταν μια αποφασιστική ιδιομορφία του κοινωνικού συστήματος της Ρωσίας εκείνης της εποχής, που έφερνε την επανάσταση στην ημερήσια διάταξη. Το πιο άμεσο ιστορικό καθήκον ήταν η ανατροπή του τσαρισμού και της γαιοκτησίας των τσιφλικάδων. Απ' αυτήν την άποψη, ο χαρακτήρας της επανάστασης ήταν αστικός.

Όμως, επειδή το χαρακτήρα μιας επανάστασης δεν τον καθορίζουν οι άμεσοι στόχοι της, αλλά ο προορισμός, που κι αυτός με τη σειρά του καθορίζεται από το ποια τάξη ηγείται της επανάστασης, η επικείμενη ρωσική επανάσταση στις αρχές του 20ού αιώνα ξεπερνούσε τα όρια μιας αστικής επανάστασης, δεδομένου ότι στη χώρα υπήρχε ώριμο προλεταριάτο να ηγηθεί του επαναστατικού αγώνα. Την ωριμότητα

³ Ακαδημία Επιστημών Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, Αθήνα 1959, τόμος 7, σελ. 440-441.

του προλεταριάτου υπογράμμισε το γεγονός ότι είχε καταφέρει -μέσα από δυσκολίες και παλινωδίες- να δημιουργήσει το δικό του επαναστατικό κόμμα.

Η ίδρυση μαρξιστικού κόμματος στη Ρωσία είχε προετοιμαστεί απ' όλη την προηγούμενη περίοδο ανάπτυξης του εργατικού κινήματος, από την ανάπτυξη του ρεύματος του μαρξισμού στη χώρα και, φυσικά, από το γεγονός ότι οι Ρώσοι μαρξιστές είχαν καταφέρει αποφασιστικά να διαχωριστούν από τους ιδεολογικούς τους αντιπάλους και να αναπτύξουν τη μαρξιστική θεωρία στο έδαφος της ρωσικής ιδιομορφίας. Η «Οργάνωση για της απελευθέρωση της δουλειάς του Πλεχάνοφ», η «Ένωση αγώνα για την απελευθέρωση της εργατικής τάξης» του Λένιν, άλλες επαναστατικές κινήσεις που εμπνέονταν από το μαρξισμό, το μαρξιστικό φιλοσοφικό έργο του Πλεχάνοφ και η θεωρητική εργασία του Λένιν πάνω στα ζητήματα της ρωσικής πραγματικότητας και της ανάγκης να δημιουργηθεί επαναστατική – μαρξιστική πολιτική οργάνωση της εργατικής τάξης, η έκδοση της εφημερίδας ΙΣΚΡΑ και η ανάπτυξη οργανωμένης πρακτικής δράσης μέσα στις λαϊκές μάζες, ήταν σημαντικοί σταθμοί και πρωτοβουλίες, που προετοίμασαν την ίδρυση μαρξιστικού ρωσικού κόμματος. Κορυφαίος σταθμός στην πορεία συγκρότησης αυτού του κόμματος ήταν το δεύτερο συνέδριο του Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού κόμματος, που έγινε τον Ιούλιο – Αύγουστο του 1903 και είχε ως αποτέλεσμα το διαχωρισμό της επαναστατικής – μπολσεβίκικης από τη ρεφορμιστική – μενσεβίκικη τάση μέσα στο εργατικό κίνημα.

Όλες αυτές οι εξελίξεις δε συντελούνταν ασφαλώς σε συνθήκες αδράνειας των μαζών, αλλά μέσα σε συνθήκες έντονης, κλιμακούμενης δράσης. Για να εκτιμήσουμε σωστά τις επαναστατικές μέρες, πρέπει να ρίξουμε ένα γενικό βλέμμα στη νεότερη ιστορία του εργατικού κινήματος.

Πριν από 20 σχεδόν χρόνια, το 1885, έγιναν οι πρώτες μεγάλες εργατικές απεργίες στην κεντρική βιομηχανική περιοχή στο εργοστάσιο Μορόζοφ και σε άλλα. Τότε ο Κατκόφ έγραψε για το εργατικό ζήτημα που εμφανίστηκε στη Ρωσία. Και με τι καταπληκτική ταχύτητα αναπτύχθηκε το προλεταριάτο, περνώντας από την οικονομική πάλη στις πολιτικές διαδηλώσεις και από τις διαδηλώσεις στην επαναστατική έφοδο. Ας θυμηθούμε τα κυριότερα ορόσημα του δρόμου που έχει διανυθεί.

1885: Μαζικές απεργίες με μηδαμινή συμμετοχή εντελώς μεμονωμένων σοσιαλιστών που δεν τους συνένωνε καμία οργάνωση. Η κυβέρνηση προβαίνει σε οικονομικές παραχωρήσεις.

1891: Συμμετοχή των εργατών της Πετρούπολης σε διαδήλωση κατά την κηδεία του Σελγκουνόφ, πολιτικοί λόγοι στην πρωτομαγιάτικη συγκέντρωση της Πετρούπολης. Πρόκειται για μια σοσιαλδημοκρατική εκδήλωση πρωτοπόρων εργατών, χωρίς να υπάρχει μαζικό κίνημα.

1896: Απεργία μερικών δεκάδων χιλιάδων εργατών στην Πετρούπολη. Μαζικό κίνημα και έναρξη ζύμωσης στους δρόμους, με τη συμμετοχή πια σοσιαλδημοκρατικής οργάνωσης. Η κυβέρνηση προβαίνει ξανά σε οικονομικές παραχωρήσεις. Το απεργιακό κίνημα έχει γερές βάσεις σε όλη τη Ρωσία. Σύσσωμη η επαναστατική διάνοηση γίνεται σοσιαλδημοκρατική. Ιδρύεται το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα.

1901: Ο εργάτης έρχεται σε βοήθεια του φοιτητή. Αρχίζει ένα κίνημα διαδηλώσεων. Το προλεταριάτο κατεβαίνει στους δρόμους με το σύνθημα: «Κάτω η απολυταρχία». Η ριζοσπαστική διάνοηση χωρίζεται οριστικά σε φιλελεύθερη, επαναστατική – αστική και σοσιαλδημοκρατική. Η συμμετοχή των οργανώσεων της επαναστατικής σοσιαλδημοκρατίας στις διαδηλώσεις γίνεται όλο και πιο πλατιά, δραστήρια και άμεση.

1902: Η τεράστια απεργία του Ροστόβ μετατρέπεται σε επιβλητική διαδήλωση. Το πολιτικό κίνημα του προλεταριάτου δεν είναι πια προσκολλημένο στο κίνημα των διανοουμένων, των φοιτητών, αλλά ξεπετιέται μόνο του άμεσα από την απεργία. Η συμμετοχή της οργανωμένης επαναστατικής σοσιαλδημοκρατίας είναι ακόμα πιο δραστήρια. Το προλεταριάτο κατακτά για τον εαυτό του και για τους επαναστάτες σοσιαλδημοκράτες της δικής του επιτροπής την ελευθερία των μαζικών συγκεντρώσεων στους δρόμους. Για πρώτη φορά, το προλεταριάτο αντιπαραθέτει τον εαυτό του σαν τάξη σε όλες τις άλλες τάξεις και στην τσαρική κυβέρνηση.

1903: Οι απεργίες συγχωνεύονται ξανά με την πολιτική διαδήλωση, αλλά σε ακόμα πλατύτερη βάση. Οι απεργίες αγκαλιάζουν ολόκληρη περιοχή, παίρνουν μέρος σ'

αυτές πάνω από εκατό χιλιάδες εργάτες, οι μαζικές πολιτικές συγκεντρώσεις επαναλαμβάνονται στη διάρκεια των απεργιών σε πολλές πόλεις.⁴

Όντως, έτσι είχαν τα πράγματα. Η συγκέντρωση δυνάμεων στο μπλοκ της επανάστασης ήταν μακροχρόνια. Για την τελική, όμως, προετοιμασία της ρωσικής επανάστασης του 1905, χρειαζόταν μια πανεθνική κρίση, που θα όξυνε στο έπακρο όλες τις κοινωνικές αντιθέσεις. Την κρίση αυτή έφερε ο ρωσο – ιαπωνικός πόλεμος, που ξέσπασε το Γενάρη του 1904 στην Άπω Ανατολή και, προπαντός, η ήττα του τσαρικού στρατού σ' αυτόν τον πόλεμο.

Ας επανέλθουμε, όμως, τώρα στη διαδήλωση στις 9/22 Γενάρη του 1905 προς τα χειμερινά ανάκτορα. Κι ας δούμε πώς κλιμακώθηκε αυτή η επανάσταση.

Είναι γεγονός πως οι μπολσεβίκοι, που συμμετείχαν ενεργά στη διαδήλωση, αντιτάχθηκαν στον τρόπο που την είχε οργανώσει ο παπά – Γκαπόνκαι στους σκοπούς που αυτός είχε, προειδοποιώντας τους εργάτες της ρωσικής πρωτεύουσας για όσα έμελλε να συμβούν. «Δεν πρέπει να παρακαλούμε τον τσάρο -έγραφαν στην προκήρυξή τους -, δεν πρέπει να ταπεινωνόμαστε μπροστά στον άσπονδο εχθρό μας, αλλά να τον γκρεμίσουμε από το θρόνο. Η απελευθέρωση των εργατών μπορεί να είναι έργο μόνο των ίδιων των εργατών. Μην περιμένετε την ελευθερία ούτε από τους παπάδες, ούτε από τους τσάρους».⁵ Οι εξελίξεις δικαίωσαν το μπολσεβίκο κόμμα. Η διαδήλωση αιματοκυλήθηκε από το στρατό και την αστυνομία. Περισσότεροι από χίλιοι διαδηλωτές έπεσαν νεκροί, ενώ χιλιάδες άλλοι τραυματίστηκαν. Η μέρα εκείνη έμεινε στην Ιστορία ως «η ματωμένη Κυριακή» της ρωσικής εργατικής τάξης, αλλά και ως η αρχή της ρωσικής επανάστασης.

Μετά τη «Ματωμένη Κυριακή», η επανάσταση απλώθηκε σ' ολόκληρη τη Ρωσία. Συγκεκριμένα, μετά από μια σύντομη υποχώρηση, το Μάη του 1905, η επανάσταση γνώρισε νέα κορύφωση. Οι υφαντουργοί εργάτες που απέργησαν στο Ιβάνοβο - Βοζνεσένσκ εξέλεξαν μια ειδική επιτροπή ή Σοβιέτ που ηγούνταν της απεργίας. Το Σοβιέτ αυτό, καθώς και άλλα που δημιουργήθηκαν σε πολλές άλλες πόλεις ήταν από τα πρώτα σοβιέτ αντιπροσώπων των εργατών. Τον Ιούνιο το πλήρωμα του θωρηκτού «Ποτέμκιν» στασίασε και η σημαία της επανάστασης υψώθηκε πάνω σ' αυτό.

⁴Λένιν Β.Ι., *Ιούλης 1904 – Μάρτης 1905, Άπαντα*, Αθήνα 1976, τ. 9, σελ. 253-254.

⁵Κ.Ε. του Κ.Κ.Σ.Ε., *Ιστορία του ΚΚΣΕ*, Αθήνα 2017, σελ. 87.

Η επανάσταση γνώρισε νέα κορύφωση τον Οκτώβρη του 1905 και τα Σοβιέτ εξαπλώθηκαν σε όλα τα βιομηχανικά κέντρα. Αποκορύφωμα όλης της επαναστατικής ορμής ήταν η ένοπλη εξέγερση των εργατών της Μόσχας, το Δεκέμβρη του ίδιου έτους.

Συγκεκριμένα, στις 3 Δεκέμβρη του 1905, το Σοβιέτ της Πετρούπολης, μαζί με τις άλλες επαναστατικές οργανώσεις της πόλης, δημοσίευσε ένα «Οικονομικό Μανιφέστο», με το οποίο καλούσε τον πληθυσμό της χώρας να μην πληρώνει φόρους, να ζητήσει να του επιστραφούν οι καταθέσεις του στα ταμειυτήρια και να του πληρώσουν το μεροκάματο σε χρυσό. Οι εφημερίδες που δημοσίευσαν το μανιφέστο κατασχέθηκαν από τα όργανα του τσαρισμού και τα μέλη του Σοβιέτ συνελήφθησαν.⁶ Αν έπιανε το επαναστατικό αυτό σύνθημα ο τσαρισμός, που στο τέλος του 1905 βρισκόταν στο χείλος της οικονομικής χρεοκοπίας, ήταν δυνατόν να πάθει μεγάλη ζημιά.⁷

Μετά τις συλλήψεις στην Πετρούπολη, η αντεπανάσταση, νιώθοντας πιο ισχυρή στη ρωσική πρωτεύουσα, έστρεψε τη βία της στο επαναστατημένο λαϊκό πλήθος. Έτσι, εκ των πραγμάτων, κέντρο της επανάστασης έγινε η Μόσχα. Στις 5 Δεκέμβρη το Σοβιέτ της Μόσχας, ύστερα από πρόταση των Μπολσεβίκων, πήρε απόφαση να κηρύξει γενική πολιτική απεργία, με σκοπό να τη μετατρέψει στη συνέχεια σε εξέγερση.

Στις 7 Δεκέμβρη άρχισε η γενική πολιτική απεργία, που, όμως, δεν μπόρεσε να επεκταθεί σε ολόκληρη τη χώρα και δεν κατάφερε να βρει αρκετή υποστήριξη στην Πετρούπολη, όπου η αντεπανάσταση είχε ήδη λάβει τα μέτρα της. Ο σιδηρόδρομος που συνέδεε τις δύο πόλεις έμεινε στα χέρια της τσαρικής κυβέρνησης, η οποία μπορούσε να μεταφέρει από την πρωτεύουσα της χώρας έως τη Μόσχα τις στρατιωτικές δυνάμεις που χρειαζόταν για να νικήσει τις επαναστατημένες μάζες. Ήταν φανερό πως οι δυνατότητες επιτυχίας της εξέγερσης μειώνονταν δραματικά. Παρ' όλα αυτά η εξέγερση έγινε. Στις 9 του Δεκέμβρη στήθηκαν στη Μόσχα τα πρώτα οδοφράγματα που σε λίγο γέμισαν την πόλη απ' άκρη σ' άκρη.

Το προλεταριάτο της Μόσχας αρχίζοντας την εξέγερση, είχε δική του μαχητική οργάνωση – χίλιους περίπου ένοπλους που οι περισσότεροι από τους μισούς

⁶ Συλλογικό έργο, *Ιστορία των Επαναστάσεων*, Αθήνα 1973, τ. 3, σελ. 79.

⁷ Ακαδημία Επιστημών Ε.Σ.Σ.Δ, *Παγκόσμια Ιστορία*, Αθήνα 1959, τόμος 7, σελ. 470.

ήταν μπολσεβίκοι. Επίσης, υπήρχαν μαχητικά αποσπάσματα σε πολλές φάμπρικες της Μόσχας. Συνολικά, οι εξεγερμένοι είχαν στα μαχητικά αποσπάσματα τους περίπου δύο χιλιάδες άνδρες. Οι εργάτες λογάριαζαν να εξουδετερώσουν τη φρουρά, να αποσπάσουν ένα μέρος της και να το πάρουν μαζί τους.⁸

Η μοσχοβίτικη εξέγερση κράτησε εννέα ολόκληρες μέρες και οι χιλιάδες εξεγερμένοι Μοσχοβίτες εργάτες μάχονταν ηρωικά, αναγκάζοντας την τσαρική κυβέρνηση να χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα εναντίον τους. Συγκεκριμένα, έθεσε σε δράση το πυροβολικό και συγκέντρωσε στρατεύματα που ξεπερνούσαν κατά πολύ τις δυνάμεις των επαναστατών, αλλά μπόρεσε να πετύχει το σκοπό της μόνον όταν μετέφερε στρατεύματα από την Πετρούπολη, το Τβερ και τη Δυτική περιοχή. Οι πιο σκληρές μάχες ανάμεσα στους επαναστατημένους εργάτες της Μόσχας και στα τσαρικά στρατεύματα δόθηκαν στη συνοικία Κράσναγια - Πρέσνια, που αποτελούσε και το κέντρο των εξεγερμένων. Εκεί είχαν συγκεντρωθεί τα καλύτερα ένοπλα τμήματα των εργατών. Οι εργάτες πολέμησαν με αυτοθυσία. Όμως, η Κράσναγια Πρέσνια τσακίστηκε με τη φωτιά και το σίδερο, πνίγηκε στο αίμα, κοκκίνισε από τις φλόγες της πυρκαγιάς που άναψε το πυροβολικό.⁹

Εκτός της Μόσχας, ένοπλες εξεγέρσεις σημειώθηκαν στο Κρασνογιάρσκ, στο Μοτοβίλιχα, στο Νοβοροσίσκ, στο Σόρμωβο, στη Σεβαστούπολη, στην Κροστάνδη. Επίσης στην ένοπλη πάλη προσέφυγαν και οι καταπιεσμένοι λαοί της Ρωσίας. Εξεγέρσεις σημειώθηκαν στη Γεωργία, στην Ουκρανία, στη Λετονία και στη Φινλανδία. Όλες αυτές οι εξεγέρσεις είχαν την ίδια τύχη με την εξέγερση της Μόσχας. Αλλά η επανάσταση δεν ηττήθηκε αμέσως. Η αντεπανάσταση χρειάστηκε περί τα δύο χρόνια για να εδραιώσει την κυριαρχία της, πράγμα που έγινε στις 3 Ιουνίου του 1907 με τη διάλυση της 2ης Δούμας και όλων των επαναστατικών λαϊκών οργάνων.

Η ιστορική σημασία της επανάστασης υπήρξε τεράστια. Όλες οι τάξεις εμφανίζονται ανοιχτά. Όλες οι απόψεις σχετικά με το πρόγραμμα και την τακτική ελέγχονται με τη δράση των μαζών. Ο απεργιακός αγώνας παίρνει πρωτοφανέρωτο στον κόσμο πλάτος και οξύτητα. Η οικονομική απεργία μετεξελίσσεται σε πολιτική και η πολιτική σε εξέγερση. Δοκιμάζονται στην πράξη οι σχέσεις ανάμεσα στο

⁸ Συλλογικό έργο, *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος (Μπολσεβίκων) της Σοβιετικής Ένωσης*, Αθήνα 1974, σελ. 90.

⁹ Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., *Ιστορία του ΚΚΣΕ*, Αθήνα 2017, σελ. 109.

προλεταριάτο που καθοδηγεί και στην καθοδηγούμενη, ταλαντευόμενη ασταθή αγροτιά. Μέσα στην αυθόρμητη ανάπτυξη του αγώνα γεννιέται η σοβιετική μορφή οργάνωσης. Η εναλλαγή των κοινοβουλευτικών μορφών πάλης με τις μη κοινοβουλευτικές, της τακτικής της αποχής από το Κοινοβούλιο με την τακτική της συμμετοχής στο Κοινοβούλιο, των νόμιμων μορφών πάλης με τις παράνομες, καθώς και η αλληλεξάρτηση και η σύνδεσή τους χαρακτηρίζονται από έναν καταπληκτικό πλούτο περιεχομένου. Κάθε μήνας αυτής της περιόδου ισοδυναμούσε, από την άποψη της εκμάθησης των βάσεων της πολιτικής επιστήμης, και από τις μάζες, και από τους αρχηγούς, και από τις τάξεις, και από τα κόμματα, με ένα χρόνο «ειρηνικής συνταγματικής» ανάπτυξης.

Παρά την ήττα της, λοιπόν, η επανάσταση του 1905 έπαιξε μεγάλο ρόλο στη ζωή της Ρωσίας. Έδειξε ότι η αστική τάξη συμμαχίσε με τον τσαρισμό και ότι μόνο η εργατοαγροτική συμμαχία με την καθοδήγηση του μπολσεβίκικου κόμματος μπορούσε να ανατρέψει τον τσάρο και τους τσιφλικάδες. Όπως είχε πει και ο Λένιν, «χωρίς μια γενική δοκιμή όπως το 1905, θα ήταν αδύνατο να γίνουν οι επαναστάσεις του 1917, τόσο η αστική του Φλεβάρη όσο και η προλεταριακή του Οχτώβρη».¹⁰

¹⁰Λένιν Β.Ι., *Ο αριστερισμός παιδική αρρώστια του Κομμουνισμού*, Αθήνα 2009, σελ. 9.

Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Ρώσικη Επανάσταση του 1917

1. Σύντομο χρονολόγιο του έτους 1917

12/3: Αστικοδημοκρατική Επανάσταση στη Ρωσία. Γκρέμισμα του τσαρισμού.

Πρώτη συνεδρίαση των σοβιέτ των αντιπροσώπων των εργατών και των στρατιωτών στην Πετρούπολη.

Το ρωσικό προλεταριάτο πρωτοστατεί στην επανάσταση και την καθοδηγεί. Τις θέσεις όμως των βουλευτών στα Σοβιέτ καταλαμβάνουν κυρίως μενσεβίκοι και εσσέροι – ανάμεσα σε άλλους λόγους και επειδή οι σημαντικότεροι ηγέτες των μπολσεβίκων ήταν εξόριστοι (Λένιν) ή φυλακισμένοι (Στάλιν).

15/3: Σχηματισμός της Προσωρινής Κυβέρνησης στη Ρωσία.

Επρόκειτο για μια κυβέρνηση αστική, που περιλάμβανε στις τάξεις της πολλούς εκπροσώπους του παλιού φεουδαρχικού καθεστώτος, καθώς και μεγάλους κεφαλαιοκράτες. Η κυβέρνηση αυτή είχε την αμέριστη υποστήριξη των μενσεβίκων και εσσέρων και έγινε αποδεκτή από τα Σοβιέτ, παρά τις διαμαρτυρίες των μπολσεβίκων. Έτσι, σχηματίστηκε στη Ρωσία μια ιδιότυπη δυαρχία: Από τη μια, η αστική κυβέρνηση που αρκούνταν σε ορισμένες αστικοδημοκρατικού χαρακτήρα μεταρρυθμίσεις και, από την άλλη, το εξεγερμένο προλεταριάτο και η φτωχή αγροτιά, που εκφράζονταν μέσα από τα Σοβιέτ και που έθεταν αιτήματα σοσιαλιστικού χαρακτήρα.¹¹

16/4: Επιστροφή του Λένιν στην Πετρούπολη από το εξωτερικό, όπου ήταν εξόριστος.

17/4: Ο Λένιν δημοσιεύει τις «Θέσεις του Απρίλη». Το συγκεκριμένο κείμενο ήρθε να καθοδηγήσει το ρωσικό προλεταριάτο στην κρίσιμη στιγμή της επικείμενης σύγκρουσης με την Προσωρινή Κυβέρνηση και καθώς γενικευόταν όλο και περισσότερο η δυσαρέσκεια του λαού για τη συνέχιση του πολέμου. Πρόκειται για

¹¹ Συλλογικό έργο, 1917: *Η πορεία προς την Οκτωβριανή επανάσταση*, Αθήνα 2017, σελ. 16-20.

ένα πραγματικό μανιφέστο κήρυξης της σοσιαλιστικής επανάστασης και της πορείας του κόμματος των μπολσεβίκων.

7-12/5: Η 7η Πανρωσική Συνδιάσκεψη του ΡΣΔΕΚ στην Πετρούπολη. Στη διάρκεια των εργασιών της εγκρίθηκαν οι προτάσεις του Λένιν, όπως διατυπώθηκαν στις «Θέσεις του Απρίλη», καθώς και η εισήγηση του Στάλιν, για το εθνικό ζήτημα. Σύμφωνα με αυτήν, το μπολσεβίκικο κόμμα όφειλε να υπερασπιστεί το δικαίωμα των εθνών για αυτοδιάθεση, που θα έφτανε μέχρι τον αποχωρισμό τους από τη Ρωσία και το σχηματισμό ανεξάρτητων κρατών.¹²

16/6: Το πρώτο Πανρωσικό Συνέδριο των Σοβιέτ των αντιπροσώπων των εργατών και των στρατιωτών. Σε αυτό, εκδηλώθηκε ανοιχτά η σύγκρουση ανάμεσα στους μπολσεβίκους και τα υπόλοιπα κόμματα, που προσπαθούσαν να αποδείξουν ότι έπρεπε να συνεχιστεί η συμμαχία με την αστική τάξη. Ο Λένιν ανέπτυξε τη θέση για μετατροπή της αστικής επανάστασης σε σοσιαλιστική. Ωστόσο, την πλειοψηφία στην ΚΕΚ κέρδισαν οι αντιπρόσωποι των μενσεβίκων και εσσέρων, γεγονός που επέτεινε τη διάσταση ανάμεσα στα Σοβιέτ και τον εξεγερμένο λαό.

16-17/7: Μαζικές διαδηλώσεις στην Πετρούπολη, με σύνθημα: «Όλη η εξουσία στα Σοβιέτ!».

8/8-16/8: Το 6ο Συνέδριο του ΡΣΔΕΚ στην Πετρούπολη. Στις εργασίες του, τίθεται ως στόχος του Κόμματος η προετοιμασία της ένοπλης εξέγερσης, της σοσιαλιστικής επανάστασης. Τονίζεται η αναγκαιότητα της συμμαχίας του προλεταριάτου με τη φτωχή αγροτιά, για την πραγμάτωση του στόχου αυτού. Τέλος, ορίζεται ως αρχή συγκρότησης των κομματικών οργανώσεων και λειτουργίας του Κόμματος, ο δημοκρατικός συγκεντρωτισμός.¹³

7-12/9: Πραξικόπημα του Κορνίλοφ. Ο αντεπαναστάτης στρατηγός, σε συνεργασία με τον εσέρο πολιτικό Κερένσκι, απεργάζονταν τη διάλυση των Σοβιέτ και προετοίμαζαν ισχυρό χτύπημα κατά των μπολσεβίκων, δυναμώνοντας την τρομοκρατία. Ο Κερένσκι, φοβούμενος για τη δική του θέση, διαχώρισε σύντομα τη θέση του. Η αποφασιστικότητα και εγρήγορση του κόμματος των μπολσεβίκων απέτρεψε τελικά την επιτυχία του αντεπαναστατικού κινήματος.

¹²Συλλογικό έργο, 1917: *Η πορεία προς την Οκτωβριανή επανάσταση*, Αθήνα 2017, σελ. 30-35.

¹³Συλλογικό έργο, ο.π., σελ. 52-55.

23 και 29/10: Αποφάσεις της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος των μπολσεβίκων για την προετοιμασία της ένοπλης εξέγερσης στη Ρωσία. Πρόκειται για την ιστορική συνεδρίαση που αποφάσισε την άμεση εξέγερση.

Η Κεντρική Επιτροπή έκρινε ότι ήδη το Κόμμα είχε κατακτήσει την αμέριστη εμπιστοσύνη της εργατικής τάξης, αλλά και της φτωχής αγροτιάς, που ήδη, προχωρούσε στην αυτόβουλη καλλιέργεια εξαρτημένων από φέουδα εδαφών, πράγμα που είχε προκαλέσει την οργή της Προσωρινής κυβέρνησης.¹⁴

7/11: Η Μεγάλη Οκτωβριανή Σοσιαλιστική Επανάσταση. Νίκη της ένοπλης εξέγερσης στην Πετρούπολη και ανατροπή της αστικής προσωρινής κυβέρνησης. Με την κατάληψη των Χειμερινών Ανακτόρων, των σιδηροδρομικών σταθμών, των ταχυδρομείων, του τηλεγραφείου, των υπουργείων, της κρατικής τράπεζας, με την καθαίρεση της προσωρινής κυβέρνησης και του πρωθυπουργού Κερένσκι, η εξουσία περνά στα Σοβιέτ.

7-8/11: Το δεύτερο Πανρωσικό συνέδριο των Σοβιέτ. Ανακήρυξη της Σοβιετικής εξουσίας. Σχηματισμός της Σοβιετικής κυβέρνησης, αποτελούμενης μόνο από μπολσεβίκους, με πρόεδρο τον Β.Ι.Λένιν. Το συνέδριο απηύθυνε έκκληση για ειρήνη στους λαούς και στις κυβερνήσεις των εμπολέμων χωρών, καθώς και στους εργάτες της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας. Κατάργησε τη φεουδαρχικού τύπου γαιοκτησία χωρίς καμία αποζημίωση, καθώς και το δικαίωμα ατομικής ιδιοκτησίας στη γη και την αντικατέστησε με την παλλαϊκή κρατική ιδιοκτησία. Η φεουδαρχική γη και τα μοναστηριακά εδάφη παραχωρήθηκαν στους αγρότες δωρεάν. Πέρασαν στην ιδιοκτησία του κράτους ο ορυκτός πλούτος, τα δάση και τα νερά.

7-15/11: Ένοπλη εξέγερση στη Μόσχα. Εγκαθιδρύεται η σοβιετική εξουσία.

9-14/11: Εκδήλωση και συντριβή του αντεπαναστατικού κινήματος των Κερένσκι – Κρασνόφ.

15/11: Το Συμβούλιο των Επιτρόπων του λαού (ΣΕΛ) εγκρίνει τη διακήρυξη των δικαιωμάτων των λαών της Ρωσίας, σύμφωνα με το οποίο, η ελεύθερη ανάπτυξη των λαών της Ρωσίας και η πλήρης ισοτιμία δικαιωμάτων αποτελούν νόμο.

¹⁴Συλλογικό έργο, 1917: *Η πορεία προς την Οκτωβριανή επανάσταση*, Αθήνα 2017, σελ. 89-97.

23/11: Διάταγμα της Πανρωσικής Κεντρικής Εκτελεστικής Επιτροπής (ΠΚΕΕ) για την κατάργηση του φεουδαρχικού θεσμού των καστών και της διαβάθμισης των πολιτών.

27/11: Η ΠΚΕΕ και το Συμβούλιο των Επιτρόπων του λαού ψηφίζουν το νόμο για τον έλεγχο των εργατών στα εργοστάσια.

30/11: Διάταγμα του Συμβουλίου των Επιτρόπων του λαού για την εθνικοποίηση του εργοστασίου της εταιρείας «Λικίνσκαγια Μανουφακτούρα» (πρώτη πράξη εθνικοποίησης ιδιωτικών επιχειρήσεων).¹⁵

15/12: Διάταγμα της ΠΚΕΕ και του Συμβουλίου των Επιτρόπων του λαού για την ίδρυση του Ανώτατου Συμβουλίου Εθνικής Οικονομίας (ΑΣΕΟ).

20/12: Απόφαση του Συμβουλίου των Επιτρόπων του λαού για την οργάνωση Πανρωσικής Έκτακτης Επιτροπής, για την πάλη εναντίον της αντεπανάστασης και των σαμποτάζ.

23/12: Αγγλογαλλική συμφωνία για τις «σφαίρες δράσης» στη Ρωσία.

24-25/12: Το πρώτο Πανουκρανικό συνέδριο των Σοβιέτ στο Χάρκοβο. Η Ουκρανία ανακηρύσσεται Σοβιετική Δημοκρατία.

27/12: Διάταγμα της ΠΚΕΕ για την εθνικοποίηση των τραπεζών.

31/12: Η σοβιετική κυβέρνηση της Ρωσίας αναγνωρίζει την ανεξαρτησία της Φινλανδίας.¹⁶

¹⁵Συλλογικό έργο, 1917: *Η πορεία προς την Οκτωβριανή επανάσταση*, Αθήνα 2017, σελ. 124-156.

¹⁶Συλλογικό έργο, ο.π., σελ. 225-265.

2. Φεβρουαριανή Επανάσταση

Το 1917 μπήκε με ένα απεργιακό κύμα στην Πετρούπολη, μετά από μια σύντομη απεργιακή ανάπαυλα το Νοέμβριο-Δεκέμβριο του 1916. Ο πόλεμος δημιούργησε μια ολοένα και πιο αφόρητη κατάσταση για τις μάζες. Μαζί με τον εφιάλτη του πολέμου δημιουργήθηκε η φρίκη μιας βαθιάς οικονομικής κρίσης. Μέχρι το Δεκέμβριο του 1916, τριάντα εννιά εργοστάσια της Πετρούπολης ήταν σε τέλμα λόγω έλλειψης καυσίμων και άλλα έντεκα λόγω των διακοπών ρεύματος. Οι σιδηρόδρομοι ήταν στο σημείο της κατάρρευσης. Δεν υπήρχε κρέας και ήταν έντονη η έλλειψη αλευριού. Η πείνα και οι ουρές για το ψωμί έγιναν μια κανονική κατάσταση για τη ζωή των ανθρώπων.

Σε όλα αυτά, πρέπει να προσθέσουμε τις συνεχείς ειδήσεις για στρατιωτικές ήττες και το ξέσπασμα σκανδάλων που προέρχονταν από το δικαστήριο, την κλίκα του Ρασπούτιν και την κυβέρνηση «Μαύρων Εκατονταρχιτών», μοναρχικών και γαιοκτημόνων. Από ένα καθεστώς που κυριαρχείται από τους απατεώνες αριστοκράτες, τους κερδοσκόπους και όσους παραδόθηκαν ανοιχτά στην διαφθορά ενώπιον των ολοένα και πιο δυσαρεστημένων ανθρώπων. Οι αστοί φιλελεύθεροι του «Προοδευτικού Μπλοκ» παρακάλεσαν τον Τσάρο Νικόλαο για «μεταρρυθμίσεις», προσπαθώντας να τον εκφοβίσουν με την επανάσταση.

Κάτω από την επιφάνεια, η διάθεση των μαζών είχε αρχίσει σιγά-σιγά να αλλάζει. Ο Τρότσκι περιέγραψε τη διαδικασία αυτή ως «μοριακές διεργασίες της επανάστασης». Είναι μια διαδικασία που εξελίσσεται σταδιακά, έτσι ώστε να είναι συχνά αφανής, ακόμη και σε επαναστάτες, που αντλούν μερικές φορές λάθος συμπεράσματα από την εμφάνιση της απάθειας και της απουσίας εκδηλώσεων της συσσωρευμένης απογοήτευσης, οργής και πικρίας. Είναι παρόμοια με τη σταδιακή δημιουργία πίεσης κάτω από την επιφάνεια της γης πριν από έναν σεισμό. Αυτή η διαδικασία είναι επίσης αόρατη στον επιφανειακό παρατηρητή, που κοιτάζει όχι πέρα από την επιφάνεια, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις διαδικασίες που εκτυλίσσονται στα έγκατα της γης. Όταν η έκρηξη συμβαίνει, δημιουργείται μια γενική έκπληξη.

Για όλα τα είδη των «γνωστών φαινομένων», οι άνθρωποι προτείνουν εξηγήσεις, οι οποίες συνήθως δεν πηγαίνουν πιο πέρα από την άμεση αιτία, γεγονός που δεν εξηγεί πραγματικά τίποτα. Έτσι η Φεβρουαριανή Επανάσταση, λέγεται ότι προκλήθηκε από την έλλειψη του ψωμιού. Η εξήγηση αυτή παραβλέπει το γεγονός

ότι, στα χρόνια που ακολούθησαν την Οκτωβριανή Επανάσταση, η έλλειψη του ψωμιού ήταν πολύ χειρότερη από ό, τι πριν, ως συνέπεια του εμφυλίου πολέμου που προκλήθηκε από την αντεπανάσταση και την εισβολή των εικοσιένα ξένων στρατευμάτων.

Η απεργία της 9^{ης} Ιανουαρίου 1917 ήταν η μεγαλύτερη απεργία που η Πετρούπολη είχε δει για το σύνολο της διάρκειας του πολέμου. Η απεργία έλαβε χώρα στο Βίμποργκ και στις περιοχές του Νέφσκι. «Χτύπησε» τις πολεμικές βιομηχανίες ιδιαίτερα σκληρά. Η απεργία συνοδεύτηκε από μαζικές συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις. Η Πετρούπολη έμοιαζε με ένα στρατόπεδο. Είχε καταληφθεί από τα στρατεύματα και την αστυνομία, αλλά τα αστυνομικά μέτρα δεν επαρκούσαν πλέον για να συγκρατήσουν την επανάσταση.

Οι αστοί φιλελεύθεροι, προσπάθησαν, από την πλευρά τους να εμποδίσουν την επανάσταση εκλιπαρώντας τον Τσάρο για μεταρρυθμίσεις. Ο Ροντζιάνκο παρακάλεσε τον Τσάρο να παρατείνει τη διάρκεια ζωής της Δούμας και να προχωρήσει σ' έναν κυβερνητικό ανασχηματισμό. Η κυριαρχούμενη από τους Μενσεβίκους, Ομάδα Εργασίας των Επιτροπών Πολεμικής Βιομηχανίας, κάλεσε τους εργάτες της Πετρούπολης στις 14 Φεβρουαρίου, την ημέρα ανοίγματος της Δούμας, να πάει στο παλάτι της Ταυρίδας και να επιδείξουν την «αλληλεγγύη» τους στη Δούμα και να υποστηρίξουν τη φιλελεύθερη αντιπολίτευση. Το Μπολσεβίκικο Γραφείο κατήγγειλε αυτή την πολιτική της ταξικής συνεργασίας και κάλεσε για μια μονοήμερη απεργία κατά την επέτειο της δίκης των Μπολσεβίκων βουλευτών.

Ενενήντα χιλιάδες εργαζόμενοι σε πενήντα οκτώ εργοστάσια ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα της απεργίας. Οι εργαζόμενοι του εργοστασίου Πουτίλωφ διαμαρτύρονταν με τα εξής συνθήματα: «Κάτω ο πόλεμος» «Κάτω η κυβέρνηση», «Ζήτω η Δημοκρατία». Κανείς δεν μπήκε στον κόπο να πάει στο παλάτι της Ταυρίδας. Ο Ροντζιάνκο ομολόγησε ότι η Δούμα έμεινε «στον ρόλο σχεδόν ενός παθητικού θεατή», καθώς οι διαδηλωτές διαδήλωναν κάτω από τη μύτη τους κατά μήκος της συνοικίας Νέφσκι.

Αυτές οι διαδοχικές «δοκιμές» έδειξαν ότι η διάθεση των μαζών είχε φτάσει σε σημείο βρασμού. Αντιπρόσωποι από το εργοστάσιο Πουτίλωφ επισκέφθηκαν όλα τα άλλα εργοστάσια στην Νάρβα και στις περιοχές του Βίμποργκ. Αυτό πυροδότησε

ένα γενικό κίνημα. Υπήρχαν ταραχές από την έλλειψη ψωμιού με αξιοσημείωτη συμμετοχή των γυναικών.

Η απεργία στο τεράστιο εργοστάσιο Πουτίλωφ, ξεκίνησε στις 18 Φεβρουαρίου από μερικές εκατοντάδες εργάτες κατά τη διάρκεια μιας διεκδίκησης για υψηλότερους μισθούς και για την επαναπρόσληψη ορισμένων συναδέλφων τους, προκάλεσε έκπληξη στους οργανωμένους εργάτες και τους επαναστάτες. Στις 22 Φεβρουαρίου, η διοίκηση του Πουτίλωφ απάντησε με «λοκ άουτ». Αυτό αποδείχθηκε ότι ήταν ένα μεγάλο λάθος, καθώς χιλιάδες οργισμένοι εργάτες συγκεντρώνονταν στους δρόμους, σε μια εποχή που πολλές γυναίκες της εργατικής τάξης έκαναν ουρά στην παγωνιά για ένα πενιχρό μερίδιο ψωμιού.

Ο συνδυασμός αποδείχθηκε πιο εκρηκτικός από τις οβίδες που παρήγαγε το εργοστάσιο Πουτίλωφ. Κατά σύμπτωση, την επόμενη μέρα, 23 Φεβρουαρίου, ήταν η Διεθνής Ημέρα της Γυναίκας. Αυτό έδωσε νέα ώθηση στο μαζικό κίνημα. Η αστραπιαία ταχύτητα με την οποία οι γυναίκες και οι νέοι, πρώην οπισθοδρομικά και ανοργάνωτα στρώματα, έδρασαν, έφερε και πάλι έκπληξη στους αγωνιστές. Οι νέοι της εργατικής τάξης διαδήλωσαν στην πρώτη γραμμή των διαδηλωτών, ήταν παρόντες στις συνεδριάσεις, έλαβαν μέρος σε συγκρούσεις με την αστυνομία και ενήργησαν ως προπομποί της επανάστασης.¹⁷

Υπήρξαν μαζικές συνελεύσεις και διαδηλώσεις, καθώς οι εργάτες αποτίναζαν τον παλιό φόβο και σηκώθηκαν για να αντιμετωπίσουν τους εκμεταλλευτές τους. Η επανάσταση είχε αρχίσει. Μαζικές διαδηλώσεις συνόδευαν τις απεργίες που εξαπλώνονταν σαν φωτιά από το Βίμποργκ έως τις άλλες βιομηχανικές περιοχές. Τα πλήθη των ανθρώπων σάρωσαν την αστυνομία και το στρατό για να φτάσουν στο κέντρο της πόλης, ακόμη και διασχίζοντας το παγωμένο ποταμό Νέβα.

Την Πέμπτη 23 Φεβρουαρίου έγιναν συγκεντρώσεις ενάντια στον πόλεμο, το υψηλό κόστος ζωής και τις κακές συνθήκες εργασίας των εργαζομένων γυναικών. Αυτό με τη σειρά του εξελίχθηκε σ' ένα νέο κύμα απεργιών. Οι γυναίκες ωστόσο, έπαιζαν καθοριστικό ρόλο. Πήγαν στα εργοστάσια, καλώντας τους εργάτες να βγουν έξω κι ακολούθησαν μαζικές διαδηλώσεις στους δρόμους. Σημαίες και πλακάτ εμφανίστηκαν με επαναστατικά συνθήματα: «Κάτω ο πόλεμος!», «Κάτω η πείνα!»,

¹⁷WoodsAlan, *Μπολσεβικισμός: ο δρόμος προς την επανάσταση*, Αθήνα 2017, σελ. 59.

«Ζήτω η επανάσταση!». Πολλοί ήταν Μπολσεβίκοι, αλλά οι περισσότεροι ήταν απλοί εργάτες, άνδρες και γυναίκες, οι οποίοι, μετά από πολλά χρόνια επιβαλλόμενης σιωπής είχαν ξαφνικά ανακαλύψει ότι είχαν γλώσσα και ένα μυαλό που σκέφτεται.

Χίλιοι διακόσιοι ογδόντα χιλιάδες εργάτες συμμετείχαν σε απεργία. Ολόκληρη η πόλη ήταν γεμάτη ζωή. Όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα, η Ημέρα της Γυναίκας ήταν προδιαγεγραμμένο να είναι η πρώτη μέρα της επανάστασης. Εργαζόμενες γυναίκες, οδηγούνταν σε απόγνωση από τις δύσκολες συνθήκες κι έτσι ήταν οι πρώτες που βγήκαν στους δρόμους απαιτώντας «ψωμί, ελευθερία και ειρήνη». Οι αστυνομικοί προσπάθησαν να τις διαλύσουν, ενώ η τσαρική Οπριτσνίκι απώθησε το πλήθος στο πεζοδρόμιο. Αυτό, χωρίς να χάσει την ψυχραιμία του και να διαλυθεί, όταν οι αστυνομικοί επέστρεψαν στις αρχικές τους θέσεις, ξανασυγκεντρώθηκε και δημιούργησε μια συμπαγή μάζα.

Στις 25 Φεβρουαρίου, περίπου τριάντα εργατικοί ηγέτες συναντήθηκαν στο γραφείο της Ένωσης Εργατών Πετρούπολης για να δημιουργήσουν ένα σοβιέτ. Παρά το γεγονός ότι οι μισοί συνελήφθησαν το ίδιο βράδυ, δύο ημέρες αργότερα, ένας αριθμός από αυτούς ανακήρυξαν τον εαυτό τους σε Εκτελεστική Επιτροπή του Σοβιέτ της Πετρούπολης. Ο μενσεβίκος βουλευτής της Δούμας, Ν. Σ. Τσχεϊτζέ εξελέγη πρόεδρος, παρόλο που ο ίδιος δεν αντιπροσώπευε προφανώς κανένα εργοστάσιο. Όμως και η πλειοψηφία από τους 150 παρόντες κατά την εναρκτήρια συνεδρίαση του Σοβιέτ, είχαν εξίσου αμφίβολα πληρεξούσια. Καθόρισαν τους σκοπούς τους λέγοντας ότι επιθυμούν «να οργανώσουν τις δυνάμεις του λαού και να αγωνιστούν για να εδραιώσουν την πολιτική ελευθερία και την λαϊκή κυβέρνηση».

Το βράδυ της ίδιας ημέρας, ο Τσάρος Νικόλαος έδωσε κατηγορηματική διαταγή στον στρατηγό Χαμπάλωφ να τετραματίσει τις ταραχές στην πρωτεύουσα άμεσα. Το επόμενο απόγευμα οι στρατιώτες άνοιξαν πυρ. Ωστόσο, οι ηγέτες των Μπολσεβίκων στην Πετρούπολη δεν καταλάβαιναν την πραγματική φύση της κατάστασης. Ο Β. Καγιούρωφ, ένα μέλος της επιτροπής των Μπολσεβίκων στη συνοικία του Βίμποργκ, κατέληξε στο συμπέρασμα πως η εξέγερση θα διαλυθεί.¹⁸

Στην πραγματικότητα, αυτό ήταν μόνο η αρχή. Μέσα σε λίγες μέρες, από τις 25 Φεβρουαρίου έως τις 27, η Πετρούπολη ήταν στο έλεος της γενικής απεργίας. Μια

¹⁸ WoodsAlan, *Μπολσεβικισμός: ο δρόμος προς την επανάσταση*, Αθήνα 2017,σελ. 60.

γενική απεργία θέτει το ζήτημα της εξουσίας, αλλά από μόνη της δεν μπορεί να το λύσει. Ανακάμπτοντας από την αρχική του παράλυση, το καθεστώς άρχισε να αντιδρά. Ο τσάρος έχει εκδώσει προσωπικά την διαταγή να δοθεί ένα τέλος στην αναταραχή άμεσα, χωρίς να αφήνει περιθώριο αποτυχίας.

Στις 26 Φεβρουαρίου, άρχισε το αιματηρό πυρ κατά των διαδηλωτών. Οι περισσότεροι από τους στρατιώτες πυροβολούσαν στον αέρα, αλλά η αστυνομία, πάντα πιο αντιδραστική από τους στρατιώτες, πυροβολούσε στο πλήθος. Πολλοί σκοτώθηκαν και τραυματίστηκαν. Αυτό ήταν ένα αποφασιστικό σημείο καμπής στη συνείδηση των στρατιωτών. Την ίδια ημέρα, το σύνταγμα Παβλόφσκ, διατάχθηκε να ανοίξει πυρ κατά των εργαζομένων. Αντ' αυτού άνοιξαν πυρ εναντίον της αστυνομίας. Στα χαρτιά, το καθεστώς είχε αρκετές δυνάμεις στη διάθεσή του. Αλλά τη στιγμή της αλήθειας, οι δυνάμεις αυτές τελείωναν, ενώ οι απελπισμένες προσκλήσεις για ενισχύσεις έμειναν αναπάντητες.

Υπήρξε μια ευρεία συναδέλφωση μεταξύ των στρατευμάτων και των απεργών. Στα κεντρικά γραφεία των Μπολσεβίκων υπήρχαν συνεχείς και συχνά έντονες συζητήσεις για την τακτική, σε μια κατάσταση η οποία αλλάζει, όχι μέρα με τη μέρα, αλλά ώρα με την ώρα. Η κατάσταση ωστόσο, εξελίχθηκε πολύ πιο γρήγορα από τις συζητήσεις των ηγετών των Μπολσεβίκων στην Πετρούπολη. Οι εργάτες, στην πραγματικότητα, κατελάμβαναν την πόλη, χωρίς να νοιάζονται για την έλλειψη όπλων και στρατιωτικής εκπαίδευσης, με απόλυτο ηρωισμό.¹⁹

Μετά από τις 27 Φεβρουαρίου, το μεγαλύτερο τμήμα της πρωτεύουσας ήταν στα χέρια των εργατών και των στρατιωτών, συμπεριλαμβανομένων των γεφυρών, των οπλοστασίων, των σιδηροδρομικών σταθμών, του τηλέγραφου και του ταχυδρομείου. Τη στιγμή της αλήθειας, οι ισχυρές δυνάμεις που στα χαρτιά διέθετε το καθεστώς, «εξατμίστηκαν». Με τη νύχτα της 28ης, ο Χαμπάλωφ έμεινε εντελώς χωρίς στρατό. Οι υπουργοί της τελευταίας κυβέρνησης του Τσάρου οδηγήθηκαν στο φρούριο «Πέτρου και Παύλου», κρατούμενοι της επανάστασης. Βασιζόμενοι στην εμπειρία του 1905, οι εργάτες δημιούργησαν Σοβιέτ για να αναλάβουν την διεύθυνση της κοινωνίας. Η εξουσία βρισκόταν στα χέρια της εργατικής τάξης και των στρατιωτών.

¹⁹TrotskyLeon, *Η Ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης*, Αθήνα 2006, σελ. 105-6.

Η ανατροπή του τσαρισμού επιτεύχθηκε από την εργατική τάξη, η οποία πήρε μαζί της την αγροτιά και το στρατό. Στην πραγματικότητα, η επανάσταση είχε ολοκληρωθεί σε μία μόνο πόλη, τη Πετρούπολη, που αντιπροσώπευε μόλις το 1/75 του πληθυσμού της Ρωσίας. Εδώ, με ένα πιο εντυπωσιακό τρόπο, βλέπουμε το αποφασιστικό βάρος του προλεταριάτου πάνω στην αγροτιά, της πόλης πάνω στην ύπαιθρο. Η Φεβρουαριανή Επανάσταση ήταν σχετικά ειρηνική, γιατί καμία σοβαρή δύναμη δεν ήταν έτοιμη να υπερασπιστεί το παλιό καθεστώς. Μόλις το προλεταριάτο άρχισε να κινείται, δεν υπήρχε τίποτα για να το σταματήσει.

Αναφορικά με τη Φεβρουαριανή Επανάσταση ο Τρότσκι έγραψε: «Δε θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι η Πετρούπολη πέτυχε την Επανάσταση του Φλεβάρη. Το υπόλοιπο της χώρας προσκολλήθηκε σε αυτήν. Δεν υπήρχε πουθενά κανένας αγώνας, εκτός από την Πετρούπολη. Δεν επρόκειτο να βρεθεί οπουδήποτε στη χώρα οποιαδήποτε ομάδα του πληθυσμού, κάποια ομάδα, θεσμός ή στρατιωτική μονάδα που να είναι έτοιμη να πολεμήσει για το παλιό καθεστώς. Αυτό δείχνει πόσο αβάσιμη ήταν η καθυστερημένη συζήτηση των αντιδραστικών, σύμφωνα με την οποία, αν είχε υπάρξει ιππικό στην φρουρά της Πετρούπολης ή αν ο Ιβάνωφ είχε φέρει μια αξιόπιστη ταξιαρχία από το μέτωπο, η μοίρα της μοναρχίας θα ήταν διαφορετική. Ούτε στο μέτωπο, ούτε στα μετόπισθεν υπήρχε μια ταξιαρχία ή ένα σύνταγμα έτοιμο να δώσει μάχη για τον Νικόλαο τον II».²⁰

Οι εργάτες είχαν πλέον την εξουσία στα χέρια τους, αλλά, όπως ο Λένιν εξήγησε αργότερα, δεν ήταν αρκετά οργανωμένοι και συνειδητοί για να οδηγήσουν την επανάσταση μέχρι το τέλος. Αυτό ήταν το κεντρικό παράδοξο της επανάστασης του Φλεβάρη. Η τάξη που πραγματοποίησε την Επανάσταση, δεν ήταν άλλη από τους εργάτες, που τράβηξαν μαζί τους την αγροτιά. Είναι αλήθεια ότι, στο άμεσο πρόγραμμα και τις διεκδικήσεις της, η Επανάσταση του Φεβρουαρίου ήταν αστικοδημοκρατική. Η αστική τάξη έπαιξε έναν αντεπαναστατικό ρόλο, ο οποίος δεν εκδηλώθηκε άμεσα, μόνο επειδή οι φιλελεύθεροι πολιτικοί, όπως και η ίδια η απολυταρχία, δεν είχαν τα υλικά μέσα για να θέσουν την αντεπανάσταση σε εφαρμογή. Κατανοώντας την αδυναμία να πνίξουν την επανάσταση στο αίμα, βιαστικά σχημάτισαν την «Προσωρινή Κυβέρνηση», προκειμένου να επιχειρήσουν να αποκτήσουν τον έλεγχο του κινήματος και να το εκτροχιάσουν.

²⁰TrotskyLeon, *Η Ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης*, Αθήνα 2006, σελ. 158.

Η «Προσωρινή Κυβέρνηση» προέκυψε από την προσωρινή επιτροπή της Δούμας, η οποία είχε επικεφαλής τον Μιχαήλ Ροντζιάνκο, πρώην πρόεδρο της Δούμας. Ένα άλλο εξέχον μέλος της Προοδευτικού Συνασπισμού ήταν ο Σουλγκίν, ο οποίος ευχόταν τα πολυβόλα να είχαν τεθεί στη διάθεση του για να ασχοληθεί με τον όγκλο.

Οι εργάτες έπιασαν το νήμα από εκεί που το είχαν αφήσει το 1906. Στην πορεία της επανάστασης, ξαναβρήκαν όλες τις παλιές παραδόσεις και δημιούργησαν εκλεγμένα συμβούλια, σοβιέτ, σε κάθε εργοστάσιο. Στην πραγματικότητα, η εξουσία βρισκόταν ήδη στα χέρια τους τον Φεβρουάριο. Το πρόβλημα ήταν η έλλειψη ενός κόμματος και μιας ηγεσίας που να στηρίζει την επανάσταση. Οι ρεφορμιστές ηγέτες που βρέθηκαν στο προσκήνιο κατά τις αρχές της επανάστασης και οι οποίοι αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος της Εκτελεστικής Επιτροπής των Σοβιέτ, δεν είχαν καμία προοπτική να πάρουν την εξουσία, αλλά αφιέρωσαν τις προσπάθειές τους να παραδώσουν την εξουσία στην αστική τάξη, αν και η τελευταία δεν έπαιξε κανέναν ρόλο στην επανάσταση και ήταν τρομοκρατημένη από αυτήν.

Οι εκπρόσωποι των μεγάλων επιχειρήσεων ήξεραν ότι θα μπορούσαν να διατηρήσουν τον έλεγχο, μόνο διαμέσου των σοβιετικών ηγετών. Αυτό άλλωστε, θεωρούσαν ότι είναι μόνο μια προσωρινή διευθέτηση. Οι μάζες σύντομα θα κουράζονταν. Το κίνημα θα πέθαινε και στη συνέχεια θα μπορούσαν απλά να δώσουν στους σοσιαλιστές μια κλωτσιά στα δόντια. Αλλά προς το παρόν, ήταν ένα αναγκαίο κακό που έπρεπε να ανεχτούν, για το φόβο των χειρότερων. Ως εκ τούτου, παρά την αγανάκτηση τους και άφησαν τα πράγματα να εξελιχθούν.

Οι ρεφορμιστές ηγέτες, πραγματοποίησαν βιαστικά σύσκεψη στο παλάτι της Ταυρίδας με τα μέλη της Ομάδας Εργασίας της Κεντρικής Επιτροπής Πολεμικής Βιομηχανίας, Μενσεβίκους βουλευτές της Δούμας και διάφορους δημοσιογράφους και διανοούμενους από το στρατόπεδο των Μενσεβίκων. Οι Μενσεβίκοι, αμέσως διαμόρφωσαν μια στάση ταξικής συνεργασίας. Αυτό ήταν αναμενόμενο, αφού ήταν η λογική συνέχεια της όλης προηγούμενης πορείας τους. Το κεντρικό όργανο των Μενσεβίκων, δημοσίευσε μια δήλωση την 1η Μαρτίου, που καλούσε για μια προσωρινή κυβέρνηση η οποία θα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για την οργάνωση της νέας ελεύθερης Ρωσίας». Οι εργάτες είχαν χύσει το αίμα τους για να

κατακτήσουν την εξουσία, την ώρα που η αστική τάξη παρακολουθούσε, τρομοκρατημένα, από τα παρασκήνια.

Οι εργάτες και οι στρατιώτες δεν εμπιστεύονταν την αστική τάξη, αλλά εμπιστεύονταν τους ηγέτες τους, ειδικά εκείνους με την πιο ριζοσπαστική εικόνα όπως ο Κερένσκι. Αυτή η μεσαία τάξη, ήταν τέλεια για να ενσαρκώσει την πρώτη άμορφη σύγχυση στο στάδιο της αφύπνισης των μαζών. Ο Κερένσκι είχε την άδεια από τα Σοβιέτ να συμμετέχει ως μέλος του στην Προσωρινή Κυβέρνηση.²¹

Στις 2 Μαρτίου, η Προσωρινή Κυβέρνηση συγκροτήθηκε σε σώμα. Αποτελούνταν κυρίως από μεγάλους γαιοκτήμονες και βιομηχάνους. Ο Πρίγκιπας Λβωφ ορίστηκε πρόεδρος του υπουργικού συμβουλίου. Υπουργός Εξωτερικών ήταν ο αρχηγός του αστικού κόμματος των «Καντέ», Μιλιούκωφ, ενώ υπουργός Οικονομικών ήταν ο πλούσιος βιομήχανος ζάχαρης και γαιοκτήμονας, Τερεσένκο. Το υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας πέρασε στα χέρια του βιομήχανου κλωστοϋφαντουργίας Κονοβάλω κι ο στρατός και το ναυτικό, πέρασαν στον έλεγχο του Γκουτσκόφ. Το Υπουργείο Γεωργίας δόθηκε στον «Καντέτο» Σινιάρεφ.

Οι μικροαστοί ηγέτες των σοβιέτ δεν είχαν εμπιστοσύνη στην ικανότητα των μαζών να φέρουν σε πέρας την επανάσταση. Βαθύτατα πεισμένοι ότι η αστική τάξη ήταν η μόνη τάξη που είναι εξουσιοδοτημένη να κυβερνά, είχαν άγχος να παραδώσουν την εξουσία που κατακτήθηκε από τους εργάτες και τους στρατιώτες, στο «φωτισμένο» τμήμα του κεφαλαίου, με την πρώτη ευκαιρία. Οι Μενσεβίκοι και οι Σοσιαλεπαναστάτες, προσπάθησαν να πείσουν τις μάζες, ότι η κυβέρνηση, χωρίς τους καπιταλιστές θα ήταν η καταστροφή της επανάστασης του λαού. Συνεχώς επέμεναν στον ισχυρισμό ότι η εργατική τάξη ήταν πολύ αδύναμη για να φέρει σε πέρας την επανάσταση και δεν πρέπει να απομονωθεί.

Μια τέτοια σκέψη όμως, ήταν πολύ μακριά από τα μυαλά των αστών ηγετών της Προσωρινής Κυβέρνησης. Η πρώτη τους, ενστικτώδης κίνησήταν να καταφύγουν στην καταστολή, αλλά αυτό ήταν πλέον αδύνατο. Ως εκ τούτου, ήταν υποχρεωμένοι να ελίσσονται για να κερδίζουν χρόνο. Έτσι έδωσαν στις μάζες, μόνο ό, τι οι εργάτες και οι στρατιώτες είχαν ήδη κατακτήσει στον αγώνα. Ο μοναδικός στόχος των φιλελεύθερων, ήταν να σταματήσουν την Επανάσταση κάνοντας

²¹SmithSteve, *Η ρώσικη επανάσταση*, Θεσσαλονίκη 2015, σελ. 134-141.

επιφανειακές αλλαγές από την κορυφή, για να διατηρήσουν στη ζωή το παλιό καθεστώς. Αυτό το παλιό καθεστώς, που ταρακουνήθηκε και υποτίθεται ότι νικήθηκε, εξακολουθούσε να υφίσταται με τη μορφή της οικονομικής εξουσίας των γαιοκτημόνων, των τραπεζιτών και των καπιταλιστών, την τεράστια γραφειοκρατία, την κάστα των αξιωματικών, τη Δούμα και τη μοναρχία. Η φιλελεύθερη μπουρζουαζία ήταν τόσο τρομοκρατημένη από την επανάσταση, που προσκολλήθηκε στη μοναρχία ως το προπύργιο της ιδιοκτησίας και της Τάξης.²²

²²Αναστάσης Ι. Γκίκας, *Οι Έλληνες στη διαδικασία οικοδόμησης του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ*, Αθήνα 2007, σελ. 121-122.

3. Οκτωβριανή Επανάσταση

Η Ρωσική Επανάσταση του 1917, με αποκορύφωμα την Οκτωβριανή Επανάσταση και το πέραςμα της εξουσίας στα Σοβιέτ, αποτελεί το σημαντικότερο ιστορικό γεγονός. Για πρώτη φορά στην ιστορία, με εξαίρεση το σύντομο επεισόδιο των σαράντα πέντε ημερών της ηρωικής Παρισινής Κομμούνας του 1871, οι εκμεταλλεζόμενοι και καταπιεσμένοι κατέκτησαν την εξουσία και ξεκίνησαν το έργο της σοσιαλιστικής αναδιοργάνωσης της κοινωνίας.

Ο Μαρξ και ο Ένγκελς, προέβλεπαν τη νίκη της σοσιαλιστικής επανάστασης σε μια αναπτυγμένη καπιταλιστική χώρα, τη Βρετανία, τη Γαλλία ή τη Γερμανία, σε μια χώρα δηλαδή όπου το προλεταριάτο θα ήταν αριθμητικά, κοινωνικά και πολιτικά ισχυρό. Η Τσαρική Ρωσία δεν ήταν μια τέτοια χώρα. Ήταν μια καθυστερημένη καπιταλιστική χώρα, της οποίας το άμεσο, αντικειμενικό ιστορικό καθήκον ήταν να κατακτήσει τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη του καπιταλισμού.

Έτσι το άμεσο αντικείμενο της Ρωσικής επανάστασης ήταν τα λεγόμενα αστικοδημοκρατικά καθήκοντα, που οι ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες είχαν σε κάποιο βαθμό κατακτήσει. Αυτά ήταν το ξεκαθάρισμα των κοινωνικών σχέσεων της χώρας από κάθε μεσαιωνικό και φεουδαρχικό στοιχείο, ο αναδασμός της γης και η εγκαθίδρυση μιας σύγχρονης αστικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Το γεγονός ότι τα άμεσα καθήκοντα της Επανάστασης ήταν αντικειμενικά αστικά είχε ωθήσει λαθεμένα τους περισσότερους μαρξιστές στη Ρωσία να πιστεύουν ότι το προλεταριάτο θα έπρεπε να σταματήσει τον αγώνα του μέχρι την ανατροπή της απολυταρχίας και την εγκαθίδρυση μιας σύγχρονης αστικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Σε αυτό συμφωνούσαν οι δυο βασικές τάσεις του ρωσικού σοσιαλιστικού κινήματος, οι Μενσεβίκοι και οι Μπολσεβίκοι, με μια σημαντική διαφορά. Οι Μενσεβίκοι θεωρούσαν ότι το προλεταριάτο στον αγώνα για μια σύγχρονη αστική δημοκρατία θα έπρεπε να δώσει υποστήριξη στην αστική τάξη, αφήνοντας στα χέρια της την εξουσία.

Οι Μπολσεβίκοι του Λένιν, θεωρούσαν ότι επειδή η αστική τάξη ήταν αντεπαναστατική, το προλεταριάτο θα έπρεπε να συμμαχήσει μόνο με τους αγρότες και να επιβάλει, όχι τη σοσιαλιστική δικτατορία του προλεταριάτου, αλλά τη δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς.

Ο Λέον Τρότσκι ήταν ο μαρξιστής που νωρίτερα και πληρέστερα από κάθε άλλον, από το διάστημα 1904-1905 κιόλας, ανέπτυξε μια θεωρία για τον χαρακτήρα και τα καθήκοντα της Ρωσικής επανάστασης, που επιβεβαιώθηκε από τα γεγονότα του 1917. Ξεκίνησε από το νόμο της ανισομερούς και συνδυασμένης ανάπτυξης. Εξήγησε ότι στην ιστορική εξέλιξη των εθνών και των κρατών, η ανάπτυξη δεν είναι μόνο ανισομερής ή άνιση ανάμεσα στις διαφορετικές αναπτυγμένες ή καθυστερημένες χώρες, αλλά είναι και συνδυασμένη. Υπάρχει μια αμοιβαία δράση των αναπτυγμένων και των καθυστερημένων χωρών μεταξύ τους. Η καθυστερημένη καπιταλιστική χώρα προσπαθεί να προσεγγίσει τις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, αλλά και εκείνες από ανάγκη να επεκταθούν οικονομικά, εισάγουν σύγχρονα στοιχεία στις καθυστερημένες χώρες.

Η Τσαρική Ρωσία των αρχών του 1917 ήταν το καλύτερο παράδειγμα για το νόμο της συνδυασμένης και ανισομερούς ανάπτυξης. Είχε τον καθυστερημένο θεσμό της απολυταρχίας, είχε μια αντιδραστική, αριθμητικά αδύναμη και εξαρτημένη από το ξένο κεφάλαιο και τους γαιοκτήμονες αστική τάξη, που ήρθε αργά στο ιστορικό προσκήνιο. Αλλά την ίδια στιγμή, χωρίς να περάσει από την χειροτεχνία και τη βιοτεχνία που χαρακτήρισαν τα πρώιμα αστικά στάδια στην αναπτυγμένη Ευρώπη, διέθετε μεγάλες βιομηχανίες, που παρήγαγαν με την τελευταία λέξη της παγκόσμιας τεχνικής και τεχνολογίας χρηματοδοτούμενες από το χρηματιστικό κεφάλαιο της Ευρώπης. Αυτό οδήγησε στη δημιουργία ενός γρήγορα αναπτυσσόμενου και συγκεντρωμένου στα μεγάλα αστικά κέντρα προλεταριάτου.²³

Το προλεταριάτο αυτό, έφτανε τα τέσσερα εκατομμύρια, την ώρα που οι αγρότες αριθμούσαν εκατό εκατομμύρια. Ήταν μαχητικό λόγω της απότομης εισόδου του στο κοινωνικό προσκήνιο και της σκληρής εκμετάλλευσης, ενώ από νωρίς, στράφηκε στις πιο επαναστατικές, δηλαδή στις μαρξιστικές ιδέες. Δεν γνώρισε ισχυρή ρεφορμιστική παράδοση και δημιούργησε με την επαναστατική του πάλη το 1905 μοντέρνους θεσμούς εργατικής εξουσίας, τα σοβιέτ. Επιπλέον, το προλεταριάτο διέθετε ισχυρές επαναστατικές εφεδρείες, τη συχνά εξεγερμένη αγροτική τάξη που ζούσε σε μια κατάσταση μισο-δουλοπαροικίας και τις καταπιεζόμενες από τον τσαρισμό εθνότητες που διψούσαν για ελευθερία.

²³ReedJohn, *Δέκα μέρες που συγκλόνισαν τον κόσμο*, Αθήνα 2014, σελ. 133-137.

Έτσι, από τη διαπίστωση αυτής της κατάστασης των ταξικών σχέσεων, ο Τρότσκι έβγαζε τα ακόλουθα συμπεράσματα για τα καθήκοντα του προλεταριάτου: συμφωνούσε με τους μπολσεβίκους, που σε αντίθεση με τους Μενσεβίκους, θεωρούσαν την αστική τάξη εντελώς ακατάλληλο σύμμαχο για το προλεταριάτο, αλλά εξηγούσε ότι οι αγρότες δεν έχουν την ικανότητα για μια ανεξάρτητη πολιτική και γι' αυτό, αντί για μια δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς, όπως πρότεινε ο Λένιν και οι Μπολσεβίκοι, το προλεταριάτο θα έπρεπε να στοχεύει σε μια εργατική εξουσία, στη δικτατορία του προλεταριάτου, που θα επιδίωκε να λύσει τα προβλήματα των αγροτών και να αποκτήσει τη στήριξή τους.

Ο Τρότσκι τόνιζε επίσης, σε αντίθεση με αυτά που υποστήριζαν οι μενσεβίκοι και οι μπολσεβίκοι, ότι η επανάσταση δεν θα μπορούσε να περιοριστεί στα όρια του καπιταλισμού και των αστικοδημοκρατικών καθηκόντων, γιατί η εργατική τάξη ερχόμενη στην εξουσία, θα δεχόταν σφοδρό πόλεμο από την αντιδραστική αστική τάξη στην προσπάθεια της να κάνει προοδευτικές αστικοδημοκρατικές μεταρρυθμίσεις και έτσι, θα αναγκαζόταν να απαλλοτριώσει την αστική τάξη, δηλαδή να βγει από τα όρια του καπιταλισμού και να ξεκινήσει ταυτόχρονα τη Σοσιαλιστική Επανάσταση.

Αμέσως μετά την οριστική οργανωτική διάσπαση με τους Μενσεβίκους και τη δημιουργία χωριστού κόμματος, το 1912, οι Μπολσεβίκοι είχαν φτάσει να ελέγχουν την πλειοψηφία του ρωσικού εργατικού κινήματος και στην Πετρούπολη είχαν στις τάξεις τους τα 4/5 των οργανωμένων εργατών, τον Φλεβάρη του 1917 η κατάσταση τους ήταν προβληματική. Κι αυτό συνέβαινε για τους εξής λόγους. Αρχικά, καθοριστικός παράγοντας ήταν η εξασθένιση της πρωτοπορίας του προλεταριάτου από την πολεμική περιπέτεια του πρώτου Παγκοσμίου πολέμου και επιπλέον, είχε σημαντική επίδραση η είσοδος στο προσκήνιο των άπειρων, πλατειών μαζών της τάξης.

Στις αρχές του 1917, οι Μπολσεβίκοι αριθμούσαν μόλις οκτώ χιλιάδες μέλη. Οι πιο έμπειροι ηγέτες ήταν στη φυλακή και στην εξορία. Το Μπολσεβίκο ρώσικο γραφείο και η Μπολσεβίικη Επιτροπή της Πετρούπολης άργησαν να αντιδράσουν στα γεγονότα, ενώ μόνο οι Μπολσεβίκοι εργάτες, με επίκεντρο το προάστιο της

Πετρούπολης, Βίμποργκ, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εξέγερση, χωρίς να περιμένουν οδηγίες από τα πάνω.²⁴

Παράλληλα, ο ενθουσιασμός των μαζών λόγω της επανάστασης του Φεβρουαρίου δημιούργησε ένα μεγάλο ρεύμα υποστήριξης στην επανένωση Μπολσεβίκων και Μενσεβίκων. Με εξαίρεση την Μόσχα και την Πετρούπολη, οι δύο τάσεις ενώθηκαν ξανά κάτω από την σημαία του ΣΔΕΚΡ (Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος Ρωσίας).

Οι απλοί μπολσεβίκοι εργάτες από ταξικό ένστικτο, έφτασαν αυθόρμητα στη θέση του Λένιν και αντιμετώπιζαν από την πρώτη στιγμή την Προσωρινή Κυβέρνηση σαν ένα εχθρικό οχυρό. Η Κομματική Επιτροπή του Βίμποργκ τον Μάρτιο, συγκέντρωσε χιλιάδες εργάτες και στρατιώτες που, σχεδόν ομόφωνα, υιοθέτησαν την πρόταση για την ανάγκη της κατάληψης της εξουσίας από τα Σοβιέτ.

Αντίθετα, οι ηγέτες των μπολσεβίκων στην Ρωσία με επικεφαλής τους Κάμενεφ και Στάλιν, είχαν εντελώς διαφορετική θέση από τον Λένιν. Τοποθετούνταν ως η αριστερή πτέρυγα της αστικής δημοκρατίας, που ετοιμάζεται να παίξει ρόλο νόμιμης αντιπολίτευσης για μια απροσδιόριστη χρονική διάρκεια. Έτσι λοιπόν, το μέλος της Σύνταξης του κεντρικού οργάνου των μπολσεβίκων στο εξωτερικό, Κάμενεφ, το μέλος της Κεντρικής Επιτροπής, Στάλιν και ο βουλευτής στη Δούμα, Μουράνωφ, που είχε γυρίσει κι αυτός από τη Σιβηρία, παραμέρισαν την παλιά Σύνταξη της Πράβντα, που ήταν πιο αριστερή και πήραν στα χέρια τους την εφημερίδα από τις 15 Μαρτίου. Στο κύριο άρθρο της καινούργιας σύνταξης διακηρυσσόταν πλέον ότι οι μπολσεβίκοι θα υποστήριζαν αποφασιστικά την ΠΚ στο μέτρο που αυτή πολεμάει την αντίδραση και την αντεπανάσταση.

Όταν εκείνο το φύλλο της Πράβντα έφτασε στα εργοστάσια και στις συνοικίες προξένησε αγανάκτηση. Όταν οι προλετάριοι μπολσεβίκοι έμαθαν ότι η Πράβντα είχε πέσει στα χέρια των τριών παλιών που είχαν γυρίσει από τη Σιβηρία, μια ομάδα εργατών μελών ζήτησαν τη διαγραφή τους απ' το κόμμα.

Ο Απρίλιος του 1917 ήταν ο πιο καθοριστικός μήνας για την πορεία της ίδιας της Επανάστασης. Μετά την επιστροφή του Λένιν από την εξορία στην Ελβετία στις αρχές του μήνα, το Μπολσεβίκο κόμμα πέρασε μία εσωτερική κρίση.

²⁴ReedJohn, *Δέκα μέρες που συγκλόνησαν τον κόσμο*, Αθήνα 2014, σελ. 156-190.

Ο Λένιν παρουσίασε στο κόμμα μια γραπτή έκθεση με τις απόψεις του, που έγινε ένα από τα σπουδαιότερα ντοκουμέντα της Επανάστασης, με το όνομα «Θέσεις του Απρίλη». Έγραφε μεταξύ άλλων ο Λένιν: «Η δημοκρατία που βγήκε από την εξέγερση του Φλεβάρη δεν είναι η δικιά μας δημοκρατία κι ο πόλεμος που κάνει δεν είναι ο δικός μας πόλεμος. Το καθήκον των μπολσεβίκων είναι ν' ανατρέψουν την ιμπεριαλιστική κυβέρνηση. Μα αυτή διατηρείται χάρη στην υποστήριξη που της δίνουν οι σοσιαλεπαναστάτες και οι μενσεβίκοι, που στηρίζονται πάνω στην εμπιστοσύνη των λαϊκών μαζών. Είμαστε μειοψηφία. Κάτω απ' αυτούς τους όρους δε μπορεί να γίνει λόγος για άσκηση βίας από μέρος μας. Πρέπει να μάθουμε στις μάζες να μην έχουν πια εμπιστοσύνη στους συμφιλιωτές και στους οπαδούς της εθνικής άμυνας. “Πρέπει να εξηγούμε υπομονετικά”. Η επιτυχία μιας τέτοιας πολιτικής αποτελεί εγγύηση και θα μας οδηγήσει στη δικτατορία του προλεταριάτου, κατά συνέπεια θα μας φέρει πέρα από το αστικό καθεστώς. Θέλουμε να ξεκόψουμε ολοκληρωτικά με το κεφάλαιο, να δημοσιεύσουμε τις μυστικές συνθήκες του και να καλέσουμε τους εργάτες όλου του κόσμου να κόψουν κάθε σχέση με τη μπουρζουαζία και να ξεμπερδέψουν με τον πόλεμο. Αρχίζουμε τη διεθνή επανάσταση. Μονάχα η επιτυχία της διεθνούς Επανάστασης θα στερεώσει τη δική μας επανάσταση και θα εξασφαλίσει το πέρασμα στο σοσιαλιστικό καθεστώς». Στην ουσία τους, αυτές οι ιδέες ήταν ταυτόσημες με τη θεωρία της «Διαρκούς Επανάστασης».

Τα κεντρικά όργανα του κόμματος δέχτηκαν τις Θέσεις του Απρίλη με εχθρότητα και αυτές δημοσιεύθηκαν στην Πράβντα μόνο με το όνομά του Λένιν. Κανένα ηγετικό στέλεχος δεν θέλησε να βάλει την υπογραφή του μαζί με εκείνη του Λένιν. Ούτε ακόμα και ο Ζηνόβιεφ, που είχε έρθει μαζί με τον Λένιν από την εξορία, οπού η σκέψη του, δέκα ολόκληρα χρόνια, είχε διαμορφωθεί κάτω από την άμεση και καθημερινή επιρροή του Λένιν.

Την άλλη μέρα μάλιστα από τη δημοσίευση των «Θέσεων», συζητήθηκε μια πρόταση του μενσεβίκου Τσερετέλι για τη συγχώνευση μπολσεβίκων και μενσεβίκων. Ο Στάλιν αποδέχτηκε την πρόσκληση υποστηρίζοντας πως έπρεπε να προχωρήσουμε σε ένωση, καθώς μόνο μέσα στο κόμμα θα μπορούσαν να εξαλείψουν τις μικροδιαφωνίες.

Προς τα μέσα Απριλίου, οι προσπάθειες του Λένιν να πάρει το κόμμα με το μέρος του έφτασαν σε μια αποφασιστική καμπή, καθώς κατόρθωσε να κερδίσει την πλειοψηφία στην έκτακτη συνδιάσκεψη των μπολσεβίκων που έγινε στην Πετρούπολη, στις 14 Απριλίου. Οι λεγόμενοι «παλιοί μπολσεβίκοι» υποχώρησαν άτακτα.

Στο μεταξύ, οι μπολσεβίκοι παρέμειναν ακόμα μειοψηφία στα Σοβιέτ, ενώ οι ηγέτες των Σοβιέτ συνέχιζαν να στηρίζουν την Προσωρινή Κυβέρνηση. Κάτω από το σύνθημα «υπομονετική Εξήγηση» ο Λένιν παρότρυνε τους μπολσεβίκους να πάνε στους εργάτες των Σοβιέτ και να θέσουν καθήκοντα στους ρεφορμιστές ηγέτες, προσπαθώντας με αυτή την τακτική να πάρουν την πλειοψηφία. Να απαιτήσουν από τους ηγέτες δράση, αντί για λόγια, να σπάσουν από την αστική τάξη και να πάρουν την εξουσία στα δικά τους χέρια.

Σαν αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής και τακτικής που δικαιωνόταν από τη ζωντανή πείρα των μαζών, τα μέλη του Μπολσεβίκικου κόμματος αυξάνονταν. Χιλιάδες εργάτες πήγαιναν στις τοπικές επιτροπές των μπολσεβίκων, ρωτώντας πως μπορούσαν να μεταφέρουν τα ονόματά τους από τις λίστες των μενσεβίκους στους μπολσεβίκους.

Η Επανάσταση του Φεβρουαρίου βρήκε τον Τρότσκι εξόριστο στη Νέα Υόρκη. Οι θέσεις του όπως εκφράστηκαν με τα άρθρα που έγραψε στην εφημερίδα των Ρώσων εμικρέδων, «Νόβι Μιρ», συνέπιπταν απόλυτα με τις αντιλήψεις του Λένιν. Ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλον, χωρίς επικοινωνία, ουσιαστικά έφτασαν στα ίδια συμπεράσματα.²⁵ Το ότι ο Τρότσκι δεν εντάχθηκε αμέσως τυπικά στο Μπολσεβίκικο κόμμα δεν οφειλόταν σε κάποια πολιτική διαφωνία, αλλά σε μια σχετική συνεννόηση που είχε κάνει με τον Λένιν, για να κερδίσει στους μπολσεβίκους την οργάνωση των «Μεζραγιόντσι».

Τον Ιούλιο ο Τρότσκι μπήκε και τυπικά στο κόμμα και στο συνέδριό του λίγο μετά, εξελέγη στην ΚΕ και αργότερα στο Π.Γ. Όπως θα δούμε αργότερα, τον Σεπτέμβριο εξελέγη πρόεδρος του σοβιέτ της Πετρούπολης, θέση από την οποία είχε την ευθύνη της οργάνωσης της εξέγερσης και της κατάληψης της εξουσίας.

²⁵ Τρίκκας Τάσος, *Οκτωβριανή Επανάσταση, 1917-2017. Από το όραμα στην πράξη*, Αθήνα 2017, σελ. 15-22.

Τον Απρίλιο επιτείνεται η κατάσταση κατάρρευσης του ρωσικού στρατού. Έκφρασή της ήταν ο διαρκώς αυξανόμενος αριθμός λιποτακτών. Επιπλέον, την ίδια περίοδο ξέσπασαν αγροτικές εξεγέρσεις σε πολλές περιοχές, τον Μάιο σε ακόμα περισσότερες, ενώ τον Ιούνιο και τον Ιούλιο ο αριθμός αυξήθηκε ακόμα πιο πολύ. Στο μεταξύ, η δυσαρέσκεια για την Προσωρινή Κυβέρνηση αύξανε διαρκώς. Η συνέχιση της αύξησης των τιμών και η μείωση του συσσιτίου ψωμιού προκάλεσε ένα κύμα δυσαρέσκειας.

Πάνω απ' όλα η απόφαση της κυβέρνησης για επίθεση στα μέτωπα ανέβασε την θερμοκρασία σε «σημείο βρασμού». Τον Απρίλιο ξεσπά σοβαρή κυβερνητική κρίση, καθώς γίνεται γνωστό ότι η κυβέρνηση Λβωφ διαβεβαίωσε τους ιμπεριαλιστές συμμάχους της Ρωσίας για την κανονική συνέχιση του πολέμου. Ως άμεση αντίδραση, ξεσπούν μαζικές διαδηλώσεις, με τις οποίες οι εργάτες και οι στρατιώτες απαιτούν ειρήνη. Διοργανώθηκε ένοπλο αντιπολεμικό συλλαλητήριο με την συμμετοχή περίπου τριάντα χιλιάδων εργατών και στρατιωτών και απαιτήθηκε η αποπομπή του υπουργού Εξωτερικών.

Η αντίδραση της κυβέρνησης σ' αυτήν την κρίση, ήταν να προσπαθήσει με ανασχηματισμό να εμπλέξει τη ρεφορμιστική ηγεσία των σοβιέτ πιο βαθειά στη διαχείριση της εξουσίας. Στα τέλη Απριλίου οι μενσεβίκοι και οι σοσιαλεπαναστάτες που είχαν ακόμα την πλειοψηφία στα Σοβιέτ, μπήκαν στην κυβέρνηση, μιας κλασική κυβέρνηση ταξικής συνεργασίας.

Οι φιλοπόλεμοι υπουργοί Μιλιούκωφ και Γκουσκώφ αποχώρησαν και αντικαταστάθηκαν από δεξιούς σοσιαλδημοκράτες, όπως ο Τσερνόφ και ο Τσερετέλι. Οι σοσιαλιστές υπουργοί έγιναν τα πiónια των γαιοκτημόνων και των καπιταλιστών και πάνω απ' όλα του αγγλο-γαλλικού ιμπεριαλισμού, δηλαδή όλων όσων απαιτούσαν μια νέα επίθεση στο ρωσικό μέτωπο.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά μιας επαναστατικής κατάστασης είναι η ταχύτητα με την οποία μπορεί να μεταβληθεί η διάθεση των μαζών. Από τον Μάιο μέχρι την κατάληψη της εξουσίας τον Οκτώβριο, υπάρχει μια σταθερή πτώση στην υποστήριξη προς τους μενσεβίκους και τους σοσιαλεπαναστάτες και μια γοργή ανάπτυξη των μπολσεβίκων, στη βάση των «Θέσεων του Απρίλη». Πρόκειται για την πιο θεαματική και αλματώδη μαζικοποίηση πολιτικού κόμματος στην Ιστορία. Στις αρχές Μαΐου, οι μπολσεβίκοι είχαν πια με το μέρος τους το 1/3 των εργατών της

Πετρούπολης. Ωστόσο, ακόμα την πλειοψηφία στα σοβιέτ την διάθεταν οι μενσεβίκοι και οι σοσιαλεπαναστάτες.

Στις 3 Ιουνίου ξεκίνησε τις εργασίες του το 1ο Πανρωσικό Συνέδριο των Σοβιέτ, οπού μεταξύ άλλων υπερψηφίστηκε η υποστήριξη στην επίθεση κατά των Γερμανών. Συνολικά, το 70% των αντιπροσώπων στήριζε ή ήταν μέλος των δυο ρεφορμιστικών κομμάτων, δηλαδή των μενσεβίκων και των σοσιαλεπαναστατών.

Οι πρώην ειρηνιστές «σοσιαλιστές» ηγέτες, μόλις πέρασαν την πόρτα του Υπουργείου, αμέσως υποστήριζαν τον πόλεμο με ενθουσιασμό. Μια νέα επίθεση ανακοινώθηκε από τον Κερένσκι, που από υπουργός Δικαιοσύνης, είχε γίνει υπουργός Πολέμου. Η διάθεση των εργατών της Πετρούπολης έφτασε ξανά σε εκρηκτικά σημεία.

Σε μια επανάσταση, η διαδικασία εξέλιξης της συνείδησης δεν είναι ποτέ ομοιόμορφη. Έτσι τον Ιούλιο στους εργάτες της Πετρούπολης που ήταν συνειδησιακά πολύ πιο μπροστά από την υπόλοιπη χώρα, αναπτύχθηκαν ανυπόμονες διαθέσεις. Έτειναν να υποστηρίξουν την πρόωρη, βίαιη σύγκρουση με την κυβέρνηση. Ο Λένιν επέμεινε στην τακτική της υπομονετικής εξήγησης μέχρι να κερδηθεί η πλειοψηφία της εργατικής τάξης, η πλειοψηφία στα σοβιέτ.

Όμως οι ανυπόμονες διαθέσεις βρήκαν έκφραση στις αρχές Ιουλίου. Στις 2,3 και ιδιαίτερα στις 4 του μήνα, σχεδόν ένα εκατομμύριο διαδηλωτές κατέλαβαν τους δρόμους της Πετρούπολης, απαιτώντας τον τερματισμό του πολέμου και την ανατροπή της Προσωρινής Κυβέρνησης. Εξαγριωμένα από την αντίδραση, τα πιο ριζοσπαστικοποιημένα τμήματα της φρουράς της Πετρούπολης προετοιμάζονταν για μια ένοπλη διαδήλωση. Κατανοώντας πως οι άλλες περιοχές δεν ήταν ακόμα έτοιμες για μια άμεση ρήξη με την ΠΚ, οι μπολσεβίκοι προσπάθησαν να συγκρατήσουν τους στρατιώτες. Ο κίνδυνος ήταν μια πρόωρη εξέγερση, που θα σήμανε καταστολή του κινήματος.

Στο τέλος οι μπολσεβίκοι αναγκάστηκαν να μπουκν επικεφαλείς της διαδήλωσης για να προλάβουν μια σφαγή. Στις συγκρούσεις που ακολούθησαν, υπήρξαν εκατοντάδες θύματα. Όπως είχαν προειδοποιήσει οι μπολσεβίκοι τους στρατιώτες, η κυβέρνηση άρπαξε την ευκαιρία για να συντρίψει το κίνημα, στηριγμένη στις πιο καθυστερημένες στρατιωτικές μονάδες, μιλώντας

για «πραξικόπημα των μπολσεβίκων» και έθεσε εκτός νόμου το Μπολσεβίκικο Κόμμα.

Εκδόθηκαν εντάλματα σύλληψης για τους σημαντικότερους ηγέτες των μπολσεβίκων, οι μπολσεβίκικες εφημερίδες τέθηκαν επίσης εκτός νόμου και τα τυπογραφεία τους καταστράφηκαν. Ο Λένιν αναγκάστηκε να κρυφτεί στην Φινλανδία. Ο Τρότσκι συνελήφθη. Οι μπολσεβίκοι και προσωπικά ο Λένιν κατηγορήθηκαν ότι είναι Γερμανοί πράκτορες.

Μέσα σε μια επανάσταση υπάρχουν περίοδοι προχωρημάτων, αλλά υπάρχουν επίσης και περίοδοι υποχώρησης και ήττας, ακόμα και αντίδρασης. Τέτοιες ήταν οι μέρες του Ιουλίου. Τα «Ιουλιανά» κατέληξαν σε μια ήττα, αλλά εξαιτίας της υπεύθυνης ηγεσίας των μπολσεβίκων οι επιπτώσεις της ήττας περιορίστηκαν στο ελάχιστο και δεν κράτησαν για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Η αστική τάξη έψαχνε να βρει τον τρόπο που θα έσβηνε πλήρως τη φωτιά της επανάστασης. Αβωφ παραιτήθηκε υπέρ του Κερένσκι. Από την πρώτη στιγμή που έγινε πρωθυπουργός, ο Κερένσκι επιχείρησε να οικοδομήσει ξανά την πειθαρχία στον στρατό. Επανάφερε τη θανατική ποινή, διέλυσε τα σώματα που είχαν στασιάσει και διόρισε τον επίδοξο δικτάτορα, στρατηγό Κορνίλωφ ως επικεφαλής του γενικού επιτελείου. Πάνω από όλα επιχείρησε να τσακίσει το Μπολσεβίκικο κόμμα.

Μετά την ήττα του Ιουλίου, η στρατιωτική κάστα πίστεψε ότι είχε έρθει η κατάλληλη ώρα για να επιβληθεί οριστικά η αντεπανάσταση και ξεκίνησε προετοιμασίες για ένα πραξικόπημα. Στις 28 Αυγούστου, ο στρατηγός Κορνίλωφ προχώρησε σε απόπειρα πραξικοπήματος. Δεν κινήθηκε ασφαλώς από μόνος του. Είχε την υποστήριξη όλων των κορυφαίων στρατηγών, των μεγαλοεπιχειρηματιών και των κυβερνήσεων της Βρετανίας και της Γαλλίας, και βέβαια, την αρχική ενθάρρυνση του Κερένσκι. Όταν τελικά ο Κορνίλωφ ζήτησε τη συνολική παράδοση της Προσωρινής Κυβέρνησης αποδείχθηκε ότι δεν μπορούσε να ανεχτεί να συνυπάρχει με τον Κερένσκι.

Η στάση του Λένιν απέναντι στην ανταρσία του Κορνίλωφ, ήταν υπόδειγμα αριστοτεχνικής τακτικής, ένα κλασσικό δείγμα της τακτικής του Ενιαίου Μετώπου. Υποστήριξε ότι το Μπολσεβίκικο Κόμμα θα έπρεπε να ηγηθεί της αντίστασης ενάντια στον Κορνίλωφ, διότι ένα επιτυχημένο πραξικόπημα της Δεξιάς θα ήταν

τρομερή ήττα για την επανάσταση. Αυτό ωστόσο, εξήγησε, δεν σήμαινε ότι θα έδιναν την υποστήριξή τους στην κυβέρνηση.

Πανικόβλητοι από την κινητοποίηση των «άγριων ορδών» του Κορνίλωφ, οι ρεφορμιστές ηγέτες των Σοβιέτ αναγκάστηκαν να οπλίσουν τους εργάτες και να αποφυλακίσουν τους μπολσεβίκους. Ο Τρότσκι και οι υπόλοιποι μπολσεβίκοι ηγέτες αποφυλακίζονται. Η γενναία αντίδραση των εργατών και των στρατιωτών κάτω από την καθοδήγηση των μπολσεβίκων έσωσε την επανάσταση. Οι εργάτες των σιδηροδρόμων, αρνήθηκαν να κινήσουν τα τρένα ή τα οδηγούσαν σε λάθος κατεύθυνση. Ο στρατός του Κορνίλωφ βρέθηκε χωρίς τροφοδοσία, χωρίς πετρέλαιο, αποδιοργανωμένος και αποπροσανατολισμένος. Μπολσεβίκοι προπαγανδιστές κέρδιζαν τους στρατιώτες στις ιδέες της επανάστασης και ο Κορνίλωφ κατέληξε να είναι ένας στρατηγός χωρίς στρατό. Μέσα σε μόλις τέσσερις μέρες το πραξικόπημα κατέρρευσε.

Στο 6ο Συνέδριο του μπολσεβίκικου κόμματος που έγινε τον Αύγουστο, οι ψήφοι για τους μπολσεβίκους υποψηφίους στα σοβιέτ ανέβαιναν σταθερά, σε σημείο που τον Σεπτέμβριο, είχαν πλέον κερδίσει την πλειοψηφία σε όλες τις μεγάλες πόλεις. Την 1η Σεπτεμβρίου κέρδισαν την πλειοψηφία στο Σοβιέτ της Πετρούπολης. Ακολούθησε το Σοβιέτ της Μόσχας στις 5 του Σεπτεμβρίου. Στις 9 του ίδιου μήνα, ο Τρότσκι εκλέχτηκε πρόεδρος στο Σοβιέτ του Πετρούπολης. Οι μπολσεβίκοι διέθεταν τώρα την ξεκάθαρη πλειοψηφία της εργατικής τάξης.²⁶

Οι ρεφορμιστές και η Προσωρινή Κυβέρνηση έκαναν μια απόπειρα να εμποδίσουν την ανάπτυξη της επιρροής των μπολσεβίκων με τη σύγκλιση της λεγόμενης «Δημοκρατικής Συνδιάσκεψης» και του «Προ-κοινοβουλίου» τον Σεπτέμβριο, για να αφοπλίσουν πολιτικά τα σοβιέτ και να οδηγήσουν στην αφομοίωσή τους σε όργανα μη ταξικά, διακοσμητικά, που εξέφραζαν την αστική κοινοβουλευτική αντίληψη.

Στο σημείο αυτό, εκδηλώθηκαν ξανά σοβαρές πολιτικές διαφορές στο εσωτερικό της ηγεσίας του Μπολσεβίκικου κόμματος. Ο Λένιν και ο Τρότσκι υποστήριζαν ότι οι μπολσεβίκοι δεν πρέπει να συμμετάσχουν στη Δημοκρατική Συνδιάσκεψη και στο Προ-κοινοβούλιο. Έχοντας κατακτήσει πια την πλειοψηφία στα

²⁶ Λουξεμπουργκ Ρόζα, *Ρώσικη επανάσταση*, Αθήνα 1980, σελ. 42-49.

δυο μεγαλύτερα σοβιέτ, θα έπρεπε να κινηθούν δραστήρια για την επαναστατική κατάληψη της εξουσίας.

Οι Ζηνόβιεφ και Κάμενεφ από την άλλη πλευρά, υποστήριζαν τη συμμετοχή στη Δημοκρατική Συνδιάσκεψη και στο Προ-κοινοβούλιο, με σκοπό μια κυβέρνηση όλων των σοβιετικών κομμάτων (μενσεβίκοι – εσσέροι – μπολσεβίκοι). Πίστευαν ότι τα σοβιέτ θα έπρεπε να παίζουν έναν συμπληρωματικό ρόλο δίπλα σε μια Συντακτική Συνέλευση και τον κοινοβουλευτισμό.

Η ΚΕ αρχικά αποφάσισε κατά πλειοψηφία τη συμμετοχή στη Συνδιάσκεψη και επίσης κατά πλειοψηφία, οι μπολσεβίκοι αντιπρόσωποι στη Δημοκρατική Συνδιάσκεψη αποφάσισαν τη συμμετοχή στο λεγόμενο Προ-κοινοβούλιο. Κάτω όμως από τη σφοδρή πολεμική του Λένιν και του Τρότσκι σε αυτή την απόφαση, η Κεντρική Επιτροπή τελικώς αποφάσισε την αποχώρηση των μπολσεβίκων από το Προ-κοινοβούλιο και την απλή ανάγνωση μιας διακήρυξης υπέρ της επαναστατικής κατάληψης της εξουσίας.

Στη διάρκεια του Σεπτεμβρίου και του Οκτωβρίου, η Κεντρική Επιτροπή συζήτησε πλέον, την προοπτική της ένοπλης εξέγερσης. Πάνω στο ζήτημα διαμορφώθηκαν τρεις προτάσεις, οι δύο από τις οποίες, αυτή του Λένιν και του Τρότσκι, κινούνταν στην ίδια κατεύθυνση, δηλαδή αυτή της άμεσης αναγκαιότητας για ένοπλη εξέγερση.

Ο Λένιν υποστήριζε επίμονα ότι το κόμμα έπρεπε να προετοιμαστεί για ένοπλη εξέγερση χωρίς να περιμένει τη σύγκληση του 2ου Πανρωσικού συνεδρίου των σοβιέτ, απειλώντας ακόμα και με παραίτηση από την Κεντρική Επιτροπή. Έχοντας το προηγούμενο των ταλαντεύσεων της μπολσεβίκικης ηγεσίας τον Απρίλιο, ο Λένιν φοβόταν ότι αυτές οι ταλαντεύσεις θα επανεμφανιστούν και η κατάλληλη στιγμή για την εξέγερση θα χαθεί.

Η θέση του Τρότσκι ήταν ότι η εξέγερση θα έπρεπε να γίνει συνδυασμένα και ταυτόχρονα με το Πανρωσικό συνέδριο των σοβιέτ, για να έχει τη μεγαλύτερη δυνατή νομιμοποίηση. Ο Τρότσκι εξηγούσε σωστά, ότι ακόμα και σε μια επανάσταση, το ζήτημα της νομιμότητας είναι εξαιρετικά σημαντικό για τις μάζες και τα σοβιέτ είχαν αδιαφιλονίκητο κύρος στη συνείδησή τους. Επιπλέον, η κατάκτηση της πλειοψηφίας στο συνέδριο των σοβιέτ θα ήταν αποφασιστικής σημασίας για την

εξασφάλιση μιας ευκολότερης και σχετικά ειρηνικής κατάληξης της εξουσίας, όπως και τελικά συνέβη.

Ο Κάμενεφ και ο Ζηνόβιεφ τέλος, τοποθετήθηκαν ενάντια στην εξέγερση γενικά. Τις απόψεις τους, ουσιαστικά, μοιραζόταν κι ο Λουνατσάρσκι. Τελικώς, η γραμμή της εξέγερσης των Λένιν και Τρότσκι επικράτησε. Σε δυο συνεδριάσεις στις 10 και στις 19 του Οκτωβρίου, ύστερα από σκληρή αντιπαράθεση απόψεων, η Κεντρική Επιτροπή του Μπολσεβίκικου κόμματος ψήφισε υπέρ της εξέγερσης σύμφωνα με τη θέση του Τρότσκι, δηλαδή συνδυασμένα και ταυτόχρονα με τη διεξαγωγή του 2ου Πανρωσικού συνεδρίου των Σοβιέτ.

Ο Τρότσκι ανέλαβε όλη την ευθύνη της πρακτικής προετοιμασίας της εξέγερσης. Απέχοντας πολύ από το να διεξάγει την προετοιμασία της ένοπλης εξέγερσης μια μικροσκοπική μυστική ομάδα συνωμοτών, οι προετοιμασίες συμπεριλάμβαναν τη μαζική συμμετοχή των εργατών και των στρατιωτών.

Το έργο του εξοπλισμού των εργατών ήταν αρχικά συγκεντρωμένο στα χέρια των εργοστασιακών επιτροπών, καθώς και των συνοικιακών επιτροπών του Μπολσεβίκικου κόμματος. Ανακάμπτοντας από την Ιουλιανή ήττα όμως, η Στρατιωτική Οργάνωση των μπολσεβίκων, καταπιάστηκε για πρώτη φορά με την εκπαίδευση της Κόκκινης Φρουράς της Πετρούπολης, προμηθεύοντας τους εργάτες με εκπαιδευτές και όπλα.

Το πέρασμα του Σοβιέτ της Πετρούπολης τον Σεπτέμβριο στα χέρια των μπολσεβίκων μετέβαλε την Κόκκινη Φρουρά σε επίσημο όργανο του Σοβιέτ. Οι εργάτες των εργοστασίων όπλων μοίρασαν τουφέκια στην Κόκκινη Φρουρά. Μαζικές συναντήσεις, διαδηλώσεις, ακόμα και στρατιωτικές επιδείξεις έγιναν ανοικτά στους δρόμους της Πετρούπολης.

Στις αρχές Οκτωβρίου, η κυβέρνηση προσπαθώντας να επιβληθεί, εξέδωσε διαταγή για τη μετάθεση της φρουράς της Πετρούπολης στο μέτωπο. Το σοβιέτ της Πετρούπολης όμως, που βρίσκεται πλέον κάτω από τον έλεγχο των μπολσεβίκων ακυρώνει την κυβερνητική διαταγή. Η εξέγερση ξεκίνησε λοιπόν, ως ένα μέτρο αυτοάμυνας ενάντια σε αυτή την απόφαση της κυβέρνησης.

Ξαναδημιουργείται στην Πετρούπολη η Στρατιωτική Επαναστατική Επιτροπή του σοβιέτ που είχε συσταθεί ενάντια στην ανταρσία του Κορνίλωφ και επικεφαλής

της τέθηκε ο Τρότσκι. Εξαιτίας της δουλειάς του Τρότσκι κυρίως, η στρατιωτική μονάδα της Πετρούπολης κερδήθηκε εξολοκλήρου από τους μπολσεβίκους. Η υποστήριξη που η Προσωρινή Κυβέρνηση διέθετε στην πρωτεύουσα, κατέρρευσε.

Στις 25 Οκτωβρίου η φρουρά της Πετρούπολης κατέλαβε όλα τα στρατηγικά σημεία της πόλης, ενώ νωρίς το πρωί στις 26 Οκτωβρίου, παράλληλα με τη διεξαγωγή του 2ου Πανρωσικού Συνεδρίου των Σοβιέτ, έγινε γίνεται η κατάληψη των χειμερινών ανακτόρων, της έδρας της κυβέρνησης, την οποία υπεράσπισαν μόνο λίγοι ευέλπιδες.

Ο απολογισμός της νικηφόρας εξέγερσης, εξαιτίας της μαεστρικής της οργάνωσης και της μεγάλης υποστήριξης που είχε από τις μάζες, ήταν μόνο δεκαπέντε νεκροί. Συνολικά, οι μπολσεβίκοι και οι σύμμαχοί τους, οι αριστεροί εσέροι κέρδισαν τη συντριπτική πλειοψηφία στην πρότασή τους για την ανάληψη της εξουσίας από τα σοβιέτ. Το συνέδριο ψήφισε να περάσει όλη η εξουσία στα σοβιέτ. Οι μενσεβίκοι και οι δεξιοί εσέροι, αποχώρησαν από το συνέδριο και προσχώρησαν στο στρατόπεδο της αντεπανάστασης.

Ο Λένιν πρότεινε δύο μικρά ψηφίσματα που έγιναν ομόφωνα αποδεκτά από το Συνέδριο, για την άμεση ειρήνη και το μοίρασμα της γης στους αγρότες. Επίσης μια νέα Εκτελεστική Επιτροπή των σοβιέτ εκλέχτηκε, ένα πραγματικό νομοθετικό σώμα για τη νέα εξουσία των σοβιέτ. Η Εκτελεστική Επιτροπή, με τη σειρά της, εξέλεξε την πρώτη κυβέρνηση του νέου εργατικού κράτους που ονομάστηκε «Συμβούλιο των Επιτρόπων του Λαού» με επικεφαλής τον Λένιν, ο οποίος από το βήμα του συνεδρίου δήλωσε πως ξεκινά η οικοδόμηση μιας νέας σοσιαλιστικής τάξης πραγμάτων. Η σοσιαλιστική επανάσταση είχε επικρατήσει.

Το κεντρικό δίδαγμα της Οκτωβριανής Επανάστασης είναι η μεγάλη σημασία του επαναστατικού κόμματος και της επαναστατικής ηγεσίας. Η Ρωσική Επανάσταση απέδειξε πιο αυθεντικά αυτό που αποδεικνύει ολόκληρη η Ιστορία της πάλης του προλεταριάτου. Για να πάρει η εργατική τάξη σταθερά την εξουσία στα χέρια της, το προλεταριάτο χρειάζεται ένα επαναστατικό κόμμα, που να ξεπερνά τα άλλα κόμματα στην καθαρότητα των στόχων και στην επαναστατική αποφασιστικότητα. Αυτό στη Ρωσία ήταν το Μπολσεβίκο κόμμα.

Όμως, εξίσου καθοριστικός παράγοντας ήταν και η συγκεκριμένη ηγεσία του κόμματος αυτού το 1917, δηλαδή ο Λένιν και ο Τρότσκι. Χωρίς αυτούς η Οκτωβριανή Επανάσταση δεν θα είχε νικήσει ποτέ. Από την άλλη πλευρά φυσικά, χωρίς το ίδιο το κόμμα, ο Λένιν και ο Τρότσκι θα ήταν τελείως αδύναμοι.

Χρειάστηκαν κοντά δύο δεκαετίες δουλειάς το κτίσιμο και η τελειοποίηση του κόμματος, για να αποκτήσουν βαθιές ρίζες ανάμεσα στις μάζες, στα εργοστάσια και στους στρατώνες. Ένα ή δύο άτομα από μόνα τους, ανεξάρτητα του πόσο σπουδαία μπορεί να είναι, δεν θα μπορούσαν ποτέ να πάρουν τη θέση αυτού του οργάνου, δηλαδή του κόμματος, το οποίο δεν μπορεί ποτέ να δημιουργηθεί μέσω αυτοσχεδιασμών της στιγμής.²⁷

Ακόμα και το τεχνικό μέρος προετοιμασίας της εξέγερσης έγινε δημόσια και με την ευρύτατη συμμετοχή των μαζών. Στην πραγματικότητα, αποτέλεσε τη νόμιμη άμυνα του λαού ενάντια στην αντεπανάσταση, που είχε κινηθεί πρώτη με τον Κορνίλωφ τον Αύγουστο. Αν τον Οκτώβριο τα σοβιέτ δεν έπαιρναν την εξουσία με την εξέγερση, τότε η εργατική τάξη αργά ή γρήγορα θα κυλιόταν στο αίμα από έναν νέο επίδοξο Κορνίλωφ.

Ο Λένιν και ο Τρότσκι έβλεπαν πάντα τη Ρωσική Επανάσταση σαν τον πρόλογο της Παγκόσμιας Σοσιαλιστικής Επανάστασης. Η νίκη του Οκτώβρη του 1917 είχε έναν ισχυρότατο παγκόσμιο αντίκτυπο και έδωσε νέα μαχητικότητα στους εργάτες σε όλο τον κόσμο. Αργότερα, το 1919 η ίδρυση της Κομμουνιστικής Διεθνούς, προσπάθησε να δώσει και το πολιτικό υποκείμενο στην παγκόσμια πάλη των εργατών.

Όταν οι κυβερνήσεις υπέγραψαν την ανακωχή του Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου, το Νοέμβριο 1918, ήδη πολλές χώρες βρίσκονταν σε επαναστατική κρίση, με πρώτη απ' όλες τη Γερμανία. Εκεί κρίθηκε και η μοίρα της Ρωσικής Επανάστασης για τα επόμενα χρόνια. Ανάμεσα στο 1918 και το 1923, το γερμανικό προλεταριάτο προσπάθησε επανειλημμένα να πάρει την εξουσία. Όμως, δεν διέθετε ένα επαναστατικό κόμμα, όπως εκείνο του Λένιν και του Τρότσκι. Μια ενδεχόμενη ένωση ανάμεσα στην πλούσια σε φυσικό πλούτο ΕΣΣΔ και σε μια σοσιαλιστική

²⁷ Οικονομίδης Ορφέας, *Ο Μεγάλος Οχτώβρης και η Ελλάδα*, Αθήνα 1979, σελ. 76-82.

Γερμανία, που ήταν βιομηχανοποιημένη, θα αποτελούσε έναν θανάσιμο εχθρό για τον παγκόσμιο καπιταλισμό.

Μπροστά σε αυτό το ενδεχόμενο, ένας μεγάλος ιμπεριαλιστικός συνασπισμός δημιουργήθηκε και εισέβαλλε για να τσακίσει το νεαρό σοβιετικό κράτος. Ο Κόκκινος στρατός νίκησε την ιμπεριαλιστική εισβολή, αλλά στη Φινλανδία, τη Γερμανία, την Αυστρία, την Ουγγαρία και την Ιταλία, η προλεταριακή επανάσταση ηττήθηκε. Ο πρώτος κύκλος της παγκόσμιας επανάστασης έκλεισε. Ένας νέος κύκλος ξεκίνησε, αυτός της καπιταλιστικής σταθεροποίησης, σε παγκόσμια κλίμακα και έτσι η ρωσική επανάσταση απομονώθηκε. Αυτή η απομόνωση στάθηκε η βασική αιτία για την ανάπτυξη της σταλινικής γραφειοκρατικής αντεπανάστασης, που τελικά άνοιξε τον δρόμο μετά από δεκαετίες, για την οδυνηρή καπιταλιστική παλινόρθωση.²⁸

²⁸ Οικονομίδης Ορφέας, *Ο Μεγάλος Οχτώβρης και η Ελλάδα*, Αθήνα 1979, σελ. 96-111.

Β' Μέρος

Η συμμετοχή και ο ρόλος των Ελλήνων

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Προεπαναστατική περίοδος

Κατά κανόνα, όταν συναντάμε αναφορές για τους Έλληνες της προεπαναστατικής Ρωσίας στην αστική ιστοριογραφία, αυτές περιορίζονται σε μια μειοψηφία εμπόρων, εφοπλιστών, βιομηχάνων και τραπεζιτών, που ανέπτυξαν ιδιαίτερη δυναμική, πλούτο και επιρροή έως και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Στις παραπάνω αναφορές, βεβαίως, δεν χωρούν οι αφανείς άνθρωποι του μόχθου ή οι σκληρές συνθήκες εκμετάλλευσής τους. Οι βαθύτατες ταξικές αντιθέσεις μεταξύ αστών και προλετάριων χαρακτήρισαν τις ελληνικές κοινότητες της ρωσικής αυτοκρατορίας. Καθώς, τα γεγονότα εξελίσσονταν προς την Οκτωβριανή Σοσιαλιστική Επανάσταση, οι αντιθέσεις αυτές θα έπαιζαν καθοριστικό ρόλο ως προς τη στάση των μεν και των δε απέναντι στην Επανάσταση.

1. Αστοί και προλετάριοι

Σύμφωνα με τις επίσημες απογραφές του τσαρικού κράτους, οι ελληνικοί πληθυσμοί στα τέλη του 19ου αιώνα ανέρχονταν σε 207.536, αριθμός που αυξήθηκε την περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, κυρίως λόγω των προσφυγικών ροών από τον Πόντο. Οι περισσότεροι εξ' αυτών ήταν άνθρωποι του μόχθου, που κατέφυγαν εκεί από ανάγκη, είτε ως πρόσφυγες εθνικών διώξεων και πολέμων είτε ως οικονομικοί μετανάστες.

Οι Έλληνες πύκνωσαν τις γραμμές της νεαρής, αλλά γοργά αναπτυσσόμενης, εργατικής τάξης της ρωσικής αυτοκρατορίας, εργαζόμενοι ως χτίστες, λιμενεργάτες, εργάτες στην κατασκευή δρόμων και σιδηροδρομικών γραμμών, στα μεταλλεία της Νότιας Ρωσίας και του Καυκάσου, στα ανθρακωρυχεία της Ουκρανίας, στον επισιτισμό, κ.λπ. Η κατάσταση δεν ήταν καλύτερη μεταξύ των αγροτών και εργατών γης, που αποτελούσαν και την πλειοψηφία των Ελλήνων της Ρωσίας. Εργαζόμενοι συχνά «σε συνθήκες δουλοπαροικίας» από την ανατολή έως τη δύση του ήλιου, από παιδιά ακόμη, οι Έλληνες αγρότες και εργάτες γης υπόκειντο στην πιο άγρια εκμετάλλευση των Ρώσων, αλλά και ομοεθνών τους, μεγάλων γαιοκτημόνων.

Ο ελληνισμός της Ρωσίας, λοιπόν, δεν υπήρξε καθόλου ένα ενιαίο και ομοιογενές σύνολο, μια εθνική κοινότητα με κοινά συμφέροντα στη βάση του τόπου

καταγωγής. Απεναντίας, χαρακτηριζόταν από έντονες και ασυμφιλίωτες ταξικές διαφορές και αντιθέσεις, από σχέσεις εκμεταλλευτή και εκμεταλλεμένου. Ο ελληνισμός της Ρωσίας, σαν αναπόσπαστο κομμάτι μέσα στο καθεστώς των Ρώσων γαιοκτημόνων και καπιταλιστών, ζούσε τη ζωή του καθεστώτος αυτού, ακολουθούσε τις βαθιές ταξικές διαφορές και έλαβε μέρος τόσο στην προεπαναστατική ταξική πάλη, όσο και στην Επανάσταση την ίδια και στον μετεπαναστατικό αδιάκοπο ταξικό αγώνα. Μέσα στην αυλή ακόμα του τσάρου υπήρχαν ελληνικά φεουδαρχικά στοιχεία, στο τσαρικό στρατό Έλληνες αξιωματικοί και στρατηγοί και μέσα στην καπιταλιστική τάξη σημαντικοί Έλληνες κεφαλαιοκράτες που έφταναν να παίζουν σοβαρό ρόλο. Τα στοιχεία αυτά εκμεταλλεύονταν φυσικά όλους τους εργαζόμενους που έπεφταν στα χέρια τους, χωρίς να ενδιαφέρονται για την εθνικότητά τους, αλλά με ιδιαίτερη προτίμηση τους ίδιους τους Έλληνες εργάτες και υπαλλήλους.

Και βεβαίως είχαν ιδιαίτερη προτίμηση στους ομοεθνείς τους εργαζόμενους γιατί κατάφερναν καλύτερα να μεταμφιέζουν την ταξική τους εκμετάλλευση πίσω από την κοινότητα του έθνους, που δήθεν συνεπαγόταν κοινά συμφέροντα και κοινό πεπρωμένο. Μέσω των διαφόρων παροικιών και των ορθόδοξων ελληνικών κοινοτήτων, που κρατούσαν πάντα τα κεφαλαιοκρατικά στοιχεία στα χέρια τους μέσω των ελληνικών εκκλησιών, που υπήρχαν παντού, των πατριωτικών βιβλιοθηκών, σχολείων και θεατρικών παραστάσεων, κατόρθωναν να κρατούν κάτω από την ιδεολογική τους επιρροή την πλειοψηφία των εργαζομένων.

Το εθνικό, ως μέσο θόλωσης των διαμετρικά αντίθετων ταξικών συμφερόντων και επιδιώξεων των Ελλήνων εκμεταλλευτών και εκμεταλλεομένων, επιστρατεύτηκε με ιδιαίτερη ένταση σε περιόδους όξυνσης της ταξικής πάλης ως αντίδοτο στον μπολσεβικισμό, ειδικά την περίοδο της Επανάστασης και του ταξικού εμφύλιου πολέμου.²⁹

2. Οι Έλληνες στους ταξικούς αγώνες πριν από την Επανάσταση

Οι εργάτες, αρκετά χρόνια ακόμα πριν από την Επανάσταση, πήραν δραστήριο μέρος σε απεργίες και σε μαζικές εκδηλώσεις στο πλευρό των Ρώσων. Ο Ιωάννης Χιώτης, εργάτης από το Νοβοροσίσκ, ήρθε σε επαφή με την παράνομη οργάνωση του Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος της Ρωσίας στο Βατούμ το

²⁹ Χασιώτης Ιωάννης, *Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης*, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 235-236

1903 και το επόμενο έτος εντάχθηκε στις γραμμές του. Κατόπιν, εστάλη με κομματική αποστολή στο Σοχούμ προκειμένου να συνδράμει την ανάπτυξη εκεί του επαναστατικού κινήματος της εργατικής τάξης. Λίγο αργότερα, εντάχθηκε στο επαναστατικό κίνημα και ο Ηρακλής Μεταξάς. Η συμμετοχή του στις μαθητικές κινητοποιήσεις την περίοδο της Επανάστασης του 1905 - 1907 τον έβαλε στο στόχαστρο της αστυνομίας, αναγκάζοντάς τον να διαφύγει στην Οδησό. Το 1908 έγινε μέλος του Κόμματος των Μπολσεβίκων, αναλαμβάνοντας μια σειρά από αποστολές, οργάνοντας την αχανή χώρα για την υπόθεση του σοσιαλισμού. Ο Ωρίων Αλεξιάκης, ήταν ένας ακόμη Έλληνας που ήρθε σε επαφή με τη μαρξιστική φιλοσοφία σε ηλικία δεκατεσσάρων ετών μετέχοντας σε κύκλους μαθητών, εργατών και ναυτών. Στις αρχές του 1917 πρωτοστάτησε στην οργάνωση των μαθητών σε επαναστατική κατεύθυνση, ενώ αμέσως μετά τη δημοσίευση των «Θέσεων του Απρίλη» του Λένιν έγινε μέλος του Κόμματος των Μπολσεβίκων, δίνοντας αγώνα για τη σύνδεση της πάλης της νεολαίας με τον επαναστατικό αγώνα της εργατιάς.

Και άλλοι Έλληνες διέγραψαν τα πρώτα τους βήματα στην επαναστατική πάλη μέσα από τις γραμμές του μαθητικού κινήματος. Όπως ο Κωνσταντίνος Σεμερτζιέφ, που εντάχθηκε στην παράνομη κομμουνιστική δουλειά ως μαθητής Ο Ανδρέας Φιοντόροφ, ο οποίος αποβλήθηκε από το Γυμνάσιο για συμμετοχή σε απεργία των μαθητών κατά την Επανάσταση του 1905 – 1907, έγινε μέλος του Κόμματος των Μπολσεβίκων το 1920. Άλλοι, όπως ο Παρασκευάς Αϊντίνοφ, ήρθαν σε επαφή με τις επαναστατικές ιδέες και το πρόγραμμα των Μπολσεβίκων όντας στρατιώτες στα χαρακώματα του Α' Παγκοσμίου ιμπεριαλιστικού Πολέμου.

Πρωτοπόροι στην ανάπτυξη της επαναστατικής πάλης, βεβαίως, υπήρξαν οι Έλληνες εργάτες. Από Έλληνες συγκροτήθηκε για παράδειγμα, τον Μάη του 1917 στο Βατούμ, το Τμήμα Ελλήνων Εργατών και Υπαλλήλων, με Γραμματέα τον Νίκο Αναστασιάδη και όργανο τη «Χαραυγή», την πρώτη ελληνόγλωσση κομμουνιστική εφημερίδα της Ρωσίας. Στο Σοβιέτ των Εργατών Αντιπροσώπων της Οδησού εκλέχθηκαν παραμονές της Επανάστασης Έλληνες. Μεταξύ των Ελλήνων εργατών που διώχθηκαν για τη δράση τους ήταν και ο Βλαδίμηρος Παπαδόπουλος, που φυλακίστηκε τρία χρόνια για τη συνδικαλιστική του δράση (1914 - 1917).

Στις σκληρές μάχες που προηγήθηκαν της Οκτωβριανής Επανάστασης μετείχαν, τέλος, και πολλές Ελληνίδες, όπως η

Παρασκευή Γεωργιάζη, που έλαβε ενεργό μέρος στην Επανάσταση του 1905 και η δασκάλα Μαρία Βαλλιανού, μέλος του Κόμματος των Μπολσεβίκων από το 1914.³⁰

³⁰Αγτζίδης Βλάσης, *Παρευξείνιος Διασπορά*, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 121-132.

Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Οι δυνάμεις της αντεπανάστασης

Στις 25 Οκτώβρη τα κανόνια του καταδρομικού «Αβρόρα» σάλπισαν την έγερση του επαναστατημένου λαού και στρατού, σηματοδοτώντας την έναρξη της Οκτωβριανής Σοσιαλιστικής Επανάστασης. Ακολούθησε ένας σφοδρότατος εμφύλιος ταξικός πόλεμος μεταξύ των εκμεταλλευομένων και των εκμεταλλευτών, μεταξύ του νέου κόσμου που γεννιόταν και του παλιού που προσπαθούσε με λύσσα να τον καταπνίξει εν τη γενέσει του. Σε αυτόν τον ταξικό πόλεμο, που διήρκεσε κοντά πέντε χρόνια, έλαβαν μέρος όλες οι εθνότητες που συναπάρτιζαν το πολυεθνικό μωσαϊκό της πρώην ρωσικής αυτοκρατορίας. Ακολούθως, στις διαφορετικές φάσεις που πήρε ο εμφύλιος πόλεμος στη νότια Ρωσία, οι Έλληνες πήραν ενεργό μέρος κατά την τάξη που ανήκαν.

1. Η ελληνική αστική τάξη απέναντι στην Επανάσταση

Η ελληνική αστική τάξη της ρωσικής αυτοκρατορίας αντιμετώπισε την Επανάσταση με απέχθεια και τρόμο. Χαρακτηριστικά είναι τα όσα έγραψε ένας αστός, αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων, ο Ε. Παυλίδης σχετικά με τον «επαναστατημένο όγλο»: «Κατέλαβαν τα κυβερνητικά ιδρύματα, τα ανάκτορα, όλα τα μέγαρα και τας οικίας των πλουσίων. Υπό τας οδηγίας των κομμουνιστών εσχμάτισαν διάφορους διοικητικούς συνδέσμους, τοπικούς, επαρχιακούς και ευρύτερους, εις την εξουσίαν των οποίων περιλαμβάνοντο πολλαί ιδιοκτητικά περιφέρειαι. Ιδρύθησαν πανταχού έκτακτα Επαναστατικά Δικαστήρια, εις τα οποία προήδρευαν ως επί τω πλείστον αγράμματοι και άξεστοι χωρικοί, στρατιώται, ναύται ή εργάται».³¹

Άλλοι απλά δεν μπορούσαν να κατανοήσουν πως οι ομοεθνείς τους μπορούσαν «να λάβωσιν ανά χείρας την ερυθράν σημαίαν» και να στρέψουν τα όπλα - με ταξικά κριτήρια - εναντίον των «συμπατριωτών» εκμεταλλευτών τους,

³¹Παυλίδης Ελευθέριος, *Ο Ελληνισμός της Ρωσίας*, Αθήνα 1953, σελ. 49-50.

αποδίδοντας ακολούθως τα κίνητρά τους σε «τυχαίους λόγους και ελατήρια» ή σε «κακή πίστη» και ανηθικότητα.³²

Η στάση των Ελλήνων αστών απέναντι στην Επανάσταση ήταν βεβαίως απολύτως δικαιολογημένη. Το ισχυρό ελληνικό κεφάλαιο της Ρωσίας είχε πολλά να χάσει με την ανατροπή της αστικής εξουσίας από τους εξεγερμένους εργάτες και αγρότες, για την ακρίβεια κινδύνευε να χάσει τα πάντα.

Ωστόσο, ακόμα και στο πλαίσιο του εμφύλιου ταξικού πολέμου, της ιμπεριαλιστικής επέμβασης και των εθνικών αστικών συγκρούσεων, μερίδα της ελληνικής αστικής τάξης βρήκε τον τρόπο να βγει κερδισμένη. Έτσι, σύμφωνα με τον συνταγματάρχη Ι. Σταυριδάκη, που τότε βρισκόταν στη Σεβαστούπολη, η γενικότερη «οικονομική κατάπτωσης της Ρωσίας» μπορεί μεν να «επηρέασε κατά πολύ» και «την περιουσιακήν κατάστασιν των Ελλήνων» αστών, «ηυνόησεν όμως και τινάς εξ αυτών εις το να εξασκήσωσι μονοπωλιακόν εμπόριον, καθ' ήν στιγμήν άπαντες οι άλλης εθνικότητος έμποροι κατεδιώκοντο, να κερδίσωσι δ' ούτω σημαντικά ποσά».

Σε κάθε περίπτωση, η ελληνική αστική τάξη της Ρωσίας πολέμησε λυσσασμένα και με όλα τα μέσα την Επανάσταση. Το αντεπαναστατικό στρατόπεδο δεν υπήρξε ομοιογενές. Εκτείνονταν από τους οπαδούς του τσαρικού καθεστώτος, τους βασιλόφρονες κωνσταντινικούς έως τους φιλελεύθερους βενιζελικούς και τους μενσεβίκους σοσιαλδημοκράτες. Από τους αστούς εθνικιστές όλων των εθνοτήτων έως τους ξένους ιμπεριαλιστές. Παρά τη μεγάλη του ανομοιογένεια, όμως, συνέκλινε ως προς τον «κοινό εχθρό», τους Μπολσεβίκους.

Η συνδρομή της αστικής τάξης της Ελλάδας στην αντεπανάσταση υπήρξε ποικιλόμορφη. Επενέβη στρατιωτικά, μετέχοντας στην επέμβαση δεκατεσσάρων συνολικά καπιταλιστικών κρατών κατά των επαναστατημένων λαών της Ρωσίας. Επενέβη επίσης μέσω των κατά τόπους προξενικών αρχών της, αλλά και μέσω απεσταλμένων της. Επενέβη τέλος ιδεολογικοπολιτικά, υποδαυλίζοντας, καλλιεργώντας και εξάπτοντας όσο το δυνατόν περισσότερο τον αστικό εθνικισμό. Όπως, χαρακτηριστικά τονιζόταν σε έκθεση του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών

³²Έκθεση του Ι. Σταυριδάκη προς τον υπουργό των Εξωτερικών, Ν. Πολίτη, σχετικά με την κατάσταση στη Ρωσία (7 Μάρτη - 15 Μάη 1919), σελ. 29-30.

«για την κατάσταση στην Ρωσία» (30 Νοέμβρη 1918), «το μόνο αντίδοτο στον μπολσεβικισμό είναι ο εθνικισμός».³³

2. Οι Έλληνες και οι «λευκοί»

Όσον αφορά τη συμμετοχή Ελλήνων στους «λευκούς» αντεπαναστατικούς στρατούς, δεν υπάρχουν σχετικές αναφορές, παρότι δεν αποκλείονται μεμονωμένα περιστατικά μεταξύ των όσων είχαν διατελέσει στελέχη του τσαρικού στρατού. Άλλωστε, οι «λευκοί» αποτελούνταν «μόνον από αξιωματικούς, από του στρατηγού μέχρι του ανθυπολοχαγού», που ο απλός λαός κατανοούσε ότι, αν νικούσαν, «ο στρατός ούτος θα γινόταν όργανον τυραννίας και εκδικήσεως κατά των εργατών».³⁴ Από την άλλη μεριά, υπάρχουν καταγεγραμμένα περιστατικά άρνησης των Ελλήνων στη «βίαη στρατολογία» τους από τις αντεπαναστατικές δυνάμεις του Ντενίκιν στην Ουκρανία, η οποία μάλιστα επέφερε αντίποινα, μέχρι και σφαγές.

Ούτε όμως οι προσπάθειες των Ελλήνων αστών της Ρωσίας να συγκροτήσουν εθνικά ένοπλα σώματα είχαν ιδιαίτερη απήχηση στους ελληνικούς εργατο-αγροτικούς πληθυσμούς. Η δημιουργία ελληνικής μεραρχίας στον Καύκασο, ελάχιστα προχώρησε ελλείψει προθύμων να στρατευτούν σε αυτή. Κάποιες ελάχιστες ένοπλες ομάδες που εμφανίστηκαν, περιορίστηκαν κυρίως στην προστασία των χωριών τους από τις ενδοαστικές εθνικιστικές συγκρούσεις.

Η σημαντικότερη αστική ένοπλη ομάδα που έδρασε στην περιοχή του Σοχούμ ήταν εκείνη του Χαράλαμπου Παπαδόπουλου, που αριθμούσε περίπου διακόσιους άνδρες. Ο Χ. Παπαδόπουλος, «που διακρίνονταν για τον εθνικισμό του συνεργάστηκε με τους μενσεβίκους και ενισχύθηκε από τους εύπορους Έλληνες του Σοχούμ. Οι πλούσιοι Έλληνες καπνέμποροι της πόλης, Λαζαρίδης, Στεφανίδης, Μοσκόφ, Χατζηγιάνης και οι πλοιοκτήτες, Αδαμίδης, Χειμλιάδης ενίσχυσαν με κάθε τρόπο τον Χάμπο. Ο εξοπλισμός του από τους μενσεβίκους οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην πολιτική διαμεσολάβηση του Γιάννη Πασαλίδη. Το ένοπλο σώμα του Χ. Παπαδόπουλου αξιοποιήθηκε, μεταξύ άλλων, και στην καταστολή της επανάστασης που ξέσπασε στο Σοχούμ (8 Απρίλη - 17 Μάη 1918) και στην οποία

³³ Έκθεση του Ι. Σταυριδάκη προς τον υπουργό των Εξωτερικών, Ν. Πολίτη, σχετικά με την κατάσταση στη Ρωσία (7 Μάρτη - 15 Μάη 1919), σελ. 29-30.

³⁴ Έκθεση του Ι. Σταυριδάκη, ό.π., σελ. 10.

«συμμετείχαν μπολσεβίκοι απ' όλες τις εθνότητες: Αμπχάζιοι, Αρμένιοι, Έλληνες και Μιγγρέλοι».³⁵

Ανάλογες προσπάθειες των αστών σε άλλες περιοχές δεν τελεσφόρησαν. Όταν οι Έλληνες «κουλάκοι και τσιφλικάδες της Μαριούπολης πήραν τα όπλα κατά των κόκκινων» και επιχείρησαν «να οργανώνουν ένα μυστικό ελληνικό εθνικό τάγμα για να χτυπήσουν τους μπολσεβίκους τους πρόδωσαν και τους ξεπάστρεψαν οι ίδιοι οι Γραικοί χωριάτες της περιοχής τους».

3. Το αντεπαναστατικό «προπύργιο» της Γεωργίας

Η Γεωργία αποτέλεσε το τελευταίο προπύργιο των αστών στον Καύκασο, όπου οι μενσεβίκοι, με τη στήριξη της διεθνούς σοσιαλδημοκρατίας και των κανονιών των Βρετανών ιμπεριαλιστών κατάφεραν προσωρινά να επικρατήσουν.

Στους μενσεβίκοις της Γεωργίας υπήρχε οργανωμένη ελληνική παρουσία, το Ελληνικό Τμήμα του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος της Γεωργίας, με όργανο τη «Νέα Ζωή» και βασικότερο εκπρόσωπο τον Γιάννη Πασαλίδη, ο οποίος μάλιστα διετέλεσε και υφυπουργός Εξωτερικών της μενσεβικικής γεωργιανής κυβέρνησης. Από άλλη ιδεολογική αφετηρία ανέπτυξε πολιτική δράση ο επίσης γιατρός Κοσμάς Σπυράντης, επίλεκτος εκπρόσωπος της ελληνικής κοινότητας, υποπρόξενος της Ελλάδας στο Σοχούμ και ένθερμος θιασώτης της ελληνικής εθνικής πολιτικής της εποχής. Παρά τις ιδεολογικές τους διαφορές, οι δύο γιατροί Πασαλίδης και Σπυράντης συνέκλιναν στην κοινή αντιπαλότητά τους προς τους μπολσεβίκους.³⁶

Ωστόσο, παρά τη γενική συστράτευση όλων των αστικών αντεπαναστατικών δυνάμεων, ντόπιων και ξένων, η Επανάσταση νίκησε σε όλο τον Καύκασο. Στις 25 Φλεβάρη 1921 η κόκκινη σημαία κυμάτισε και στην Τιφλίδα, πρωτεύουσα της Γεωργίας. Δύει και το άστρο της μπουρζουαζίας της Γρουζίας Γεωργίας, των μενσεβίκων, των σοσιαλιδιοκτητών και του ελεύθερου εμπορίου του συναγωνισμού», έγραφε πανηγυρικά η εφημερίδα των Ελλήνων κομμουνιστών «Σπάρτακος». «Τα επαναστατικά κομμάτια προσκαλούν τους εργατο-χωρικούς, οι οποίοι κατατάσσονται

³⁵ Αγκτζίδης Βλάσης, *Παρευξείνιος Διασπορά*, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 133-134.

³⁶ Χασιώτης Ιωάννης, *Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης*, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 240-241.

ομαδικώς και επιτιθέμενοι νικούν, προχωρούν και σοβιετοποιούν. Οι καπιταλισταί αποστέλλουν στρατεύματα, αλλά δυστυχώς γι' αυτούς κι αυτά είναι από εργάτες».³⁷

³⁷ Αγτζίδης Βλάσης, *Παρευξείνιος Διασπορά*, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 199.

Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Οι δυνάμεις της Επανάστασης

Με την έκρηξη της Μεγάλης Οκτωβριανής Σοσιαλιστικής Επανάστασης οι Έλληνες εργάτες και αγρότες πήραν θέση δίπλα στα ταξικά τους αδέρφια.

«Οι διακηρύξεις» των Μπολσεβίκων «για διανομή της γης», αναφέρει ο Ι. Χασιώτης, βρήκαν «ανταπόκριση μεταξύ των χιλιάδων Ελλήνων ακτημόνων του Βορείου Καυκάσου και της Υπερκαυκασίας, ιδιαίτερα εκείνων που ως την Επανάσταση εργάζονταν σε κτήματα ντόπιων γαιοκτημόνων. Ο μπολσεβικικός πυρήνας της Τσάλκας, που σχηματίστηκε στα 1918, αποτελούνταν από Έλληνες, κυρίως αγρότες τους Κ. Εφραίμωφ, Σ. Ποζώφ, Ζ. Αϊντίνωφ, Μ. Κοτάνωφ, Ν. Λάζωφ κ.ά. Ο γραμματέας της τοπικής εκείνης επιτροπής ήταν αρχικά ο Παρασκευάς Ν. Αϊντίνωφ, που είχε ενταχθεί στο κίνημα από την εποχή της στρατιωτικής του υπηρεσίας στο μέτωπο του Καυκάσου. Μετά την κατάρρευση, ο Αϊντίνωφ οργανώθηκε στην κομματική οργάνωση των μπολσεβίκων της επαρχίας Μπορτσαλίνσκι. Ο Αϊντίνωφ από μικρός εργαζόταν στο αγρόκτημα του Έλληνα γαιοκτήμονα Μαγκλή».³⁸

«Το παράδειγμα της Ευπατόριας», αναφέρει ο Δ. Καταϊφτσής, είναι επίσης «αρκετά χαρακτηριστικό»: «Οι φτωχοί, αλλά καλά οργανωμένοι συνδικαλιστικά, Έλληνες ψαράδες είχαν ταχθεί με τους Κόκκινους, την ίδια στιγμή που η αστική τάξη της πόλης ήταν ελληνική».³⁹

1. Οι Έλληνες στον Κόκκινο Στρατό

Τα παραδείγματα μεταξύ των Ελλήνων που πήραν τα όπλα υπέρ της Επανάστασης είναι πράγματι πολλά. Όταν ο γερμανικός στρατός εισέβαλε στην Κριμαία τον Απρίλη του 1918, οι Έλληνες της περιοχής πολέμησαν με τους

³⁸ΧασιώτηςΙωάννης, *Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης*, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 234.

³⁹ΚαταϊφτσήςΔημήτρης, *Έλληνες στην Κριμαία του ρωσικού εμφυλίου πολέμου (1918 - 1921)*, στα *Ιστορικά Θέματα*, τ. 119, σελ. 73.

Μπολσεβίκους. Ως αντίποινα μάλιστα «εφονεύθησαν αρκετοί Έλληνες, οι δε εναπομείναντες εξεδιώχθησαν υπό των Γερμανών».⁴⁰

Η μονάδα αυτή συγκροτήθηκε αποκλειστικά από Έλληνες εθελοντές της περιοχής και διακρίθηκε στις μάχες του μετώπου της Μαριούπολης το Μάρτη του 1919. Η οργάνωση των Ελλήνων μιας σειράς χωριών στο πλευρό των μπολσεβίκων θα συνδράμει στην τελική νίκη της επανάστασης στη Μαριούπολη.

Ο Γεώργιος Μαυροκορδάτος υπήρξε διοικητής μονάδας του Κόκκινου Στρατού στο Νικολάγιεφ. Ο Σεργκεί Κνόρους διετέλεσε ανθυπασιπστής του Στόλου της Μαύρης Θάλασσας, του οποίου μάλιστα οι ναύτες τον εξέλεξαν πρόεδρο της Κεντρικής Επιτροπής (Φλεβάρης 1918). Ο Ανδρέας Φιοντόροφ υπηρέτησε στην «Τσεκά», την «Έκτακτη Επιτροπή» για την πάλη εναντίον των δυνάμεων της αντεπανάστασης, αρχικά στην Υπερκαυκασία και από το 1920 στη Μόσχα. Ο Ιβάν Σελεσκερίδης διετέλεσε από το 1919 αρχίατρος μεραρχίας του Κόκκινου Στρατού. Ο Νίκος Ξανθόπουλος πρωτοστάτησε στο Κουμπάν στη συγκρότηση ελληνικής εργατικής επιτροπής βοήθειας προς τον Κόκκινο Στρατό.

Ο Βλαδίμηρος Τριανταφύλλοφ ήταν στρατιωτικός, μέλος του κόμματος των Επαναστατών Σοσιαλιστών. Όταν όμως, οι τελευταίοι τάχθηκαν κατά της σοβιετικής εξουσίας πέρασε με το μέρος των Μπολσεβίκων (1919). Έχοντας διακριθεί για τις ικανότητές του στη στρατιωτική διοίκηση μέσα από τις γραμμές του Κόκκινου Στρατού έγινε δεκτός στην Ακαδημία του Γενικού Επιτελείου, όπου σπούδαζε και πολεμούσε ταυτόχρονα. Ακολούθως, υπήρξε επικεφαλής συντάγματος και κατόπιν ταξιαρχίας του Κόκκινου Στρατού στο Ανατολικό, Νότιο και Νοτιοδυτικό Μέτωπο. Για τον ηρωισμό του τιμήθηκε με το παράσημο της Κόκκινης Σημαίας.

Έλληνες βρέθηκαν ακόμα και στις πιο απομακρυσμένες επιχειρήσεις του Κόκκινου Στρατού, όπως για παράδειγμα οι Κ. Ζαχαρίδης και Σ. Παπαδόπουλος, στην Τασκένδη το 1918, ο Μοραντής, επικεφαλής του Χαρτογραφικού Τμήματος του Γενικού Επιτελείου του Κόκκινου Στρατού στο Τουρκεστάν.⁴¹

⁴⁰ Έκθεση του Ι. Σταυριδάκη προς τον Υπουργό των Εξωτερικών Ν. Πολίτη σχετικά με την κατάσταση στη Ρωσία (7 Μάρτη - 15 Μάη 1919), σελ. 30.

⁴¹ Χασιώτης Ιωάννης, *Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης*, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 234.

2. Ο επαναστατημένος στρατός ενώνεται με τον επαναστατημένο λαό

Πολλοί από τους Έλληνες που εντάχθηκαν στις επαναστατικές διαδικασίες ήταν στρατευμένα εργατόπαιδα και αγροτόπαιδα, που ήρθαν σε επαφή και σφυρηλατήθηκαν με τις μπολσεβίκικες ιδέες, την οργάνωση και πάλη στη φωτιά του ιμπεριαλιστικού πολέμου. Με την επιστροφή τους στους τόπους καταγωγής τους, οι στρατιώτες αυτοί ενώνονταν με τους εξεγερμένους εργάτες και αγρότες, συγκροτώντας επαναστατικές ένοπλες οργανώσεις, όπως συνέβη στο ελληνικό χωριό Μερτσάν (Κουμπάν), όπου αφού βοήθησαν τους μπολσεβίκους να επικρατήσουν στην περιοχή τους, πήραν μέρος, από κοινού με άλλες τοπικές επίσης δυνάμεις, από το Κριμσκ, την Ανάπα, το Αμπίνσκ, στην πολιορκία και την τελική κατάληψη του Αικατερινοντάρ από τον Ιανουάριο έως τον Μάρτιο 1918. Πρόεδρος της Επαναστατικής Επιτροπής του Μερτσάν εκλέχθηκε ο δάσκαλος του χωριού Καρασάβοφ, ενώ διοικητής της ένοπλης ομάδας, ο Στυλιανός Καραγιώργης. Σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση αυτής της πρώτης ένοπλης ομάδας έπαιξε επίσης ο Αγγελής Μυρόνοφ, από την Επαναστατική Επιτροπή του Αμπίνσκ.

Οι Έλληνες της περιοχής εντάχθηκαν «στην ομάδα...γιατί πίστεψαν στο δίκιο των μπολσεβίκων. Φόρεσαν το καπέλο με την κόκκινη λωρίδα, το κόκκινο σήμα στο στήθος. Πήραν την караμπίνα και πήγαν να πολεμήσουν για τα Σοβιέτ, για την καλύτερη και ευτυχισμένη ζωή». Μετά την κατάληψη του Αικατερινοντάρ, οι «κόκκινοι μαχητές» του Μερτσάν πολέμησαν επίσης κατά των «λευκών» στον Ντον και το Τερέκ, ενώ στη συνέχεια ενώθηκαν με την 11^η Στρατιά του Κόκκινου Στρατού γράφοντας τις τελευταίες σελίδες της νίκης επί των δυνάμεων της αντεπανάστασης στη νότια Ρωσία.⁴²

3. Οι Έλληνες στην πρώτη γραμμή του αγώνα

Ψυχή, πρωτοπόρα δύναμη, οργανωτής και καθοδηγητής της Επανάστασης ήταν βεβαίως το κόμμα των Μπολσεβίκων.

Πολλοί Έλληνες εντάχθηκαν στις κατά τόπους μπολσεβίκικες Οργανώσεις. Όπως για παράδειγμα, ο Ιωάννης Χιώτης, ο οποίος υπήρξε Γραμματέας της Περιφερειακής Επιτροπής του Σοχούμ του Κομμουνιστικού Κόμματος ή ο Ωρίων

⁴²ΑγτζίδηςΒλάσης, *Παρευξείνιος Διασπορά*, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 166 - 167.

Αλεξιάκης και ο Ηρακλής Μεταξάς, που ανέπτυξαν πράγματι πλούσια επαναστατική δράση.

3.1. Γεώργιος Σκληρός

Ο Γεώργιος Σκληρός-Κωνσταντινίδης γεννήθηκε στην Τραπεζούντα του μικρασιατικού Πόντου. Στην εξέγερση του 1905 πήρε μέρος ως φοιτητής ιατρικής του πανεπιστημίου της Μόσχας. Είναι ανιψιός του Κ. Κωνσταντινίδη που ζούσε στη Μασσαλία, ήταν πρωτεργάτης στο Ποντιακό Κίνημα Ανεξαρτησίας και ως πρόεδρος του Παμποντίου Συνεδρίου απέστειλε στον Τρότσκι τηλεγράφημα με το οποίο ζητούσε από τους μπολσεβίκους να αποδεχτούν τα ποντιακά αιτήματα.

Εξαιτίας της ανάμειξής του στα επαναστατικά γεγονότα, ο Γεώργιος Σκληρός αναγκάστηκε να καταφύγει στην Εσθονία. Το ψευδώνυμο Σκληρός, είναι μάλλον ελληνική μετάφραση του ρωσικού ψευδωνύμου που είχε την περίοδο της επαναστατικής του δράσης.

Ο Γ. Σκληρός είναι ο μεγάλος Έλληνας διανοητής που εισάγει τον διαλεκτικό υλισμό στην ερμηνεία της ελληνικής κοινωνίας. Ο Γ. Σκληρός επηρεάζεται από τις απόψεις του Πλεχάνοφ στα ζητήματα των σταδιακών αλλαγών, της αναγκαίας ωρίμανσης της εργατικής τάξης, των κινδύνων που εγκυμονεί μια πρόωρη επανάσταση, του χαρακτήρα της φιλελεύθερης αστικής τάξης και των συμμαχιών μαζί της.

3.2. Γιώργος Φωτιάδης

Ο σημαντικότερος διανοούμενος του ποντιακού ελληνισμού θεωρείται ότι είναι ο Γιώργος Φωτιάδης, δάσκαλος και θεατρικός συγγραφέας. Ο μεγάλος αυτός διανοητής, επηρεασμένος από την επανάσταση του 1905 και τον αγώνα των εθνών για απελευθέρωση από τη ρωσική απολυταρχία, πήρε το μέρος των μενσεβίκων της Γεωργίας και εντάχθηκε στη μενσεβίκικη ελληνική ομάδα. Πέντε μήνες μετά την αποτυχία της εξέγερσης έγραψε το θεατρικό έργο *Τα Σκοτάδια* ή *Ο Λαζάρ Αγάς*, όπως έγινε αργότερα γνωστό. Το έργο αυτό είναι γραμμένο στην ποντιακή και θεωρείται το πρώτο ελληνικό αντιπλουτοκρατικό θεατρικό έργο.

Λίγο καιρό αργότερα, ο Φωτιάδης έγραψε τα *Μισόφωτα*, στη δημοτική με φωνητική ορθογραφία. Η υπόθεσή τους αναφέρεται στο 1905 και στη σύγκρουση του

επαναστατικού καθήκοντος με τους παραδοσιακούς οικογενειακούς δεσμούς. Ο γιος ανήκει σε επαναστατική οργάνωση, ενώ ο πατέρας του είναι πλούσιος εκδότης εφημερίδας και άνθρωπος του καθεστώτος. Ο γιος παίρνει εντολή από την οργάνωση να δολοφονήσει τον πατέρα του και βρίσκεται έτσι μπρος σε μια συνειδησιακή σύγκρουση.

Μετά από τα *Μισόφωτα* ακολούθησε το θεατρικό έργο το *Φως*, με το οποίο ο Γ. Φωτιάδης εκφράζει την αισιοδοξία του για την τελική επίλυση του κοινωνικού προβλήματος. Ενδιαμέσως έγραψε την *Τρουμπέτα της Πρωτοχρονιάς*. Τα τρία αυτά έργα αποτελούν τριλογία. Το 1907 ξανάγραψε με άλλη οπτική το πρώτο του έργο *Τα Σκοτάδια*. Είχε πια προσχωρήσει στην μπολσεβίκικη ιδεολογία και εντάχθηκε στο κομμουνιστικό κίνημα. Σε μια πορεία εργατών και αγροτών στην Τιφλίδα, διαδήλωσε πρώτος κρατώντας το λάβαρο, αν και φυματικός.

Η θεατρική παραγωγή του Γ. Φωτιάδη τελείωσε με το έργο *Προξενία*. Είναι έργο σε δύο πράξεις, γραμμένο το 1908 στο ποντιακό ιδίωμα της Κρώμνης και στη φωνητική γραφή. Το έργο και η προσωπικότητα του Γ. Φωτιάδη σφράγισαν τη θεατρική ζωή του ελληνισμού τη σοβιετική περίοδο. Οι ελληνικοί εργατικοί όμιλοι, που δημιουργήθηκαν αμέσως μετά την επικράτηση των μπολσεβίκων στη νότια Ρωσία, ανέβαζαν συνεχώς τα έργα του.⁴³

3.3. Ωρίων Αλεξάκης

Ο Ωρίων Αλεξάκης, έδρασε στην περιοχή του Νοβοροσίσκ, αλλά και στο Χάρκοβο, τη Σεβαστούπολη και σε άλλες πόλεις της Κριμαίας. Το 1908, μόλις 17 ετών, οργάνωσε στη Σεβαστούπολη τη Σοσιαλιστική Ένωση Νεολαίας. Το Νοέμβριο του 1917 πήρε μέρος στα επαναστατικά γεγονότα και τραυματίστηκε σε μάχη. Τον Ιανουάριο του 1918 έγινε μέλος του Κ.Κ.Ρ (μπολσεβίκοι) και Γραμματέας της Επαναστατικής Επιτροπής Σεβαστούπολης. Υπήρξε ένα από τα ιδρυτικά μέλη της Οργάνωσης Νεολαίας της Κομιντέρν και υψηλόβαθμο στέλεχος των μπολσεβίκων. Το 1919 ανέλαβε Πολιτικός Επίτροπος της Α΄ Μεραρχίας του Κόκκινου Στρατού, η οποία ανακατέλαβε τη Σεβαστούπολη από τα στρατεύματα της Αντάντ. Στο 2ο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς γνώρισε τον Δημοσθένη Λιγδόπουλο.

⁴³ Αγγελίδης Σωκράτης, *Οι Έλληνες του Αζερμπαϊτζάν*, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 27-35.

Συμμετείχε στο 4ο συνέδριο των Σοβιέτ ως αντιπρόσωπος. Η Κεντρική Επιτροπή του Κ.Κ.Ρ. του ανέθεσε το καθήκον του αντιπροσώπου της Κομμουνιστικής Διεθνούς για τις βαλκανικές υποθέσεις.

Ο Ωρίων Αλεξάκης δολοφονήθηκε μαζί με τον Δημοσθένη Λιγδόπουλο από Τούρκους πειρατές τον Οκτώβριο του 1920, όταν πήγαινε στην Ελλάδα για παράνομη πολιτική δουλειά.⁴⁴

3.4. Ηρακλής Μεταξάς

Η σοβιετική εξουσία εγκαθιδρύθηκε στο βιομηχανικό προλεταριακό κέντρο του Μπακού (Αζερμπαϊτζάν) μόλις έξι μέρες μετά την έκρηξη της Οκτωβριανής Σοσιαλιστικής Επανάστασης (31 Οκτώβρη 1917), «εγκαινιάζοντας» την περίοδο της «Κομμούνιας του Μπακού». Ακολούθως, ο Ηρακλής Μεταξάς, στέλεχος του Κόμματος των Μπολσεβίκων, είχε ενεργό, πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαδικασία κοινωνικοποίησης και εργατικού ελέγχου των τραπεζών, της εμπορικής ναυτιλίας, κ.λπ.

Εξαρχής, ωστόσο, η νεαρή «Κομμούνια του Μπακού» βρέθηκε περικυκλωμένη με τις ποικιλώνυμες και αριθμητικά υπέρτερες δυνάμεις της αντεπανάστασης: Τους αστούς εθνικιστές του Αζερμπαϊτζάν και της Αρμενίας («Ντασνάκους»), τους Γεωργιανούς μενσεβίκους, καθώς και τους στρατούς της Βρετανίας και της οθωμανικής αυτοκρατορίας, που ανήκαν μεν σε αντίπαλα ιμπεριαλιστικά στρατόπεδα, αντιμάχονταν ωστόσο εξίσου την Επανάσταση. Ο Ηρακλής Μεταξάς έλαβε μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις του Κόκκινου Στρατού, που, παρότι δεν αριθμούσε παρά λίγες χιλιάδες, κατάφερε να αποκρούσει με επιτυχία τις αλλεπάλληλες επιθέσεις του πολλαπλάσιου οθωμανικού στρατού τον Ιούνιο του 1918.

Η «Κομμούνια του Μπακού» όμως, δεν μπόρεσε να αντέξει. Η πόλη καταλήφθηκε στις 4 Αυγούστου 1918 από στρατεύματα που μετέφεραν οι Βρετανοί από την Περσία (Ιράν). Ο Ηρακλής Μεταξάς συνελήφθη μαζί με τους εικοσιέξι Επιτρόπους του Μπακού και άλλα στελέχη του κόμματος. Οι Έλληνες ομοεθνείς του κινητοποιήθηκαν για την απελευθέρωσή του. Εκείνος όμως, αρνήθηκε οποιαδήποτε

⁴⁴Γκούρβιτς Λεβ, *Ωρίων Αλεξάκης*, Αθήνα 1979, σελ. 21.

«ειδική μεταχείριση» που θα τον διαχώριζε από τις τύχες των συντρόφων του. Στις 19 - 20 Σεπτέμβρη, τρεις μέρες μετά τη σύλλησή τους, οι Επίτροποι του Μπακού θα οδηγήθηκαν νύχτα σε μια ερημική τοποθεσία μεταξύ των σταθμών Περεβάλ και Ακσα-Κούιμα του τρανσκαυκασιανού σιδηροδρόμου όπου και εκτελέστηκαν.

Η θυσία τους, ωστόσο, δεν πήγε χαμένη. Δύο χρόνια αργότερα η σοβιετική εξουσία θα νικούσε ολοκληρωτικά στην Υπερκαυκασία και οι σύντροφοί τους θα ξεκινούσαν πια το τιτάνιο έργο της οικοδόμησης του πρώτου εργατικού κράτους στην ιστορία της ανθρωπότητας.⁴⁵

3.5. Γιάγκος Κανονίδης

Ο ποιητής Γιάγκος Κανονίδης, επηρεάστηκε ιδεολογικά από τον Γιώργο Φωτιάδη. Ο Κανονίδης γεννήθηκε στο χωριό Κρώμνη της Τραπεζούντας από πατέρα εργάτη –ανθρακωρύχο. Ακόμη νέος, μαθητής του γυμνασίου, έγραφε σατιρικούς στίχους ενάντια στους παππάδες και στην κοινωνία των τζορμπατζήδων.

Στη συνέχεια, ο Γιάγκος Κανονίδης μετανάστευσε στη Ρωσία όπου και άσκησε το επάγγελμα του δασκάλου στα ελληνικά χωριά, έχοντας υιοθετήσει πολύ νωρίς την απλοποιημένη φωνητική γραφή. Μετά την επικράτηση των μπολσεβίκων, είχε σημαντικό ρόλο στην κίνηση των Ελλήνων εκπαιδευτικών που οδήγησε στην αποπομπή της καθαρεύουσας και του 24γράμματος αλφάβητου από τα ελληνικά σχολεία.

Ο Κανονίδης συνελήφθη κατά την περίοδο των σταλινικών διώξεων και εκτελέστηκε από τις σταλινικές αρχές ως «εχθρός του λαού».

3.6. Βλαδίμηρος Τριανταφύλλοφ

Ο Βλαδίμηρος Τριανταφύλλοφ γεννήθηκε στο Καρς του Καυκάσου. Υπήρξε ο σημαντικότερος εκπρόσωπος του ποντιακού ελληνισμού στην μπολσεβίκικη ιεραρχία. Το έργο του θεωρήθηκε ως το σημαντικότερο που υπήρξε έως τότε στη θεωρία του πολέμου. Η στρατιωτική του καριέρα άρχισε με τις σπουδές του σε ρωσική στρατιωτική ακαδημία, απ' όπου αποφοίτησε το 1915. Έλαβε μέρος στον Α΄

⁴⁵ΑγγελίδηςΣωκράτης, *Οι Έλληνες του Αζερμπαϊτζάν*, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 54.

Παγκόσμιο Πόλεμο με τον βαθμό του λοχαγού. Το 1918 κατατάχθηκε στον Κόκκινο Στρατό και το 1919 έγινε μέλος του ΚΚΕ. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου αγωνίστηκε σε διάφορα μέτωπα και έφτασε στο βαθμό του διοικητή και κομισάριου ταξιαρχίας. Το 1923, ανέλαβε επικεφαλής των επιχειρήσεων του Κόκκινου Στρατού παίρνοντας τον τίτλο του στρατηγού και αναλαμβάνοντας το αξίωμα του υπαρχηγού του Γενικού Επιτελείου.

Θεωρείται κορυφαίος θεωρητικός του πολέμου, σχετικά με την επιχειρησιακή στρατηγική. Χαρακτηρίστηκε ως «ο πατέρας της σοβιετικής στρατιωτικής τεχνικής», αναπτύσσοντας τη λεγόμενη «θεωρία των λειτουργιών και βαθιά μάχης».

Η στρατιωτική αντίληψη του Τριανταφύλλοφ επικεντρωνόταν στους τρόπους αποτροπής της καταστροφής του αμυντικού συστήματος μετά από μια ολοκληρωτική εχθρική επίθεση και στη συνέχεια στις τεχνικές δολιοφθορών στα μετόπισθεν του εχθρού και της καταστροφής της ικανότητας για ανασύσταση των αμυντικών του δυνατοτήτων. Θεωρήθηκε ότι στο έργο του Τριανταφύλλοφ βασίστηκε η στρατηγική που ανέπτυξε κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ο στρατάρχης Ζούκοφ. Ο ίδιος ο Ζούκοφ δήλωσε ότι η επιτυχία του οφείλεται στην εφαρμογή του θεωρητικού έργου του Τριανταφύλλοφ. Ο Βλαδίμηρος Τριανταφύλλοφ έχασε τη ζωή του σε ηλικία τριάντα επτά ετών σε αεροπορικό δυστύχημα. Θάφτηκε στην Κόκκινη Πλατεία, στη Νεκρόπολη τοίχων του Κρεμλίνου.

Σε υψηλότερη κομματική θέση έφτασε και ο ξάδελφός του Στυλιανός Τριανταφύλλοφ, ο οποίος διετέλεσε διευθυντής της ΝΚΒΔ. Κατά την περίοδο της σταλινικής τρομοκρατίας ο Στυλιανός εξορίστηκε στη Σιβηρία, όπου και εκτελέστηκε.

3.7. Θόδωρος Κανονίδης: ο «Απόλλων»

Ο Θ. Κανονίδης γεννήθηκε στην Αργυρούπολη του μικρασιατικού Πόντου και τελείωσε το γυμνάσιο της Τραπεζούντας. Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στρατεύτηκε στον τουρκικό στρατό και στάλθηκε στα τάγματα εργασίας, τα γνωστά «αμελέ ταμπουρού». Επέζησε και στα τέλη του 1917 πέρασε τα ρωσοτουρκικά σύνορα. Το 1919 δραστηριοποιήθηκε στον Ελληνικό Δραματικό Όμιλο που οργάνωσε στο Νοβοροσίσκ το Πολιτιστικό Τμήμα της Επαναστατικής Επιτροπής.

Σύντομα, έγινε ένας από τους εξέχοντες ηθοποιούς και σκηνοθέτες του θεάτρου. Το ιδιαίτερο ταλέντο του επισημαίνεται από τις στήλες της εφημερίδας «Σπάρτακος» το 1921. Το καλοκαίρι του 1924 περιόδευσε με το θέατρο στις πόλεις και τα χωριά του βορείου Καυκάσου και της Υπερκαυκασίας.

Στο Σοχούμι εγκαταστάθηκε στα τέλη του 1924. Ασχολήθηκε με τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, στην αρχή στο σχολείο και αργότερα στο Τέχνικουμ, δηλαδή την Ελληνική Παιδαγωγική Σχολή, ενώ παράλληλα σπούδαζε στο Τμήμα Σκηνοθετών της Σχολής Καλών Τεχνών της Μόσχας. Το 1927, η Λαϊκή Επιτροπή Παιδείας της Αμπχαζίας του ανέθεσε την οργάνωση Ελληνικού Δραματικού Τμήματος στο Κρατικό Θέατρο της Αμπχαζίας, στο οποίο πήρε τη θέση του διευθυντή και του σκηνοθέτη. Ανέλαβε επίσης, την προεδρία στο Τμήμα Δραματουργών, ήταν μέλος της διοίκησης της Ένωσης Σοβιετικών Συγγραφέων της Γεωργίας, μέλος της εκδοτικής επιτροπής της εφημερίδας «Σοβιετικοί Συγγραφείς της Αμπχαζίας» και στάλθηκε ως αντιπρόσωπος στο Α΄ Πανενοσιακό Συνέδριο Σοβιετικών Συγγραφέων.

Ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά στρατευμένα έργα του είναι το έργο «Οι Πρόσφυγες στην Ελλάδα». Το θεατρικό αυτό γράφτηκε για να σατιρίσει την τάση της μετανάστευσης και να αποδείξει ότι οι Πόντιοι μετανάστες στην Ελλάδα στο τέλος μετανιώνουν και θέλουν να γυρίσουν πίσω στη Σοβιετική Ένωση.

3.8. Γιάννης Πασαλίδης

Ο Γιάννης Πασαλίδης καταγόταν από τη Σαντά του μικρασιατικού Πόντου. Την περίοδο της εξέγερσης σπούδαζε στην Ιατρική Σχολή της Οδησού. Ήταν στέλεχος της οργάνωσης Οδησού του Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος και θερμός οπαδός του Πλεχάνοφ. Κατά τη διάρκεια των επαναστατικών διαδικασιών του 1917-1921 τάχθηκε με τους μενσεβίκους. Εκπροσωπούσε τις ελληνικές κοινότητες της Γεωργίας στις διαδικασίες δημιουργίας του αστικού γεωργιανού κράτους και υπέγραψε στην Ιδρυτική του Διακήρυξη.

Με την επικράτηση των μπολσεβίκων κατέφυγε στην Ελλάδα, όπου προσπάθησε να συντονίσει την πολιτική και κοινωνική δράση των Ποντιοκαυκασίων προσφύγων. Συνεργάστηκε με το Αγροτικό Κόμμα. Στην περίοδο της γερμανικής

κατοχής εντάχθηκε στο ΕΑΜ και το 1951 ίδρυσε την ΕΔΑ, της οποίας παρέμεινε πρόεδρος μέχρι το θάνατό του.⁴⁶

4. Στα όργανα της σοβιετικής εξουσίας

Οι Έλληνες έλαβαν δραστήρια μέρος στις κοινωνικοπολιτικές ζυμώσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ των εργατοαγροτικών μαζών στις περιοχές τους, αναδείχθηκαν στα τοπικά Σοβιέτ καθώς και σε άλλα όργανα της επαναστατικής/ σοβιετικής εξουσίας.

Στο Σοβιέτ Εργατών Αντιπροσώπων της Οδησού, για παράδειγμα, υπήρχαν το 1917 πέντε Έλληνες αντιπρόσωποι. Στο Σοβιέτ της πόλης του Νικολάγιεφ το 1919 υπήρχαν επίσης τρεις Έλληνες αντιπρόσωποι. Το ίδιο συνέβη στο Σοχούμ, στο Βατούμ, στη Σεβαστούπολη και όπου αλλού υπήρχαν ελληνικοί πληθυσμοί. Ο Βασίλειος Καργαλάσεβ υπήρξε πρόεδρος της Επαναστατικής Επιτροπής του χωριού Βαραντσόβκα της Αρμενίας, ο Νίκος Ξανθόπουλος γραμματέας της Περιφερειακής Επαναστατικής Επιτροπής του Γκουμιστίνσκ, κ.ο.κ.

Ο Φέντια Αλούρδος, εργάτης, δραστήριος συνδικαλιστής και μέλος του Κόμματος των Μπολσεβίκων από πριν τον πόλεμο, διετέλεσε στέλεχος του υπουργείου Εμπορίου, ο Τρυγώνης υπουργός των μειοψηφιών στην Ουκρανία, ο Μπασιάς «Διευθυντής των Οικονομικών της Μόσχας».

Ο Σαμσόν Καντελάκη υπήρξε ένας από τους ηγέτες της βραχύβιας Σοβιετικής Δημοκρατίας του Μουγκάν (νοτιοανατολικό Αζερμπαϊτζάν), που ανακηρύχτηκε το Μάη του 1919 από τους εξεγερμένους εργάτες και αγρότες της περιοχής, αλλά άντεξε μόλις ένα μήνα, περικυκλωμένη από τις εξαιρετικά υπέρτερες δυνάμεις των ρωσικών και μουσουλμανικών αντεπαναστατικών στρατευμάτων. Ακολούθως, ο Σ. Καντελάκη έπεσε ηρωικά στη μάχη, υπερασπιζόμενος τη σοβιετική εξουσία.

Τις εργασίες του Συνεδρίου των Σοβιέτ Αγροτών Αντιπροσώπων της Χερσώνας που διεξήχθη τον Φλεβάρη του 1918 χαιρέτισε εκ μέρους της εργατικής

⁴⁶ Δημόπουλος Ζωτήρης, *Το εθνικό ζήτημα στην ΕΣΣΔ την περίοδο του Μεσοπολέμου. Το παράδειγμα των ελληνικών κοινοτήτων της Αζοφικής*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2007, σελ. 7 - 8.

τάξης ένας Πόντιος εργάτης, ο Στεπανίδης, ο οποίος και μετέφερε την ευγνωμοσύνη της εργατικής τάξης στους αγρότες συνέδρους για την υποστήριξή τους με είδη τροφίμων.

Στην πρώτη Συνδιάσκεψη των εργατριών και αγροτισσών του Κυβερνείου της Οδησού, τον Οκτώβρη του 1920 συμμετείχαν ως αντιπρόσωποι η Παρασκευή Γεωργιάζη και η Ευδοκία Παπαδοπούλου.

Στις 10 - 15 Μάη 1921 οργανώθηκε από «το Ελληνικό Τμήμα του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ρωσίας στο Νοβοροσίσκ, το 1ο Συνέδριο των Ελλήνων Εργατών της Ρωσίας, το οποίο έλαβε χώρα στη μεγάλη αίθουσα της Γ' Διεθνούς με τη συμμετοχή διακοσίων τριάντα έξι αντιπροσώπων πενήντα επτά χιλιάδων εξακοσίων Ελλήνων εργαζομένων του Κουμπάν και της Μαύρης Θάλασσας.

Μεταξύ άλλων, το Συνέδριο, κατέληξε σε ένα σφοδρό κατηγορητήριο κατά του πολέμου, που διεξαγόταν μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ενώ «διατράνωσε την πίστη των Ελλήνων εργατών της Ρωσίας στην κοινωνική επανάσταση...και προσκαλεί τους εργάτες και χωρικούς της Ελλάδας ν' αποτινάξουν τον πλουτοκρατικό ζυγό που τους πιέζει και τους υποχρεώνει να σφάζονται».⁴⁷

⁴⁷ Αυγητίδης Κώστας, *Οι Ελληνοπόντιοι και η νεαρή σοβιετική εξουσία*, στην ΚΟΜΕΠ, Αθήνα 2007, τ.4, σελ. 146.

Δ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Ουκρανική εκστρατεία

Το Νοέμβριο του 1918, η ελληνική αστική κυβέρνηση, υπό τον Ελευθέριο Βενιζέλο, διαπραγματεύτηκε και συμφώνησε τη συμμετοχή της Ελλάδας στη διεθνή στρατιωτική επέμβαση κατά των επαναστατημένων λαών της Ρωσίας. Ακολούθως, οι πρώτες μονάδες του Ελληνικού Εκστρατευτικού Σώματος άρχισαν να αποβιβάζονται στις ακτές της Νότιας Ουκρανίας το Γενάρη του 1919.

Στέλνοντάς τους στην επαναστατημένη Ουκρανία, η ελληνική αστική τάξη «δεν μπορούσε βέβαια να πει στους Έλληνες φαντάρους ότι πρέπει να σκοτωθούν και να σκοτώσουν τους Ρώσους αδερφούς τους, γιατί το ελληνικό χρηματιστικό κεφάλαιο έχει απόλυτη ανάγκη από το Βιλαέτι της Σμύρνης και γιατί οι διωγμένοι γραικοί έμποροι, τραπεζίτες, βιομήχανοι και σπεκουλιάντες της Νότιας Ρωσίας έπρεπε να ξανακαθίσουν στο σβέρκο του εργαζόμενου λαού». Τους παραμύθιαζαν λοιπόν πως είχαν «ιερό καθήκον» να συνδράμουν την ομόδοξη Ρωσία στην αποκατάσταση της διαταραχθείσας «νομιμότητας», να «σώσουν» τους ομογενείς και τον πολιτισμένο κόσμο γενικότερα, από τη «βαρβαρότητα των μπολσεβίκων» κ.ο.κ.

Ο εκπολιτιστικός χαρακτήρας της ουκρανικής εκστρατείας δεν άργησε να φανεί στην πράξη. Τα ελληνικά στρατεύματα χρησιμοποιήθηκαν επανειλημμένα για τη συνέτιση-καταστολή των ντόπιων εργαζομένων, αλλά και των «απειθαρχων» Γάλλων συμπολεμιστών τους. Το σοβαρότερο περιστατικό συνέβη στη Σεβαστούπολη, όταν ο ελληνικός στρατός άνοιξε πυρ κατά των ντόπιων εργατών και Γάλλων ναυτών που διαδήλωναν μαζί υπέρ της σοβιετικής εξουσίας και κατά της επέμβασης. Δώδεκα ναύτες και έξι εργάτες έπεσαν νεκροί, προκαλώντας την κατακραυγή μεταξύ του ντόπιου πληθυσμού αλλά και του γαλλικού στόλου, όπου φούσκωνε το ρεύμα υπέρ της Επανάστασης.⁴⁸

Η σχετική καθυστέρηση στην ταξική συνειδητοποίηση των Ελλήνων στρατιωτών, σε σχέση με τους Γάλλους, οφειλόταν σε πολλούς λόγους. Καταρχάς, στην όσο το δυνατόν προσεκτική και αυστηρή προεπιλογή τους. Κατά δεύτερον, στην

⁴⁸ Αυγητίδης Κώστας, *Οι Ελληνοπόντιοι και η νεαρή σοβιετική εξουσία*, στην ΚΟΜΕΠ, Αθήνα 2007, τ.4, σελ. 132-133.

προληπτική και συστηματική διάβρωση της συνείδησής τους με ειδικές διαλέξεις, θεατρικά έργα κ.λπ. Επιπλέον, οι Έλληνες φαντάροι δεν είχαν την αντίστοιχη εμπειρία των Γάλλων συναδέλφων τους από τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο, αφού η Ελλάδα μπήκε στον πόλεμο μόλις το 1917, αλλά και τις ιδεολογικοπολιτικές ζυμώσεις που αναπτύχθηκαν στη διάρκειά του. Ένας από τους σημαντικότερους λόγους, τέλος, ήταν βεβαίως το γεγονός πως το ίδιο το κόμμα της εργατικής τάξης, το ΣΕΚΕ, δεν μετρούσε παρά λίγες βδομάδες ζωής και η πολιτική του παρέμβαση ήταν ακόμη αδύναμη και περιορισμένη.

Παρ' όλα αυτά, τα στρατευμένα εργατόπαιδα και αγροτόπαιδα της Ελλάδας δεν έμειναν τόσο ανεπηρέαστα από τα ταξικά τους αδέρφια και τις επαναστατικές τους ιδέες που στάλθηκαν να καταπνίξουν, παρά τα όσα έχουν ισχυριστεί περί του αντιθέτου τόσο ο ίδιος ο επικεφαλής του Εκστρατευτικού Σώματος, Κ. Νίδερ, όσο και η αστική ιστοριογραφία έκτοτε.

1. Ζυμώσεις στους Έλληνες στρατιώτες

Οι δύο κόσμοι που συγκρούονταν φάνηκαν από την πρώτη στιγμή που τα ελληνικά στρατεύματα πάτησαν το πόδι τους στην επαναστατημένη Ουκρανία. Στην Οδησό ο Αρχιεπίσκοπος Βεσσαραβίας και οι πρόκριτοι της Μόσχας έσπευσαν να συναντήσουν τον επικεφαλής του ελληνικού Εκστρατευτικού Σώματος ζητώντας από τον ελληνικό στρατό να μεταβεί στη Μόσχα ώστε να την απελευθερώσει από τους μπολσεβίκους. Στη Χερσώνα, πρώην υπουργοί της Ρωσίας, υπουργοί της Ουκρανίας, Πρίγκιπες, Στρατηγοί, Ναύαρχοι και λοιπά απομεινάρια της άρχουσας τάξης επίσης δεν παρέλειψαν να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη της Ρωσίας και της Ουκρανίας πάνω από τα φέρετρα των Ελλήνων φαντάρων που ήδη είχαν αρχίσει να συσσωρεύονται.

Την ίδια στιγμή, οι Έλληνες έμποροι, όχι μόνο της Οδησού, αλλά και των λοιπών εμπορικών κέντρων της Μαύρης Θαλάσσης ανέκτησαν θάρρος, όσο ουδέποτε και συνεπώς κατέκλυσαν κυριολεκτικώς τις αποθήκες του Τελωνείου και της πόλης της Οδησού με διάφορα εμπορεύματα.⁴⁹

Η υποδοχή του απλού κόσμου βεβαίως στους σωτήρες των εκμεταλλευτών του ήταν πολύ διαφορετική. Σιγά - σιγά οι Έλληνες στρατιώτες άρχισαν να συνειδητοποιούν γιατί και εναντίον ποιων είχαν σταλεί να πολεμήσουν:

⁴⁹ Παυλίδης Ελευθέριος, *Ο Ελληνισμός της Ρωσίας*, Αθήνα 1953, σελ. 68.

«Όταν αποβιβαστήκαμε στην Οδησσό», αναφέρει ο τότε στρατιώτης Ν. Μπρούκλις, «το λόχο μας το στείλανε σε μια συνοικία που ζούσαν φτωχοί Έλληνες, και γνωριστήκαμε με φαμίλιες που μας δεχτήκανε σαν αδέρφια και μας κατατόπισαν για το τι γίνεται εκεί. Έτσι αρχίσαμε να καταλαβαίνουμε με ποιους είναι το δίκιο».⁵⁰

Στις 28 Γενάρη του 1919, ο διοικητής της 159ης μεραρχίας υποστράτηγος Μπουρύ θα γράψει ανήσυχος στον συνταγματάρχη Χρ. Τσοκαλόπουλο-Ρέμπελο: «Το γραφείον πληροφοριών του στρατηγείου μου επληροφορήθη ασφαλώς ότι οι Έλληνες στρατιώται έχουν έλθει εις συμφωνίαν με τους Μπολσεβίκους και όχι μόνο δεν θα πολεμήσουν εναντίον των, όταν αυτοί επιτεθούν, αλλά θα ενωθούν μετ' αυτών. Σας παρακαλώ να λάβητε σύντομα μέτρα προς πρόληψιν και ματαίωσιν των σχεδίων τούτων του εχθρού».⁵¹

Παρά τη συνεχή αστική κατήχηση και προπαγάνδα, ακόμα και οι πλέον πιστοί στρατιώτες έφτασαν να δηλώνουν ανοικτά ότι θεωρούσαν τον εαυτό τους πουλημένο κρέας, όπως χαρακτηριστικά ανέφερε σε σχετικό του τηλεγράφημα ο συνταγματάρχης Ι. Σταυριδάκης.⁵² Σύντομα, οι αντιδράσεις των φαντάρων, όμως, δεν θα περιορίζονταν απλά στη διατύπωση παραπόνων.

Πράγματι, το Μάρτη του 1919 οι σχετικές εκδηλώσεις πολλαπλασιάστηκαν, ενώ έλαβαν και άλλα χαρακτηριστικά. Το 2ο τάγμα του 34ου Συντάγματος αρνήθηκε να χτυπήσει τους Γάλλους στρατιώτες όταν εκείνοι ξεσηκώθηκαν και εγκατέλειψαν το μέτωπο βορειοδυτικά της Οδησσού, ενώ δύο μέρες αργότερα οι άνδρες του ίδιου τάγματος δήλωσαν ότι δεν θα πολεμούσαν πλέον κατά του Κόκκινου Στρατού και στάλθηκαν πίσω στην Οδησσό. Διηγώντας πώς έφτασαν σε αυτήν την απόφαση, ένας από τους φαντάρους του 2ου τάγματος, έγραψε: «Οι χωριάτες μάς έβλεπαν με μίσος γιατί ήταν μαζί μας οι τσιφλικάδες και τους παίρνανε πίσω τα χωράφια, που τους είχε δώσει η Επανάσταση».

⁵⁰ Αυγητίδης Κώστας, *Οι Ελληνοπόνητοι και η νεαρή σοβιετική εξουσία*, στην ΚΟΜΕΠ, Αθήνα 2007, τ.4, σελ. 239-250.

⁵¹ Οικονομίδης Ορφέας, *Η Ουκρανική Εκστρατεία και οι Έλληνες Φαντάρτοι*, στην ΚΟΜΕΠ, Αθήνα 1977, τ.11, σελ. 54-55.

⁵² Έκθεση του Ι. Σταυριδάκη προς τον υπουργό των Εξωτερικών Ν. Πολίτη σχετικά με την κατάσταση στη Ρωσία (7 Μάρτη - 15 Μάη 1919), σελ. 22.

Τα κρούσματα απειθαρχίας συνεχίζονταν με αυξανόμενους ρυθμούς. Το 1ο τάγμα του 3ου Συντάγματος παραβίασε τις διαταγές της διοίκησής του και αποστάλθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Ακόμη, δύο τμήματα του ελληνικού στρατού, που στρατοπέδευαν στην Οδησσό, αρνήθηκαν να εκτελέσουν διαταγή της διοίκησής τους, να επιτεθούν ενάντια στους μπολσεβίκους, με αποτέλεσμα να αφοπλιστούν, πολλοί φαντάροι να συλληφθούν και να σταλούν συνοδευόμενοι πίσω στην Ελλάδα. Μεγάλες ταραχές εκδηλώθηκαν στις γραμμές των ελληνικών στρατευμάτων, που βρίσκονταν στην Οδησσό. Η φυλακή της Οδησσού κυριολεκτικά ήταν κατάμεστη από Έλληνες στρατιώτες, που αρνήθηκαν να πολεμήσουν ενάντια στον Κόκκινο Στρατό.⁵³

Την ίδια στιγμή, δεν ήταν λίγοι εκείνοι που αυτομόλησαν στους «κόκκινους», όπως για παράδειγμα ο υπαξιωματικός του 9^{ου} λόχου, Παπαδόπουλος, που, σύμφωνα με την «Ιζβέστια» του Χαρκόβου (3/2/1919), προσχώρησε με εβδομήντα ακόμη στρατιώτες στον Κόκκινο Στρατό. Οι λιποταξίες στο ελληνικό εκστρατευτικό σώμα είχαν λάβει μεγάλες διαστάσεις.⁵⁴

Ο στρατιώτης του 2ου Συντάγματος Θεόδωρος Αρσένης εγκατέλειψε τη μονάδα του και κολυμπώντας πέρασε το Δνείστερο, για να ενταχθεί στις γραμμές του αντάρτικου συντάγματος που δρούσε στην περιοχή. Στις 18 Μάρτη 1919, εξαφανίστηκαν από το 34ο Σύνταγμα στην Οδησσό δύο στρατιώτες, ενώ στις 5 Απρίλη εξαφανίστηκαν ο δεκανέας Α. Εμμανουηλίδης και άλλοι τρεις φαντάροι.⁵⁵

2. Η δράση των Ελλήνων

Το καθήκον της ζύμωσης των επαναστατικών ιδεών και της οργάνωσης της επαναστατικής πάλης, τόσο μεταξύ των Ελλήνων εργατών και αγροτών, όσο και μεταξύ των ελληνικών στρατευμάτων που στάλθηκαν για να καταστείλουν την Επανάσταση, ανέλαβαν κατά κύριο λόγο οι Έλληνες, πρωτοπόροι αγωνιστές στις πόλεις και την ύπαιθρο της Νότιας Ουκρανίας.

⁵³ Αυγητίδης Κώστας, *Οι Ελληνοπόνητοι και η νεαρή σοβιετική εξουσία*, στην ΚΟΜΕΠ, Αθήνα 2007, τ.4, σελ. 176-177.

⁵⁴ Τσικούλας Βασίλης, *Η Ουκρανική εκστρατεία και το ΣΕΚΕ*, στο Νέος Κόσμος, Αθήνα 1967, τ.11, σελ. 66.

⁵⁵ Αυγητίδης Κώστας, *Οι Ελληνοπόνητοι και η νεαρή σοβιετική εξουσία*, στην ΚΟΜΕΠ, Αθήνα 2007, τ.4, σελ. 178-179.

Όπως και στην υπόλοιπη Ρωσία, οι Έλληνες ήταν οργανωμένοι, είτε στις Κομματικές Οργανώσεις των Μπολσεβίκων, είτε στα «εθνικά τμήματα» του κόμματος, που συγκροτήθηκαν σε μια πορεία. Μέλη του Κόμματος των Μπολσεβίκων, για παράδειγμα, υπήρξαν οι Θ. Βεργόπουλος, Μ. Μανέλης, Α. Νεδελιάκης, Γ. Λουσανάκης, Ν. Πανάγου, Ξ. Μαλανδράκης, Γ. Λινάκης, Δ. Πετράκης και πολλοί ακόμη. Ο Σκαρλάτος υπήρξε μέλος της Κομματικής Επιτροπής της περιοχής Σλομπόντκα της Οδησσού. Μέλη της Ελληνικής Κομμουνιστικής Ομάδας της Οδησσού ήταν οι Π. Τομπουλίδης, Α. Ιωαννίδης, Λενάκης, Μπουργαζλής κ.ά.

Άλλοι πολέμησαν μέσα από τις γραμμές του Κόκκινου Στρατού, όπως για παράδειγμα, ο Γ. Μαζαράκης, που υπηρέτησε στο Επιτελείο του Κόκκινου Στρατού στην Οδησσό, ο διμοιρίτης Μ. Τσέπρας, ο Θ. Ζαρωτιάδης, ο Κ. Παπαδόπουλος, ο Α. Σάμης, ο Ζ. Κοντός, ο Ν. Μανουκλίδης, ο Γ. Θεοδωρής, Π. Τομπουλίδης, Α. Ιωαννίδης, Κ. Βασιλειάδης, Π. Κοντογιώργης, Β. Παπαδόπουλος, Χαραλαμπίδης κ.ά. Επίσης, στην Κόκκινη Φρουρά της Οδησσού υπηρέτησαν οι Φ. Κωνσταντής, Κ. Κυριακού κ.ά. Επικεφαλής της Κόκκινης Φρουράς της Σεβαστούπολης ήταν ο Αλεξίου. Έλληνες μαχητές έλαβαν μέρος στην απελευθέρωση όλων σχεδόν των πόλεων που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των αντεπαναστατικών δυνάμεων, ντόπιων και ξένων, όπως η Συμφερόπολη, η Χερσώνα, η Οδησσός κ.ά.

Άλλοι έδρασαν μέσα από τις παράνομες ένοπλες οργανώσεις των Μπολσεβίκων στις πόλεις. Όπως για παράδειγμα, ο Γρηγόρης Γιαννόπουλος, ο οποίος υπήρξε διμοιρίτης ένοπλου κομμουνιστικού τάγματος στην Οδησσό και οι Νίκος Σκαρλάτος και Κοτσούλης, οι οποίοι ανατίναξαν αμαξοστοιχία τρένου στα προάστια της πόλης.

Στο πλαίσιο της ειδικής δουλειάς που απαιτούνταν στις γραμμές των ξένων στρατευμάτων, τα οποία είχαν σταλεί για την κατάπνιξη της Επανάστασης, συγκροτήθηκαν από το Δεκέμβρη του 1918 μια σειρά «Επιτροπές Διαφώτισης» των ξένων στρατιωτών. Στην Οδησσό η σχετική Επιτροπή διέθετε δέκα επιμέρους «εθνικά» τμήματα. Στο Ελληνικό Τμήμα μετείχαν οι Α. Ιωαννίδης, Α. Μαμένδος, Ν. Σκουρένικος, ενώ η έδρα του βρισκόταν στο απαγορευμένο καφενείο «Σπάρτη». Αντίστοιχη Επιτροπή υπήρχε και στη Σεβαστούπολη, με την οποία είχε επαφή ο λοχαγός Δ. Φλούλης. Σημαντική, τέλος, ήταν η δράση που ανέπτυξε η κομμουνιστική

«Ομάδα της Κωνσταντινούπολης» (Σεραφεΐμ Μάξιμος, Αναστάσης Ζαχαριάδης κ.ά.), η οποία διατηρώντας παράνομο τυπογραφείο, γιάφκες στην Κωσταντζα, το Γαλάτσι, τη Βάρνα και την Οδησσό, καθώς και συνδέσμους μέσα στα καράβια, τροφοδοτούσε συνεχώς με έντυπο υλικό ολόκληρο το ουκρανικό μέτωπο.⁵⁶

Η ζύμωση στους φαντάρους γινόταν με διάφορους τρόπους, είτε με άμεση επαφή, όπου αυτό ήταν δυνατό, είτε με τη διακίνηση προκηρύξεων. Αντίστοιχα, σημαντική ήταν η διαφωτιστική δουλειά που γινόταν με τον επαναστατικό Τύπο. Η εφημερίδα «Κομμουνιστής», η οποία τυπωνόταν και στα ελληνικά, εκδιδόταν κάθε δέκα μέρες σε πέντε έως δέκα χιλιάδες αντίτυπα, ενώ σύμφωνα με τον αντεπαναστάτη στρατηγό Σούλγκιν, βρισκόταν σε κάθε γωνιά της Οδησσού.⁵⁷

Στη Σεβαστούπολη δύο Έλληνες μπολσεβίκοι, οι Βάσσια Πασσάς και Φέντια Αλούρδος, ανέλαβαν να κοινωνήσουν στους συμπατριώτες τους του εκστρατευτικού σώματος επαναστατικές ιδέες μέσω προκηρύξεων. Επιπλέον, αρκετοί απλοί κάτοικοι ήρθαν σε επικοινωνία με τις ελληνικές μονάδες και κατάφεραν να τους πείσουν να αλλάξουν στρατόπεδο. Τον Απρίλη, μάλιστα, εμφανίστηκαν στην επαναστατική επιτροπή της Σεβαστούπολης πενήντα Έλληνες του εκστρατευτικού σώματος οι οποίοι εξέφρασαν την επιθυμία τους να προσχωρήσουν στον Κόκκινο Στρατό.

3. Η κόκκινη σημαία στην Οδησσό

Καθώς οι θέσεις των αντεπαναστατικών δυνάμεων έπεφταν η μία μετά την άλλη μπροστά στην ορμητική προέλαση του Κόκκινου Στρατού, στις 5-6 Απρίλη του 1919 ήρθε και η σειρά της Οδησσού. Οι Έλληνες όμως στρατιώτες αρνήθηκαν να πολεμήσουν.⁵⁸

Να σημειωθεί πως οι Έλληνες της Οδησσού ήταν από τους πρώτους που μπήκαν στην πόλη με τον Κόκκινο Στρατό, ενώ οι Έλληνες εργάτες σχημάτισαν

⁵⁶ Οικονομίδης Ορφέας, *Η Ουκρανική Εκστρατεία και οι Έλληνες Φαντάρτοι*, στην ΚΟΜΕΠ, Αθήνα 1977, τ.11, σελ. 53.

⁵⁷ Αυγητίδης Κώστας, *Οι Ελληνοπόντιοι και η νεαρή σοβιετική εξουσία*, στην ΚΟΜΕΠ, Αθήνα 2007, τ.4, σελ. 238-239, 241, 244.

⁵⁸ Καταϊφτσής Δημήτρης, *Έλληνες στην Κριμαία του ρωσικού εμφυλίου πολέμου (1918-1921)*, στα Ιστορικά Θέματα, τ.119, σελ. 75.

αμέσως Σοβιέτ, το οποίο εγκαθίδρυσαν στο μέγαρο του άλλοτε Ελληνικού Προξενείου.

Τρεις μήνες μετά την έναρξή της, η περιβόητη «ουκρανική εκστρατεία» έφτανε στο τέλος της. «Οι Μπολσεβίκοι νίκησαν. Η νίκη τους αυτή όμως, ήτανε και δική μας, ήτανε νίκη του Παγκόσμιου Προλεταριάτου» Οι Μπολσεβίκοι δεν επιδίωξαν αντίποινα απέναντι στους ξένους στρατιώτες και τους επέτρεψαν να φύγουν ειρηνικά. «Όλοι είμαστε αδέρφια», έλεγαν οι Κοκκινοφρουροί στους Έλληνες φαντάρους λίγο πριν αναχωρήσουν για την Ελλάδα: «Πηγαίνετε στην πατρίδα σας και κάνετε εκεί ό,τι κάναμε εμείς εδώ!».⁵⁹

⁵⁹ Οικονομίδης Ορφέας, *Ο Μεγάλος Οχτώβρης και η Ελλάδα*, Αθήνα 1979, σελ. 177.

Γ' Μέρος

**Η αποτίμηση της Οκτωβριανής Επανάστασης και των
πλευρών της**

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ιστορική σημασία της Οκτωβριανής Επανάστασης και του πρώιμου σοσιαλισμού

Η Οκτωβριανή Επανάσταση προέκυψε ως συνέπεια συσσώρευσης εκρηκτικών κοινωνικών αντιθέσεων στην τσαρική Ρωσία, οξυμένων στο έπακρο από τη συμμετοχή της χώρας στον πόλεμο, σε μια συγκυρία όπου καμία πολιτική δύναμη, συμπεριλαμβανομένων και των αριστερών (εσσέρων και μενσεβίκων), που υποστήριζε ή αποδεχόταν τον καπιταλιστικό δρόμο ανάπτυξης δεν ήταν σε θέση να τις λύσει.

Η νίκη της Επανάστασης, μετά από ένα αιματηρό εμφύλιο πόλεμο και η επακόλουθη δημιουργία της ΕΣΣΔ αποτέλεσαν μείζονα υπαρξιακή απειλή για το παγκόσμιο κεφαλαιοκρατικό σύστημα, για όλες τις δυνάμεις της ταξικής κυριαρχίας και εκμετάλλευσης.

Μπορούμε να πούμε ότι θεμελιώδες γνώρισμα του σοβιετικού σοσιαλισμού είναι η εγκαθίδρυση της κοινωνικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής με τη μορφή της κρατικοποίησής τους. Υπό καθεστώς κοινωνικής – κρατικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής και σχεδιοποιημένης διεύθυνσής τους η ΕΣΣΔ σημείωσε μεγάλη οικονομική πρόοδο και αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των λαών της.

Η σοβιετική κοινωνία, εκκινώντας από συνθήκες οικονομικής κατάρρευσης και στηριζόμενη στις δικές της δυνάμεις, μπόρεσε να πραγματοποιήσει σε σύντομο χρονικό διάστημα ένα κρίσιμο τεχνολογικό και πολιτισμικό άλμα, το οποίο της έδωσε τη δυνατότητα να νικήσει τις δυνάμεις του ναζισμού στο φονικότερο πόλεμο της ιστορίας. Τεράστιας σημασίας ήταν οι κοινωνικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στην ΕΣΣΔ. Για πρώτη φορά στην ιστορία οι εργαζόμενοι, ως φορείς εργατικής δύναμης, έπαψαν να αποτελούν εμπόρευμα, δεδομένου ότι κατοχυρώθηκε για όλους το δικαίωμα στην εργασία και επετεύχθη η πλήρης απασχόληση του πληθυσμού. Επιπροσθέτως, η πρόσβαση στα πλέον σημαντικά καταναλωτικά αγαθά (βασικά τρόφιμα) και υπηρεσίες (υγείας, εκπαίδευσης, αναψυχής, στέγης, κοινής ωφέλειας, συγκοινωνίας) ήταν κατοχυρωμένη από την κοινωνία, είτε δωρεάν, είτε σε χαμηλές

έως συμβολικές τιμές, βάσει της σημασίας τους για την ικανοποίηση των θεμελιωδών ανθρώπινων αναγκών.

Οι σημαντικές επιτυχίες στους τομείς της περίθαλψης, της επιστήμης, της εκπαίδευσης και της πολιτισμικής ανάπτυξης κατέστησαν την ΕΣΣΔ συγκρίσιμη με τις πλέον ανεπτυγμένες κεφαλαιοκρατικές χώρες του πλανήτη. Δεδομένων των κοινωνικών επιτευγμάτων του σοβιετικού καθεστώτος μπορούμε να πούμε ότι στην περίπτωση του η ανθρωπότητα ανίχνευσε τις πραγματικές δυνατότητες χειραφέτησης της εργασίας στις υλικές συνθήκες του 20^{ου} αιώνα. Ωστόσο, αυτές οι δυνατότητες είχαν ορισμένους κρίσιμους περιορισμούς, κάτι που πρέπει οπωσδήποτε να λαμβάνεται υπόψη όταν επιχειρείται η ερμηνεία της ιστορικής πορείας και τελικής ήττας της πρώτης σοσιαλιστικής κοινωνίας.

Το σοβιετικό καθεστώς διαμορφώθηκε και αναπτύχθηκε σε σκληρή, παρατεταμένη αντιπαράθεση με τους ταξικούς αντιπάλους του στο εσωτερικό και με τις κατά πολύ πιο ισχυρές ιμπεριαλιστικές δυνάμεις στο εξωτερικό. Σε αυτή την αντιπαράθεση ήταν αναπόφευκτα υποχρεωμένο να ασκεί βία, αναπτύσσοντας μηχανισμούς καταστολής. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η βία που ασκούσε το σοβιετικό καθεστώς ήταν αντίστοιχη της δύναμης των αντιπάλων του και της απειλής που αυτοί αντιπροσώπευαν για την επιβίωσή του. Ήταν απότοκη της δικής του αστάθειας και της αδυναμίας του στις συνθήκες του 20^{ου} αιώνα να καταστήσει τις νέες κοινωνικές σχέσεις μη αναστρέψιμες. Ωστόσο, η βία της επανάστασης στράφηκε και εναντίον αρκετών πρωταγωνιστών της.

Κάθε πραγματικά μεγάλη επανάσταση η οποία δημιουργεί μια ριζικά νέα κοινωνία αντιμετωπίζει μετά τη νίκη της μια πολύ διαφορετική κατάσταση από αυτή που προηγείται της καθεστωτικής ανατροπής. Γιατί, ενώ συνήθως για την αμφισβήτηση του παλιού καθεστώτος αρκούν ένας τελικός στόχος που παραπέμπει σε μια νέα κοινωνία, καθώς και συγκεκριμένα αιτήματα που ικανοποιούν άμεσες ανάγκες του πληθυσμού, η δρομολόγηση της οικοδόμησης της νέας κοινωνίας απαιτεί σαφείς ενδιάμεσους στόχους, προσαρμοσμένους στις συγκεκριμένες συνθήκες και δυνατότητες όπου λαμβάνουν χώρα οι επαναστατικές αλλαγές. Τότε ανακύπτει το ζήτημα των ορίων της επανάστασης, των αντικειμενικών και αναπόδραστον περιορισμών της, η συνειδητοποίηση των οποίων είναι αναγκαία για

τη συγκρότηση των απαιτούμενων επιμέρους στόχων της μετασχηματιστικής δράσης. Χωρίς αυτή τη συνειδητοποίηση η επανάσταση δεν μπορεί να έχει μέλλον.

Ο Λένιν αναφέρθηκε με μεγάλη οξυδέρκεια στο κρίσιμο ζήτημα της προσαρμογής του έργου των επαναστατών στις συγκεκριμένες συνθήκες της δράσης τους:

«Πραγματικοί επαναστάτες τις περισσότερες φορές έσπασαν τα μούτρα τους σ' αυτό το σημείο, όταν άρχιζαν να γράφουν την 'επανάσταση' με κεφαλαίο γράμμα, να εξαίρουν την 'επανάσταση' σαν κάτι το σχεδόν θεϊκό, να χάνουν τα μυαλά τους, να χάνουν την ικανότητα να σκέπτονται, να ζυγιάζουν, να ελέγχουν με τον πιο ψύχραιμο και νηφάλιο τρόπο σε ποια στιγμή, μέσα σε ποιες συνθήκες, σε ποιον τομέα δράσης πρέπει να ξέρουν να ενεργούν επαναστατικά και σε ποια στιγμή, μέσα σε ποιες συνθήκες, σε ποιον τομέα δράσης πρέπει να ξέρουν να περνούν στη μεταρρυθμιστική δράση. Πραγματικοί επαναστάτες θα χαθούν [...] μόνο στην περίπτωση που θα χάσουν τη νηφαλιότητά τους και θα τους περάσει από το μυαλό, ότι τάχα 'η μεγάλη, η νικηφόρα, η παγκόσμια' επανάσταση μπορεί και πρέπει υποχρεωτικά να λύσει με επαναστατικό τρόπο τα κάθε λογής προβλήματα μέσα σε οποιεσδήποτε συνθήκες και σε όλους τους τομείς της δράσης – και στην περίπτωση αυτή θα χαθούν ασφαλώς».⁶⁰

Η συνειδητοποίηση των ορίων της επανάστασης συνάπτεται με αναγκαίες υποχωρήσεις και ελιγμούς, με διαρκείς προσαρμογές του τελικού-στρατηγικού στόχου στις αντικειμενικές δυνατότητες αλλαγής της κοινωνίας.

Όμως, σε συνθήκες επαναστατικής διαδικασίας κατά την οποία με βίαιο τρόπο και διαμέσου σφοδρών ταξικών συγκρούσεων οι δυνάμεις της επανάστασης αλλάζουν την κοινωνία, η αναγνώριση ορίων και η τροποποίηση των στόχων είναι πάντα κάτι εξαιρετικά δύσκολο κι επώδυνο, συνυφασμένο με αναπόφευκτες διασπάσεις και συγκρούσεις εντός του στρατοπέδου της επανάστασης, μεταξύ των ηγετών και πρωταγωνιστών της. Οι συγκρούσεις αυτές δεν μπορεί να μην κατατείνουν σε βίαιη λύση, δεδομένου ότι η δύναμη και η βία είναι η γλώσσα της, αλλά και επειδή η αναγνώριση ορίων προώθησης της επανάστασης σχοινοβατεί αναπόφευκτα μεταξύ υποχωρήσεων αναγκαίων για τη σωτηρία της και υποχωρήσεων που οδηγούν στην ήττα της.

⁶⁰ Β.Ι. Λένιν, *Η σημασία του χρυσού τώρα και ύστερα από την πλήρη νίκη του σοσιαλισμού*, Άπαντα, Αθήνα 1983, τ.44, σ.223.

Δεν υπάρχει μεγάλη επανάσταση – και η Οκτωβριανή ήταν η μεγαλύτερη και συγκλονιστικότερη της ιστορίας – που να μην είναι υποχρεωμένη να αναγνωρίσει τα όριά της, να τροποποιήσει τους στόχους της, να προβεί σε αναγκαίες υποχωρήσεις σε σχέση με το αρχικό σχέδιο. Και συνάμα δεν υπάρχει μεγάλη επανάσταση που να μην κινδυνεύει εξαιρετικά από τα λάθη της, από την πέραν ορισμένου μέτρου παρέκκλιση από τον τελικό σκοπό.

Όπως έδειξε και η εμπειρία της Οκτωβριανής Επανάστασης, η σφοδρότητα των αντιπαραθέσεων εντός του ίδιου του επαναστατικού στρατοπέδου οξύνεται από το γεγονός ότι στα διαφορετικά τμήματα και ηγετικές ομάδες του βρίσκουν έκφραση τα συμφέροντα και οι διαθέσεις των διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων και τάξεων που συμμετέχουν στην επανάσταση, μεταξύ των οποίων κατά την εξέλιξη της επαναστατικής διαδικασίας προκύπτουν αντιθέσεις και αντιπαραθέσεις.

Έτσι λοιπόν η πορεία μιας επανάστασης αναπόφευκτα ενέχει και το βίαιο «ξεκαθάρισμα λογαριασμών» μεταξύ των ίδιων των επαναστατικών δυνάμεων. Γι' αυτό και οι πρωταγωνιστές της επαναστατικής ανατροπής ενός καθεστώτος δεν είναι ποτέ ακριβώς ίδιοι με αυτούς που πρωταγωνιστούν στην οικοδόμηση της νέας κοινωνίας. Και, συνεπώς, δεν υπάρχει πραγματικά μεγάλη επανάσταση που να μην «τρώνει τα παιδιά της», τουλάχιστον ορισμένα από αυτά.

Αναφορικά με το σοβιετικό καθεστώς, χρειάζεται να έχει κανείς υπόψη ότι οι νέες σχέσεις ιδιοκτησίας εγκαθιδρύθηκαν πάνω σε υλική βάση κληρονομημένη από το παρελθόν, η οποία, στην πλέον προηγμένη εκδοχή της, αφορούσε θύλακες εκμηχανισμένης παραγωγής – μεγάλης βιομηχανίας, με κυρίαρχο όμως, τον τεράστιο όγκο προβιομηχανικών μέσων παραγωγής και προβιομηχανικών τύπων εργαζομένου.

Πρέπει επίσης, να σημειωθεί ότι, παρά τη μεγάλη τεχνολογική πρόοδο που σημειώθηκε, η υλική βάση της χώρας, ακόμη και στην περίπτωση της εκτενώς αναπτυγμένης μεγάλης βιομηχανίας, παρέμενε εν πολλοίς αναντίστοιχη των κομμουνιστικών σχέσεων. Βεβαίως, η εκμηχανισμένη παραγωγή αποτελεί εκείνο το επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων το οποίο καθιστά εφικτή την εγκαθίδρυση της κοινωνικής ιδιοκτησίας και τη σχεδιοποιημένη διεύθυνσή τους. Και σε αυτό το επίπεδο όμως, διατηρείται ο υποδουλωτικός καταμερισμός εργασίας, η αντίθεση μεταξύ διανοητικής, διοικητικής, δημιουργικής, ευχάριστης και χειρωνακτικής, εκτελεστικής, κοπιώδους, μονότονης, ανθυγιεινής εργασίας.

Στην ΕΣΣΔ, σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας της, μεγάλο μέρος των εργαζομένων αποτελούσαν χειρώνακτες – άμεσοι παραγωγοί, χειριστές χειροκίνητων εργαλείων ή υπηρέτες της λειτουργίας των μηχανών. Επρόκειτο, στην πλειονότητά τους, για φορείς στοιχειωδών γνώσεων, περιορισμένης τεχνικής ειδίκευσης, οι οποίοι μπορούσαν να αντιλαμβάνονται και να ελέγχουν μερικώς μόνο τις άμεσες συνθήκες της εργασίας τους, ενώ στερούνταν την ικανότητα σφαιρικής γνώσης και ελέγχου των ευρύτερων παραγωγικών διαδικασιών.

Σε συνθήκες όμως εκτενούς αντικατάστασης των εμπορευματικών – χρηματικών σχέσεων από σχέσεις σχεδιομετρικής οργάνωσης της οικονομίας, οι οποίες απαιτούσαν διευθυντικό έργο υψηλής ειδίκευσης, θεμελιωμένο στην κατανόηση τεχνολογικών – παραγωγικών διαδικασιών μεγάλης κλίμακας, η πληθώρα των χειρωνακτών εργαζομένων – άμεσων παραγωγών απείχε παρασάγγας από τη δυνατότητα άμεσης ανάληψης του έργου αυτού. Στις δεδομένες συνθήκες κομβικό ρόλο στη διεύθυνση της οικονομίας έπαιξε αναπόφευκτα ένας ξεχωριστός από τους άμεσους παραγωγούς διοικητικός μηχανισμός, αποτελούμενος από ειδικούς.

Σε όλη την ιστορία της ΕΣΣΔ η διάσταση μεταξύ του διαρκώς διευρυνόμενου σώματος των ειδικών και των χειρωνακτών-άμεσων παραγωγών δεν ήταν εφικτό να ξεπεραστεί. Μάλιστα, σε συνθήκες όπου ένα πολύ μεγάλο μέρος των χειρωνακτών εργαζομένων στη φυσική αμεσότητά τους αποτελούσε παραγωγική δύναμη και συνεπώς το αποτέλεσμα της εργασίας, η ποσότητα και η ποιότητα του παραγόμενου προϊόντος, εξαρτιόταν εν πολλοίς από τις φυσικές προσπάθειές τους, από την ένταση, το ρυθμό, την επιδεξιότητα χρήσης των σωματικών τους δυνάμεων για τη λειτουργία των μέσων παραγωγής, για τη σχεδιοποιημένη διεύθυνση της οικονομίας ήταν αναγκαία και η διεύθυνση των ίδιων των χειρωνακτών εργαζόμενων.

Αυτό σήμαινε τη διατήρηση και αναπαραγωγή των σχέσεων διεύθυνσης ανθρώπου από άνθρωπο εντός της εργασίας, πράγμα που οδηγεί στην εμφάνιση του γραφειοκρατικού φαινομένου. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι το φαινόμενο αυτό στην ΕΣΣΔ δεν μπορούσε να καταργηθεί, δεδομένης της ανάγκης για μεγάλης κλίμακας σχεδιομετρική διεύθυνση του συστήματος της παραγωγής και της αδυναμίας των άμεσων παραγωγών να φέρουν σε πέρας αυτό το καθήκον, ακριβώς επειδή παρέμεναν άμεσοι παραγωγοί.

Συνάμα, στη ΕΣΣΔ δεν κατέστη εφικτή η υπέρβαση των εμπορευματικών – χρηματικών σχέσεων. Παρά τη συρρίκνωση τους σε ορισμένες περιόδους αυτές διατηρούνταν πάντα, νόμιμα στις σχέσεις, κυρίως μεταξύ του κρατικού και του συνεταιριστικού τομέα, καθώς και μεταξύ των παραγωγών και των τελικών καταναλωτών, αλλά και παράνομα στο πλαίσιο της σκιώδους οικονομίας.

Η αντιμετώπιση των εμπορευματικών – χρηματικών σχέσεων, ο τρόπος και ο βαθμός αντικατάστασής τους από τις σχέσεις σχεδιομετρικής διεύθυνσης της οικονομίας αποτέλεσε ένα τεράστιο πρόβλημα για τη σοβιετική οικονομική θεωρία και πολιτική. Η μη επιτυχής επίλυσή του, είτε εξαιτίας της βεβιασμένης κατάργησης των εμπορευματικών και χρηματικών σχέσεων, ακόμη και σε τομείς όπου αυτές ήταν αναπόδραστες, είτε εξαιτίας της εκτενούς αποκατάστασής τους, ακόμη και σε τομείς όπου είχε αναπτυχθεί σημαντικά ο κοινωνικός χαρακτήρας της εργασίας, απέβη μοιραία για το σοσιαλιστικό εγχείρημα.

Η ανάπτυξη των εμπορευματικών σχέσεων στο πλαίσιο μιας ογκώδους σκιώδους οικονομίας, η οποία, διευκολυνόμενη και από την οικονομική πολιτική των σοβιετικών κυβερνήσεων από τη δεκαετία του 1960 και μετά, άρχισε να διεισδύει σε διάφορους τομείς της επίσημης οικονομίας, έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση των κοινωνικών δυνάμεων που ανέτρεψαν τελικά το σοσιαλιστικό καθεστώς.

Ο Μαρξ, αναφερόμενος στην κομμουνιστική κοινωνία του μέλλοντος, είχε αναγνωρίσει με εξαιρετική οξυδέρκεια το αναπόφευκτο μιας ιστορικής περιόδου κατά την οποία αυτή θα υφίσταται πάνω όχι στη δική της βάση, αλλά σε μια βάση που κληρονόμησε από την προηγούμενη κοινωνία, και συνεπώς «από κάθε άποψη, οικονομικά, ηθικά, πνευματικά, είναι γεμάτη με τα σημάδια της παλιάς κοινωνίας, που από τους κόλπους της βγήκε».⁶¹

Η ΕΣΣΔ, όπως και οι άλλες σοσιαλιστικές κοινωνίες του 20^{ου} αιώνα, δεν μπόρεσε να υπερβεί τα σημάδια του ιστορικού παρελθόντος από το οποίο προέκυψε. Ούτε θα μπορούσε άλλωστε. Όσο διατηρούνται εντός του συστήματος της υλικής παραγωγής μορφές εργασίας που αποτελούν άχθος για τους εργαζόμενους και όσο επίσης το προοριζόμενο για κατανάλωση κοινωνικό προϊόν δεν επαρκεί για τη

⁶¹ Μαρξ Καρλ, *Κριτική του προγράμματος της Γκότα*, Αθήνα 1994, σ. 21.

βέλτιστη από ποσοτική και ποιοτική σκοπιά ικανοποίηση των αναγκών θα διατηρείται για τμήματα του κόσμου της εργασίας και η σχετική διάσταση μεταξύ ατομικών και κοινωνικών συμφερόντων. Θα διατηρούνται εντός της σοσιαλιστικής κοινωνίας και συμπεριφορές (κομφορμισμός, καταναλωτισμός, καριερισμός, ηθική διπροσωπία, νεποτισμός) που απάδουν προς τους στρατηγικούς της στόχους, για τον έλεγχο των οποίων, προκειμένου να μην αποκτήσουν ανοικτά αντεπαναστατική δυναμική, θα είναι αναγκαία και πολιτικά-κατασταλτικά μέσα. Συνακόλουθα, θα διατηρείται και η πιθανότητα ανατροπής του σοσιαλιστικού καθεστώτος.

Το σοβιετικό καθεστώς ηττήθηκε τελικά όταν οι αναπόδραστες στις συγκεκριμένες συνθήκες ιδιότυπες αντιφάσεις του έγιναν ανεξέλεγκτες, γεννώντας ένα ισχυρό εντός της οικονομίας, καθώς και του κομματικού και κρατικού μηχανισμού συνασπισμό αντισοσιαλιστικών δυνάμεων, σε μια συγκυρία όπου οι δυνάμεις που το υπερασπίζονταν βρέθηκαν, όσον αφορά τη θεωρητική, ιδεολογική και πολιτική τους συγκρότηση, εντελώς απροετοίμαστες να αντιμετωπίσουν τις πρώτες.

Ωστόσο, παρά τις εσωτερικές αντιφάσεις, την αστάθεια και τελική ήττα του, το σοβιετικό καθεστώς αποτέλεσε κοσμοϊστορικής σημασίας απόδειξη του εφικτού κατάργησης της κεφαλαιοκρατίας και έναρξης της οικοδόμησης σχέσεων αλληλεγγύης και συντροφικότητας μεταξύ των ανθρώπων. Η τεράστια οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική καταστροφή που επέφερε στους λαούς της ΕΣΣΔ η παλινόρθωση της κεφαλαιοκρατίας καταμαρτυρεί το γεγονός ότι μόνο σε συνθήκες κοινωνικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής θα μπορούσαν να διατηρήσουν και να βελτιώσουν περαιτέρω το επίπεδο διαβίωσης που επέτυχαν.⁶²

⁶² Vazyoulin Alexeyvich Victor, *Η λογική της ιστορίας: Ζητήματα θεωρίας και μεθοδολογίας*, Αθήνα 2013, σ. 400.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αναρίθμητες σελίδες έχουν γραφτεί για την Οκτωβριανή Επανάσταση και το ερώτημα είναι αν κάτι νέο θα μπορούσε να προστεθεί στα όσα ως τώρα έχουν καταγραφεί και αναλυθεί από την πλευρά τόσο των Ρώσων όσο και των Δυτικών. Βέβαια, το ότι ο Οκτώβριος του 1917 άλλαξε τον ρου της Ιστορίας είναι ένα γεγονός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση.

Τα χρόνια που προηγήθηκαν, από το 1900 ως το 1917, προετοίμασαν την Επανάσταση. Για την ακρίβεια όμως, μέσα σε εκείνη τη χρονιά είχαμε στην πραγματικότητα δύο επαναστάσεις: τον Φεβρουάριο εκείνης της χρονιάς κλονίζεται η αυτοκρατορία των Ρομανόφ και δύο μήνες αργότερα πέφτει. Δημιουργείται μια συμμαχία φιλελευθέρων και σοσιαλιστών που αποδείχθηκε τελείως ανεπαρκής να αντιμετωπίσει το χάος που επικρατούσε στη Ρωσία, η οποία επιπλέον είχε εμπλακεί σε έναν καταστροφικό πόλεμο εναντίον των Κεντρικών Δυνάμεων. Η ζωή εκείνης της κυβέρνησης δεν θα ξεπερνούσε τους επτά μήνες, ώσπου ο ηγέτης των μπολσεβίκων, ο Βλαδίμηρος Λένιν, θα έριχνε το σύνθημα «Όλη η εξουσία στα Σοβιέτ» και οι μπολσεβίκοι θα καταλάμβαναν την εξουσία.

Ο υπόλοιπος κόσμος δεν θα αντιλαμβανόταν αμέσως τη σημασία αυτού του γεγονότος, το οποίο δεν περιοριζόταν φυσικά στα όσα συνέβαιναν στους δρόμους της Πετρούπολης, αλλά στη νέα πραγματικότητα που έφερναν οι μπολσεβίκοι στην παγκόσμια σκηνή. Διατάγματα που ανέτρεπαν την κοινωνική τάξη εκδόθηκαν σε χρόνο μηδέν. Για πρώτη φορά στα παγκόσμια χρονικά μια κυβέρνηση που αποτελούνταν αμιγώς από σοσιαλιστές καταλάμβανε την εξουσία.

Η αλήθεια είναι ότι τα κοινωνικά φαινόμενα, πόσο μάλλον μια επανάσταση, είναι πολύ ευρύτερα σε περιεχόμενο από τις σύντομες φράσεις με τις οποίες τα προσδιορίζουμε κι ασφαλώς δεν περιορίζονται στις χρονικές – ιστορικές στιγμές που γίνονται κυρίαρχα, ούτε χαρακτηρίζονται από ιδεοληψίες.

Η Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 αποτελεί μια επανάσταση που σφράγισε τον 20^ο αιώνα, δημιουργώντας τεράστιες προσδοκίες για την κοινωνική απελευθέρωση των εργαζόμενων τάξεων και για μια δικαιότερη κοινωνία. Μια

επανάσταση που άλλαξε τον καπιταλιστικό κόσμο μεταφέροντας τη λύση των αντιθέσεων του στο κοινωνικό επίπεδο, δηλαδή στο πεδίο της ταξικής πάλης για την αντικατάστασή του από ένα άλλο κοινωνικό σύστημα. Μια επανάσταση ωστόσο, που σήμερα δεν υπάρχει ως πραγματικότητα στη χώρα που τη γέννησε και που συνεπώς δεν επηρεάζει τις εξελίξεις ως κοινωνική και κρατική οντότητα. Όμως, συνεχίζει να απασχολεί ανθρώπους, κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις όσο καμία άλλη στην ιστορία, καθώς ουδέποτε οι άνθρωποι έπαψαν ή θα πάντων να αναζητούν την κοινωνική δικαιοσύνη.

Πηγές και βιβλιογραφία

A. ΠΗΓΕΣ

1. Δημοσιευμένες Πηγές

- *Κ.Ε. του ΚΚΕ, Ιστορία του ΚΚΣΕ, Αθήνα 2017.*
- *Λένιν Β.Ι., Ιούλης 1904 – Μάρτης 190, Άπαντα, Αθήνα 1976, τόμος 9.*
- *Λένιν Β.Ι., Ιούνιος 1907 – Μάρτης 1908, Άπαντα, Αθήνα 1978, τόμος 16 .*
- *Λένιν Β.Ι., Η σημασία του χρυσού τώρα και ύστερα από την πλήρη νίκη του σοσιαλισμού, στο: Β.Ι Λένιν, Άπαντα, Αθήνα 1983, τόμος 44 .*
- *Λένιν Β.Ι., Ο αριστερισμός παιδική αρρώστια του κομμουνισμού, Αθήνα 2009.*
- *Λούξεμπουργκ Ρόζα, Ρώσικη Επανάσταση, Αθήνα 1980.*
- *Μαρξ Καρλ, Κριτική του προγράμματος της Γκότα, Αθήνα, 1994.*
- *Trotsky Leon, Ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης, Αθήνα 2006, τόμος 2 .*

2. Ηλεκτρονικές Πηγές

Έκθεση του Ι. Σταυριδάκη προς τον υπουργό των εξωτερικών Ν. Πολίτη, σχετικά με την κατάσταση στη Ρωσία (7 Μάρτη – 15 Μάη 1919), Αρχείο του Ε. Βενιζέλου, Φάκελος 09/82.

[Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=39082> – Πρόσβαση 23/08/2018]

B. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *Αγγελίδης Σωκράτης, Οι Έλληνες του Αζερμπαϊτζάν, Θεσσαλονίκη 2006.*
- *Αγτζίδης Βλάσης, Παρευξείνιος Διασπορά, Θεσσαλονίκη 2001.*
- *Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ., Παγκόσμια ιστορία, Αθήνα 1956, τόμος 2.*
- *Ακαδημία Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ., Παγκόσμια ιστορία, Αθήνα 1959, τόμος 7.*
- *Αυγητίδης Κώστας, Οι Ελληνοπόντιοι και η νεαρή σοβιετική εξουσία, στην ΚΟΜΕΠ, Αθήνα 2007, τόμος 4.*
- *Γκίκας Αναστάσης, Οι Έλληνες στη διαδικασία οικοδόμησης του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ, Αθήνα 2007.*
- *Γκούρβιτς Λεβ, Ωρίων Αλεξάκης, Αθήνα 1979.*
- *Δημόπουλος Σωτήρης, Το εθνικό ζήτημα στην ΕΣΣΔ την περίοδο του Μεσοπολέμου. Το παράδειγμα των ελληνικών κοινοτήτων της Αζοφικής, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2007, σελ. 7 - 8.*
- *Καταϊφτσής Δημήτρης, Έλληνες στην Κριμαία του ρωσικού εμφυλίου πολέμου (1918 - 1921), στα Ιστορικά Θέματα, τόμος 119, σελ. 73.*
- *Κ.Ε. του ΚΚΕ, Ιστορία του ΚΚΣΕ, Αθήνα 2017.*
- *Οικονομίδης Ορφέας, «Η Ουκρανική Εκστρατεία και οι Έλληνες Φαντάροι», στην ΚΟΜΕΠ, Αθήνα 1977, τόμος 11.*
- *Οικονομίδης Ορφέας, Ο Μεγάλος Οχτώβρης και η Ελλάδα, Αθήνα, 1979.*
- *Παυλίδης Ελευθέριος, Ο Ελληνισμός της Ρωσίας, Αθήνα 1953.*
- *Συλλογικό έργο, Ιστορία των επαναστάσεων, Αθήνα 1973, τόμος 3.*
- *Συλλογικό έργο, Ιστορία του κομμουνιστικού κόμματος (Μπολσεβίκων) της Σοβιετικής Ένωσης, Αθήνα 1974.*

- *Συλλογικό έργο, 1917: Η πορεία προς την Οκτωβριανή Επανάσταση: Από μήνα σε μήνα, Αθήνα 2017.*
- *Τρίκκας Τάσος, Οκτωβριανή Επανάσταση, 1917-2017. Από το όραμα στην πράξη, Αθήνα 2017.*
- *Τσικούλας Βασίλης, Η Ουκρανική εκστρατεία και το ΣΕΚΕ, στο Νέος Κόσμος, Αθήνα, 1967, τόμος 11.*
- *Χασιώτης Ιωάννης, Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης, Θεσσαλονίκη 1997.*
- *Reed John, Δέκα μέρες που συγκλόνισαν τον κόσμο, Αθήνα 2014.*
- *Smith Steve A., Η ρωσική επανάσταση, Θεσσαλονίκη 2015.*
- *Vazyoulin Alexeyvich Victor, Η λογική της ιστορίας: Ζητήματα θεωρίας και μεθοδολογίας, Αθήνα 2013.*
- *Woods Alan, Μπολσεβικισμός: ο δρόμος προς την επανάσταση, Αθήνα 2017.*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εικόνες

Εικόνα 1. Ο Λένιν διακηρύσσει την εγκαθίδρυση της μπολσεβίκικης εξουσίας κατά τη διάρκεια του 2ου Συνεδρίου των Σοβιέτ», έργο του Βλαντιμίρ Σέροφ, 1954.

Εικόνα 2. 1. Χαρακτηριστική εικόνα της τσαρικής Ρωσίας στρατιώτες προσκυνούν τον τσάρο (διακρίνεται έφιππος στο κέντρο).

Εικόνα 3. Μπολσεβίκοι στην Πετρούπολη.

Εικόνα 4. Βάρδια της Κόκκινης Φρουράς ελέγχει τις άδειες εισόδου μπροστά στο Σμόλνι. Οκτώβρης του 1917.

Εικόνα 5. Βάρδια της Κόκκινης Φρουράς ελέγχει τις άδειες εισόδου μπροστά στο Σμόλνι. Οκτώβρης του 1917.

Εικόνα 6. Βάρδια της Κόκκινης Φρουράς ελέγχει τις άδειες εισόδου μπροστά στο Σμόλνι. Οκτώβρης του 1917.

Εικόνα 7. Ο Λένιν μπροστά στο λαό της Ρωσίας κατά την προετοιμασία για τη Ρωσική Επανάσταση.

Εικόνα 8. Η οικογένεια Ρομανόφ, η οποία εκτελέστηκε στις 17 Ιουλίου του 1918 από τους Μπολσεβίκους.

Εικόνα 9. Ομιλία του Λένιν στην Πλατεία Θεάτρου στη Μόσχα κατά τη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου.

Εικόνα 10. Τον Δεκέμβριο του 1991 ο κόσμος παρακολούθησε έκπληκτος την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και τον διαχωρισμό της σε 15 ξεχωριστές χώρες.

Εικόνα 11. Το φύλλο αρ. 208 της εφημερίδας «Ιζβέστια» της Κεντρικής Εκτελεστικής Επιτροπής και του Σοβιέτ των εργατών και στρατιωτών αντιπροσώπων της Πετρούπολης στις 27 Οκτώβρη 1917, όπου δημοσιεύτηκε το Διάταγμα για την ειρήνη.

Λεξικό όρων

Κόμμα των Σοσιαλεπαναστατών – Εσέροι

Υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα της Ρωσικής Αυτοκρατορίας στις αρχές του 20ου αιώνα και παίχτης-κλειδί στη Ρωσική Επανάσταση του 1917. Μετά την αστική επανάσταση του Φεβρουαρίου του 1917 και την έκπτωση του τσάρου, μοιράστηκε την εξουσία με άλλες φιλελεύθερες και δημοκρατικές σοσιαλιστικές δυνάμεις, εντός της νεοσυσταθείσας Προσωρινής Κυβέρνησης. Το Νοέμβριο του 1917, μετά τη σοσιαλιστική επανάσταση του Οκτωβρίου, κέρδισε την πλειοψηφία των ψήφων στις πρώτες πανρωσικές δημοκρατικές εκλογές για το σχηματισμό Συντακτικής Συνέλευσης που θα συνέτασσε και ψήφιζε το νέο Σύνταγμα. Σύντομα όμως το κόμμα διασπάστηκε λόγω των ρεφορμιστικών τάσεων της ηγεσίας του και όσοι έμειναν πιστοί σε αυτή υπό τον Αλεξάντρ Κέρενσκιητήθηκαν και διαλύθηκαν από τους μπολσεβίκους, που είχαν την πλειοψηφία των μαχητικών στοιχείων στους δρόμους, κατά τη διάρκεια του Ρωσικού Εμφυλίου Πολέμου που ακολούθησε.

Μενσεβίκοι

Ήταν ρωσικό σοσιαλιστικό ρεύμα προερχόμενο από τον Μαρξισμό, το οποίο αρχικώς δημιουργήθηκε από την μειοψηφική παράταξη του Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος Ρωσίας (POSDR) κατά την διαίρεση του συγκεκριμένου κόμματος στο Β΄ Συνέδριο του Λονδίνου το 1903.

Οι Μπολσεβίκοι υπό την ηγεσία του Λένιν υποστήριζαν την οργάνωση ενός κόμματος στελεχών, το οποίο θα αποτελείτο από ενεργούς επαναστάτες, σε αντίθεση με την ιδεολογία των Μενσεβίκων, οι οποίοι, με επικεφαλής τον Γιούλι Μάρτοφ, οραματίζονταν ένα λαϊκό κόμμα, η ένταξη στο οποίο ήταν ανοιχτή στο ευρύτερο κοινό. Ωστόσο, παρά το γεγονός πως η παράταξη των Μπολσεβίκων κατείχε την πλειοψηφία εντός POSDR του 1903, παρέμενε μειοψηφούσα επί της πολιτικής σκηνής έως την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917.

Μπολσεβίκοι

Ήταν μια πολιτική φράξια του μαρξιστικού Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος (ΡΣΔΕΚ) το οποίο διασπάστηκε από την φράξια των Μενσεβίκων στο 2ο Συνέδριο του Κόμματος το 1903. Οι μπολσεβίκοι αποτελούσαν την πλειοψηφία στην κρίσιμη ψηφοφορία, και έτσι προήλθε και το όνομά τους. Σε τελική ανάλυση έγιναν το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης. Οι Μπολσεβίκοι κατέλαβαν την εξουσία στην Ρωσία κατά την διάρκεια της Οκτωβριανής Επανάστασης που ήταν μια φάση της Ρωσικής Επανάστασης του 1917, και ίδρυσαν την Σοβιετική Ένωση.

Σοβιέτ

Ως σοβιέτ ονομάζονταν τα συμβούλια αντιπροσώπων της κάθε διοικητικής περιφέρειας που εκλέγονταν είτε απ' ευθείας από τον λαό, είτε από αντιπροσώπους σοβιέτ μικρότερων περιοχών. Τα πρώτα σοβιέτ ήταν συμβούλια εργατών που είχαν εκλεγεί το 1905 κατά τη μεγάλη απεργία που είχε σημειωθεί στη Ρωσία μετά την οποία και ακολούθησε η Ρωσική Επανάσταση του 1905.

Κατά μίμηση των πρώτων εκείνων σοβιέτ, στη επανάσταση του 1917 σχηματίστηκαν σοβιέτ εργατών και στρατιωτών τα οποία ουσιαστικά ανέλαβαν την εξουσία, σε μία προσπάθεια εφαρμογής άμεσης δημοκρατίας στο πρότυπο της Παρισινής Κομμούνας. Όταν τον Απρίλιο του 1917 ο Λένιν επέστρεψε από την εξορία στη Ρωσία, προκειμένου ν' αναλάβει ηγετικό ρόλο στην εξέγερση που θα οδηγούσε στη σοσιαλιστική Οκτωβριανή Επανάσταση (είχε προηγηθεί ήδη η Φεβρουαριανή Επανάσταση, με την οποία είχε εγκατασταθεί στη Ρωσία ένα αστικό κοινοβουλευτικό καθεστώς), συνήλθε στο Μινσκ η πρώτη πανρωσική διάσκεψη των σοβιέτ των εργατών και στρατιωτών. Ένα από τα βασικότερα τότε συνθήματα του Λένιν ήταν: «Όλη η εξουσία στα σοβιέτ».

Κρατική Δούμα

Είναι η κάτω βουλή της Ομοσπονδιακής Συνέλευσης της Ρωσίας, ενώ η άνω βουλή είναι το Συμβούλιο της Ομοσπονδίας της Ρωσίας. Τα κεντρικά γραφεία της Δούμας βρίσκονται στο κέντρο της Μόσχας, λίγα βήματα από την πλατεία Μανέζναγια. Τα μέλη της αναφέρονται ως αναπληρωτές. Η Δούμα αντικατέστησε το Ανώτατο Σοβιέτ, ως αποτέλεσμα του νέου συντάγματος που θεσπίστηκε από τον Μπόρις Γιέλτσιν στον απόηχο της ρωσικής συνταγματικής κρίσης του 1993, και εγκρίθηκε από το ρωσικό λαό με δημοψήφισμα.

Προλεταριάτο

Είναι ένας πολιτικός και κοινωνικός όρος που χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει την εργατική τάξη, την κοινωνική και οικονομική τάξη δηλαδή, που αποτελείται από μισθωτούς εργάτες, το εισόδημα των οποίων προέρχεται από την πώληση της εργατικής τους δύναμης.

ΡΣΔΕΚ – Ρωσικό Σοσιαλδημοκρατικό Εργατικό Κόμμα (ΣΔΕΚΡ)

Το Ρωσικό Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό Κόμμα των Εργαζομένων ή συντομότερα ΡΣΔΕΚ ήταν ένα Μαρξιστικό πολιτικό κόμμα που δημιουργήθηκε

στο Μινσκ της Ρωσίας το 1898. Στο πρώτο του συνέδριο η Τσαρική Οχράνα συνέλαβε όλα τα μέλη του.

ΠΚΕΕ – Πανρωσική Κεντρική Εκτελεστική Επιτροπή

Ήταν το ανώτατου βαθμού νομοθετικό, διοικητικό και αναθεωρητικό σώμα της Ρωσικής Σοβιετικής Ομοσπονδιακής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας.

ΝΚΒΔ–Λαϊκό Κομισαριάτο Εσωτερικών Υποθέσεων ή Λαϊκό Επιτροπάτο Εσωτερικών Υποθέσεων

Ήταν κρατική υπηρεσία της ΕΣΣΔ που συνδύαζε τις αρμοδιότητες ενός υπουργείου εσωτερικών και δημόσιας τάξης/εσωτερικής ασφάλειας, περιλαμβάνοντας τόσο την δημόσια αστυνομία, την συνοριοφυλακή, όσο και την μυστική αστυνομία. Προέκυψε το 1934 από την Ενιαία Κρατική Πολιτική Διεύθυνση και αποτέλεσε το κεντρικό όργανο της κρατικής διοίκησης της ΕΣΣΔ στα χρόνια 1934-1946, παίζοντας καίριο ρόλο στην εδραίωση του Ιωσήφ Στάλιν ως αδιαμφισβήτητου ηγέτη της ΕΣΣΔ κατά την Μεγάλη Εκκαθάριση.

ΕΑΜ – Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο

Ιδρύθηκε στις 27 Σεπτεμβρίου του 1941 στην κατεχόμενη τότε Αθήνα, με πρωτοβουλία του ΚΚΕ και αποτέλεσε το μεγαλύτερο αντιστασιακό μέτωπο κατά την διάρκεια της Κατοχής.

ΕΔΑ – Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά

Ήταν ελληνικό πολιτικό κόμμα που έδρασε κυρίως την περίοδο 1951-1974 (με διακοπή λειτουργίας κατά τη διάρκεια της επταετίας). Ήταν το μεγαλύτερο νόμιμο κόμμα της Αριστεράς την περίοδο εκείνη με σημαντική κοινοβουλευτική εκπροσώπηση. Μετά τη μεταπολίτευση επανήλθε χωρίς όμως τη δυναμική του παρελθόντος, για να διαλυθεί οριστικά μετά το 1985.

ΣΕΚΕ –Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος

Είναι το πρώτο ελληνικό επαναστατικό σοσιαλιστικό κόμμα που ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1918. Στο 3ο Έκτακτο Συνέδριο τον Νοέμβριο του 1924, το κόμμα μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ).

Μιχαήλ Κατκόφ

Ο Μιχαήλ Κατκόφ ήταν συντηρητικός Ρώσος δημοσιογράφος με επιρροή κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Τσάρου Αλεξάνδρου Γ'. Ήταν υποστηρικτής του ρωσικού εθνικισμού, ένας σημαντικός αριθμός στη δημιουργία ενός αισθήματος εθνικής ταυτότητας και σκοπού. Μετά τον πόλεμο της Κριμαίας (1856) και την πολωνική εξέγερση του 1863, εγκατέλειψε τις φιλελεύθερες απόψεις του για την αγγλόφιλη και απέρριψε τις πρώιμες μεταρρυθμίσεις του Τσάρου Αλεξάνδρου Β'. Αντ' αυτού, προώθησε ένα ισχυρό ρωσικό κράτος υποστηριζόμενο από έναν ενθουσιώδη ρωσικό λαό με μια ενιαία εθνική προοπτική.

Γκεόργκι Απολλόνοβιτς Γκαπόν

Ο ιερέας Γκεόργκι Απολλόνοβιτς Γκαπόν (17 Φεβρουαρίου 1870 - 10 Απριλίου 1906) ήταν ο οργανωτής και επικεφαλής της διαδήλωσης εργατών τον Ιανουαρίου του 1905 στην Αγία Πετρούπολη που καταπνίχτηκε στο αίμα από τον τσαρικό στρατό. Αργότερα όμως, αποκαλύφθηκε ότι συνεργαζόταν με την Οχράνα, την μυστική αστυνομία του τσαρικού καθεστώτος και δολοφονήθηκε.

Επίτροποι του Μπακού

Όργανο της επαναστατικής εξουσίας, του οποίου τα μέλη προέρχονταν από 7 εθνότητες.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή αποπειράται να εξετάσει την Οκτωβριανή Επανάσταση για την αναγκαιότητα της οποίας μιλούσαν συνεχώς οι μπολσεβίκοι. Στην έκτακτη συνεδρίαση του Σοβιέτ της Πετρούπολης, στις 25 Οκτωβρίου (π.ημ.)/7 Νοεμβρίου (ν.ημ.) 1917, ο Β. Ι. Λένιν ανήγγειλε και «συμβολικά» το άνοιγμα του δρόμου για μια νέα εποχή στην ιστορία της ανθρωπότητας, την εποχή των νικηφόρων προλεταριακών επαναστάσεων.

Η Οκτωβριανή Σοσιαλιστική Επανάσταση του 1917 ήταν γεγονός παγκόσμιας και διαχρονικής σημασίας. Επιβεβαίωσε τη δυνατότητα της εργατικής τάξης, (ως κοινωνικής δύναμης που μπορεί και πρέπει να ηγηθεί στον επαναστατικό αγώνα, για μια κοινωνία χωρίς εκμετάλλευση, ανασφάλεια, φτώχεια, ανεργία και πολέμους), να εκπληρώσει την ιστορική της αποστολή: την κατάργηση της ταξικής κοινωνίας, την οικοδόμηση της αταξικής κοινωνίας, του σοσιαλισμού-κομμουνισμού.

Ταυτόχρονα, ο Οκτώβρης έδωσε και το «στίγμα» της ιστορικής εποχής, που δεν ταυτίζεται με την «ημερολογιακή» και αφορά την αναγκαιότητα επαναστατικής ανατροπής του καπιταλισμού και το πέρασμα στον σοσιαλισμό.

Λαμβάνοντας υπόψη την πορεία της ανθρωπότητας, διαπιστώνεται ότι τα επαναστατικά αιτήματα παραμένουν αναγκαία και επίκαιρα, ακόμα και αν υπάρξει προσωρινή ανακοπή της επαναστατικής πορείας, της πορείας οικοδόμησης της νέας κοινωνίας.

Επιπλέον, τα ζητήματα που έθεσε η Οκτωβριανή Επανάσταση, συμπεριλαμβάνοντας φυσικά και την προετοιμασία της και την μετέπειτα πορεία της, παραμένουν ανοιχτά και επίκαιρα, γεγονός εξάλλου που επιβεβαιώνεται από την σφοδρή ιδεολογικοπολιτική σύγκρουση γύρω από τον «Οκτώβρη». Συνεπώς, είναι η ίδια η αντικειμενική πραγματικότητα, της οικονομικής κρίσης, της φτώχειας και της πείνας εκατομμυρίων ανθρώπων, των πολέμων, της προσφυγιάς, της μετανάστευσης, της εκμετάλλευσης, του τσακίσματος κοινωνικών κατακτήσεων που θέτει το αμείλικτο ερώτημα ή για την αδήριτη αναγκαιότητα πλέον ανατροπής του καπιταλιστικού συστήματος ή για την διατήρησή του, λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν έχει να προσφέρει τίποτα άλλο πέρα από τα παραπάνω.